

✓
319.508

21 / 2012

NÉPRAJZI LÁTÓHATÁR

Ethnologic Horizons

2012
2. szám

NÉPRAJZI LÁTÓHATÁR

A Györffy István Néprajzi Egyesület folyóirata
XXI. évf. 2012. 2. szám

A folyóirat alapítói
BALASSA IVÁN és UJVÁRY ZOLTÁN (1992)

Alapítószerkesztő
VIGA GYULA (1992–2001)

Szerkesztő
KEMÉNYFI RÓBERT

Vendégszerkesztő
BÓDI ERZSÉBET

A szerkesztőbizottság elnöke
UJVÁRY ZOLTÁN

A szerkesztőbizottság tagjai
BÁRTH DÁNIEL, FATA MÁRTA (Tübingen), KESZEG VILMOS (Kolozsvár), KÉSZ MARGIT
(Salánk/Beregszász), LAJOS VERONIKA, LÁBADI KÁROLY, LISZKA JÓZSEF (Komárom),
VIGA GYULA

Olvasószerkesztő
GÖNCZY MONIKA, KOVÁCS LÁSZLÓ ERIK

Fordító
TAKÁCS ORSOLYA, LAJOS VERONIKA

Technikai munkatárs
BIHARI NAGY ÉVA

A borító:
DALLOS CSABA

A kötet megjelenését támogatta
Emberi Erőforrás Minisztériuma Múzeumi Osztály
Debrecen Város Önkormányzata
OTKA K 68694
MTA DE Néprajzi Kutatócsoport
Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék

Felelős kiadó
BARTHA ELEK, a Györffy István Néprajzi Egyesület elnöke

ISSN 1215-8097

Nyomdai munkálatok
Kapitális Kft., Debrecen
www.neprajzilathatar.hu

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Tartalom

XXI. ÉVF. 2012. 2. SZÁM

SZAKRALITÁS – HIEDELMEK

Kész Margit: A szakrális kommunikáció verbális megnyilvánulása Kárpátalján a 21. században	5
Kész Barnabás: Dzsublik – egy kegyhely születése	33
Szujembajeva Okszana: Öt Tisza-völgyi falu hiedelemvilága. Néprajzi gyűjtés közlése	39
Nazarovics Ivett: Adatok Aknaszlatina hiedelemvilágához	75

RUSZIN NÉPCSOPORTOK KÁRPÁTALJÁN

Szabó Piroska: Ruszinok a lengyel néprajzi folyóiratokban	95
Bódi Erzsébet: A huculok között. Néprajzi adatok a huculok hagyományos kultúrájához	111

Contents

Volume 21 Number 2 (2012)

SACRALITY – BELIEFS

Margit Kész: Verbal Manifestations of Sacral Communication in Subcarpathia in the 21 st Century.....	5
Barnabás Kész: Dzhublyk – a Young Marian Sanctuary	33
Okszana Szujembajeva: Belief Systems of Five Villages from the Tisza Valley.....	39
Ivett Nazarovics: Data about the Belief System of Solotvyno	75

ETHNIC GROUPS OF RUSYN ORIGIN IN SUBCARPATHIA

Piroska Szabó: Ruthenians in Polish Ethnographic Journals.....	95
Erzsébet Bódi: Among the Hutsuls (Ethnographic Data about the Traditional Culture of the Hutsuls).....	111

Szakralitás – hiedelmek

Kész Margit

Kész Barna

Szujembajeva Okszana

Nazarovics Ivett

A szakrális kommunikáció verbális megnyilvánulása Kárpátalján a 21. században

KÉSZ MARGIT

A hagyományos közösségekben az emberi élet nagyon fontos szegmense a transzcendens világgal való kapcsolattartás, amely leggyakrabban verbális szinten működik.¹ Koprícs Márta és Szilc Dóra szerint, szakrális kommunikációról azért beszélünk, mert az egyén elsődlegesen kommunikáció révén fér hozzá a vallással kapcsolatos felkészültségekhez: ezek segítségével veszi észre a mutatkozó transzcendenst, s megadják keretét annak, ahogyan egyének és csoportok a transzcendens felé fordulhatnak.²

A szó, a fohász erejében való hit ősi, tudat alatti megnyilvánulás, amely valószínűleg egyidős az emberiség történetével. Jelen dolgozatban nem foglalkozom a hivatalos egyházi kommunikációval, bár az egyén számára a kettő között elkerülhetetlen bizonyos szempontú átfedés. Bartha Elek szerint: „A teológiai szempontból helytálló ismeretek mellé a hagyományos néphit elemei is odakerültek, így létrejött az a sajátos vallási képzetrendszer, amelyet e kettő szimbiózisa jelent.”³

A transzcendens világgal való kapcsolatfelvétel természetesen nem csak verbális szinten működhet. A nonverbális eszközök is fontos szerepet töltenek be a két világ közötti kapcsolatfelvételben Lovász Irén szerint, amikor a szakrális kommunikációról beszélünk, akkor arról az általános, emberi, de kultúránként és vallásonként különböző formában megmutatkozó jelenségről van szó, ahogy az ember kapcsolatot teremt a természetfölötti hatalommal vagy hatalmakkal, erőkkal.⁴

A 20. század olyan változást hozott az emberiség történelmében, amely meg-ingatta az évezredekig működő rendszert. A változások mégsem mentek végbe receptszerűen minden térségben.

¹ A tanulmány az OTKA K 68694 támogatásával készült.

² Koprícs–P. Szilczl 2006.

³ Bartha 2006: 22.

⁴ Lovász 2002: 7.

A kutatott régió, Kárpátalja, földrajzi fekvésénél fogva speciális helyzetben van. Ha csak az elmúlt száz év jelenségeit vizsgáljuk, megállapíthatjuk: a 20. század viharos történelme során átérték az itt élők új államrendszerek keletkezését, felvirágzását és összeomlását, évtizedekig gúzsba kötő ideológiai nyomást, soha nem tapasztalt gyors életmódváltást, ami eddig teljesen szokatlan rohanó élettempót diktál azóta is. Mindez érintette és rányomta bélyegét a régió hagyományos paraszti szokás- és hiedelemrendszerére, de nem változtatta meg teljesen, sőt talán túlzás nélkül jelenthetjük ki, hogy legtöbb esetben inkább konzerváló tényezőként hatott.

A vidék hagyományos kultúrájának rendkívüli gazdagságát kutatva figyelembe kell vennünk azt a tényezőt is, hogy Kárpátalja a kelet-nyugat közötti kontaktzóna egyik központi régiója, amely vallási és kulturális választóvonalat jelent ugyan, de ez a választóvonal nem minden esetben választ el, hanem a kapcsolatok vonalává is válik.

A régióban a néphitkutató napjainkban egymással gyökeresen szembenálló tényekkel találja szembe magát. Egyrészt a több évtizedes kommunista deszakralizált időszakban szocializálódott egyén,⁵ valamint a „felvilágosult” 21. század embere elutasítja a transzcendens, racionálisan nem bizonyítható élményeket. Másrészt, a hivatalos vallásgyakorlás, a hiedelemtörténetek, szakralitás élmények és cselekmények szinte reneszánszukat élve átszövik a társadalom mindennapjait. Nagyon nehéz, illetve nem is lehetséges tehát meghúzni a határokat a hivatalos egyház tanaiban való hit, a néphit és a racionális tudás között. Az archaikus közösségekben e három együtt alkotja az egyén világképét, működteti hétköznapijait, szervezi a még napjainkban is nagyrészt szakrális hagyomány köré épülő ünnepeit. Bartha Elek szerint: „A történelem során mindig kialakultak a vallásosságnak olyan formái, amelyeket a hívek saját hagyományaiknak megfelelően alakítottak át és tartottak életben.”⁶

A transzcendens világgal a hívő ember verbálisan ima által kommunikál. Az ima egy sajátos vallási nyelv, amely segíti a két világ közötti kapcsolattartást. Az imamondás a hagyományos társadalomban megszabott időintervallumban működik. Bartha Elek szerint is: „A népi vallásosság valamennyi formájára jellemző, hogy önálló jelentéssel rendelkező, egymásra épülő időbeli egységek sorozatából áll, amelyben alapját az időszámítás jelenti.”⁷

⁵ Eliade 1989: 7.

⁶ Bartha 2006: 8.

⁷ Bartha 2006: 23.

Generációs különbségek a szakrális szövegek tekintetében

A hit mindennapi megélésének legfontosabb vallási mozzanat az imádkozás. A gyűjtés során először arra a következtetésre jutottam, hogy bár az imaszövegek ismerete nem kötődik korhoz, mégis az idősebb korosztály körében tudtam eredményesebben gyűjteni. Ezt azzal magyaráztam, hogy az aktív munkaképes korból kikerülve, az idősebb generáció képviselői közeledve érzik az életút végét, fizikai aktivitásuk csökken, ezért már több időt szentelnek a lelki megtisztulásnak, s ezt hívóként a transzcendens világgal való kommunikáció útján akarják elérni.

Meg kell azonban azt is jegyeznem, hogy fiatalabb adatközlőim túlnyomó többsége is hívő ember volt, aki az imádságra szánt időt megszentelt időként, áldást hozó időként kezelte: „Az imára mindég kell, hogy jusson idő.”⁸ „Akinak már imádkozni sincs ideje, az ne várjon áldást.”⁹

Az adatgyűjtés során arra a következtetésre jutottam, hogy a reggeli és az esti imára szánt időintervallum sokkal hosszabb az időseknél. Az idősebb generáció napirendjéhez szorosan hozzátartozik a kiemelt napszakokban elmondott hosszabb szövegkorpusz:

Van ilyen reggeli ima. A könyvből.¹⁰ [...] Itt ilyen reggeli ima. Van az őrangyalhoz. Van a legszentebb Istenszülő... Mongyuk a Hiszekegy. 50. zsoltár, könyörülj rajtam Isten a te nagy irgalmasságod szerint. Miatyánk, Hát ezeket szoktam imádkozni, Meg legtöbbször úgy vagyok vele, hogy este, miko senki nem zavarnak. Akkor én nyugottan felülök itt, fekapcsolom a villanyt és én nyugottan imádkozok. Miko sehova nem gondolok msemmit se. Hanem mindég aszt mondom, ami ke. Nagyon szép imáccságok vannak ebbe a könyvbe.¹¹

Regge mindég sokat imádkozok, van egy, másfél óra. Este is még többet.¹²

Azt mondja a vallásunk, hogy mindig egyedül kell imádkozni és a sötétbe lenni, és akkor mindig ott van a hátunk mögött a Jóisten, vagy az őrangyalunk, és mindig imádkozok, de különösen akkor, ha egyedül vagyok. Van, hogy két óra hosszat is imádkozok.¹³

Amikor fiatal voltam, korán szalattam a mezőre, rendeztem a pujákat az iskolába, vót, hogy útközbe imádkosztam. Most már van időm. Egész nap imádkozok.¹⁴

⁸ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

⁹ Z. I. Salánk, ref.

¹⁰ Kárpátalján nem egyértelmű, hogy nyomtatott imakönyvből imádkoznak. Sokszor kéziratos füzetekből mondják az imaszöveget, s ez egyenértékű a szent könyvvel. Mindez a kommunizmus idején bevezetett szakrális nyomtatványok betiltásának eredménye.

¹¹ K. M. Salánk, gör. kat.

¹² N. F. Bökény, gör. kat.

¹³ P. B. Akliegy, róm. kat.

¹⁴ G. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

Különbség található a generációk között az ima elmondásának célja és funkciója között is. Az idősebbek többször kérik a szép halált, nyugalmat stb., míg a fiatalabbak az életmódjukból fakadóan sikert a munkában, vállalkozásban, tanulásban stb. A családtagok egészségének megóvására irányuló funkció azonban mindegyik imádkozóra jellemző:

Nekem már csak az a dögöm, hogy imádkozzak. Én má nem vagyok jó a munkára. Hát legalább kérem a Jóisten segítségét, hogy segítsen a családomnak.¹⁵ Én annyira féltém a tanítótól, hogy mindig imádkoztam mielőtt iskolába mentem.¹⁶ Vizsga előtt mindig imádkozom.¹⁷

Általában jellemző, hogy Kárpátalja-szerte fontosnak tartják a már eszmélő gyermek előkészítését a hivatalos szakrális világba. Tehát a család az első „elő-emésztő” közeg, amely a vallási élményt nyújtja, szakrális téren szocializál. Ennek nagyon fontos szegmense az imaszövegek memorizáltatása a gyermekkel. E szövegeket egy időben tanítják az első mondókákkal. Az idegen előtti „dicsekvés” egyik jellemzője napjainkban is, hogy elmondadják a gyerekekkel, hány imát tud. Az első imaszövegeket rendszerint a nagyszülőktől tanulja az unoka: „Kiskoruktól kezdve neveltük a vallásra, és még a nagyapa rengeteget nevelte őket [...] aztán meg már én folytattam. Tanítottuk imádkozni, szép énekekre.”¹⁸

Adatgyűjtő munkám során azt tapasztaltam, hogy eléggé élesen elkülönülnek a katolikus és reformátusok által ismert szövegek még a gyermekkor szintjén is. Az adatközlők azonnal meg tudták különböztetni a katolikus és református imákat. Vegyes vallású családokban általában mindkét felekezetét ismerik, de azt imádkozzák, amilyen vallásúra keresztelték a gyermeket, illetve szempont az is, amelyik vallású nagyszülő lakik együtt a családdal. Bár ez nem általános, de tapasztaltam olyan helyzetet is, amikor a református unokát a római katolikus nagymama tanította imádkozni, vallási énekekre. A későbbiekben, amikor a vallásgyakorlás hivatalos keretet kapott, megkezdődött a hittanoktatás, akkor a gyermek megtanulta a református imákat, énekeket. A gyerekekkel készített későbbi interjúban elmondta, hogy rendszeresen a Miatyánkot imádkozza, mert az szerinte mindkét vallásban elfogadott. A vallási énekek tekintetében ünnepek idején jobban szereti a katolikus énekeket énekelni, főleg karácsonykor, azokat szebbnek tartja.

Legismertebb gyermekkorban elsajátított imaszövegek az alábbiak. Az általam felgyűjtött szöveganyag természetesen sokkal gazdagabb az alábbiakban közölnél.

¹⁵ Sz. E. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁶ Zs. R. Batár, gör. kat., szül. 1968.

¹⁷ B.G. Salánk, ref.

¹⁸ G. M. Batár, gör. kat.

A választásom azért esett éppen e szövegkorpuszra, mivel ez a régióban általánosan ismert, legarchaikusabb anyag.

Anyósommal éltünk együtt, s mikor kisfiam megszületett, leírta ezt az imát, ha véletlenül meghalna, ezt tanítsuk meg először a gyermeknek. Később azonban ő tanította meg:

Gondviselő jó Istenem
Éjszaka is te légy velem,
Te takarj be szent kezeddel
Rólam gondod ó ne vedd el.
Add, hogy az éj csendes álmát
Mely felettem gyorsan száll át.
Semmi veszély se zavarja
Virrassz fel majd új napokra.

Ámen.¹⁹

Mi leghamarabb ezeket tanítottuk meg az unokáknak. Nekem is nagymamám tanította:

Szívem első gondolattya
Hozzád száll fel Istenem,
Te őriztél meg az éjjel
Maradj ma is énvelem.
Téged áldlak és imádlak,
Mint szerető gyermeked,
Szívem is csak azt akarja
Ami kedves Tenéked.
Édes Jézus adj kegyelmet,
Őrizz engem szüntelen,
Hogy egész nap Neked éljek,
Tiszta szívvel, büntelen.
Szűz Mária, Jézus anyja
Oltalmaz meg minden nagy bajtól
Kísértésbe el ne hagyj!

Ámen.

Esti ima:

Ó édes Istenem
Hálát rebeg lelkem,
Hogy egész napon át
Úgy szerettél engem.
Bánom sok vétkeket,
Szent fiadnak vére
Mossa meg kegyesen
Szívemet fehérre.
Virrasszon felettem
Gondviselő szemed

¹⁹ K. I. Salánk, ref., gyűjtés ideje: 2004.

Kérlek, óvd az éjjel
 Testemet lelkemet.
 Szűzanyám, s őrangyalom
 Legyetek énvelem,
 Ha ti rám vigyáztok,
 Nyugodt lesz éjjelem.
 Ámen.

Jó éjszakát édesanyámnak, édesapámnak,
 Én nékem is.
 Amíg élek adj eledelt,
 Holtom után üdvösséget.
 Ámen.²⁰

Édes minket, meg a jányokat is ezekre az imákra tanított meg. Ezekez kell mondani reggel meg este. Mielőtt lefeküdtünk ezeket el kellett mondani. Amikor felkóttunk, még az ágyba ülve elimátkoztuk a reggeli imákat. Esti imádságok:

1. Én lefekszem én ágyamba
 Testi lelki koporsómban
 Amíg zárva lesz a szemem
 Légy mellettem ó Istenem.
 Mikor a nap újra felkel,
 Csókolhassuk egymást reggel.
 Ámen.

2. Leszállt a nap ágyamba térek
 Áldásodért ó áldott lélek
 Neked hálával tartozom,
 Hogy majd mikor felkel a nap,
 Akkor is téged áldjalak.
 Ámen.

3. Három angyal fejem felett
 Egyik megőriz engemet
 Másik a szemem lezárja
 Harmadik a lelkem várja
 Viszi-viszi a menny felé
 Dicsőséges színed elé.
 Ámen.

4. Istenem, teremtőm,
 Hallgasd meg imámat
 Áld meg minden jóval
 Apámat, anyámat,
 Segítsd őket, segítsd,
 Hogy felneveljenek,
 Add, hogy jószágodra én is méltó legyek.
 Ámen.

²⁰ F. M. Neverlenfalu, róm. kat. gyűjtés ideje: 2000.

Reggeli ima:

Felkelt a nap, felkeltem én is
Elődbe öntöm lelkemet,
Én istenem, ki míg aludtam,
Virrasztottál ágyam felett.
E napon is te légy velem,
Amíg a nap le nem megyen.
Ámen.²¹

Generációs különbség nélkül követhető a transzcendens világgal való gyakoribb kapcsolattartás az egyéni lét válságos időszakaiban: „Ha baj van a családba, akkor csak imádkozni szoktam. Az ima segít.”²²

Az ima szerepe a „szép halál” elnyerésében

A halál elkerülhetetlen ténye minden kor emberét befolyásolta. Talán a középkor idején vált szinte mindennapi tapasztalattá a halandóság tudata. Megjelent a keresztény egyházi tanításokban, mely szerint a földi élet nem egyéb, mint felkészülés a másvilági örök élethez, a „porhüvely lét” csupán arra hivatott, hogy eldönttessen, ki jut a Pokolba és ki a Paradicsomba.

Fizikai valójában látható és érzékelhető volt a templomok udvarában létrehozott temetőkben, ahol helyhiány miatt sokszor kiásták a korábbi halottak csontvázeit, s akár sétálhattak is közöttük, illetve a nagyarányú gyermekhalandóság, járványok, háborúk, rendszerint halállal végződő bírósági perek, minden élő számára közelivé hozták az elmúlás tényét.

Az újkorban a halál egyre inkább biológiai eseményként jelenik meg, s szinte teljesen eltűnik szakrális jellege. Napjainkban, a nyugati civilizációban már csupán a hagyományos jelleget megőrző közösségekben kezelik az elmúlást összetett, az egész emberi létre kiható eseményként, de élesen elhatárolva az élők és a holtak világát.

Kárpátalján a leggazdagabb még élő hagyományanyag kétségkívül a halottkultuszhoz fűződik. Adatgyűjtő tevékenységem során ezt személyesen is tapasztaltam. Jelen dolgozatban a szakrális szöveg és az ima kapcsolatát próbálom bemutatni.

Kunt Ernő írta:

A hagyományos felfogás szerint a természetes, szép halál azoknak válik osztályrészévé, akik a közösségi normákat életük során nem megsértették, hanem inkább

²¹ Á. I. Salánk, ref. gyűjtés ideje: 2005.

²² V. I. Újakli, gör. kat.

erősítették. Ilyenformán a halálhoz való hagyományos viszony rendkívül erősen összefonódott a közösségi morális, fegyelmező szabályokkal, amint ezt minden nép világképében és vallásában megfigyelhetjük.²³

Azokon a vidékeken, ahol még ma is inkább haza viszik meghalni szeretteiket, ahol a súlyos, „nehéz” beteghez elmennek imádkozni, ahol otthonukban virrasztanak a halott felett, az idők folyamán kialakultak azok a viselkedési normák, amelyek megkönnyítették mind a haldokló, mind a hozzátartozók helyzetét.

Kutatásom során számomra is egyértelművé lett, hogy a hívő ember sokkal könnyebben fogadja el a halált a nem hívónél. Egész életében készül az útra, s amint idősebbé válik, annál többet gondol rá.

A megmásíthatatlan bekövetkeztét nem is próbálják megváltoztatni. Az emberi lehetőséget abban látják, ha megpróbálják a szép halált befolyásolni. Ennek legfontosabb feltételeként az igaz, becsületes, istenfélő életet tartják:

Például az én édesanyámnak az vót a védőszentje (Szent József). És ez nem hazugság, ez nem valami, ez igaz vót. Én nagyon sokat ott vótam a halálos ágyánál. Amiko csak tudta, Gabicát (unoka) mindég vittem magamm, ha Erzsike ement Magyarba, vagy dógozni. Mindég imátkoztuk, közösen. És akkor eccer bementem és akkor nagyon örút. És akkor, tegeztük édesanyámat, és akko mondom neki mi van. Aszt mongya: jányom, aszt mongya, itt vót a szent család. Mondom komojan? Aszt mongya, igen. Itt vót szűz Mária, az Úrjézus és Szent József. És azt mongya tudod, akihez az eljön, az rögtön a menyországba viszik.²⁴

A beszélgetőtársak imaszövegeit kutatva kiderült, hogy gyakran imádkoznak halottakért. Hitük szerint a szakrális szöveg elmondása a lélek megszabadítását eredményezi:

És a halottakér is nagyon fontos, hogy imádkozzunk. Azért mert a lelke (a halotté), az szabadul a bűnök alól. Mi így tarsuk. Amikor vót a temetés is, mongyuk a görög katolikusok kérése is. Amikor édesanyám nem tudott menni temetésre, kiment a kapuba, felült a kerítés cémentyre és ahogy vitték a halottat efele, mindég emondott értek egy Miatyánkot, egy Üdvözlégyet és a halottakér is azt az imát amit ű tudott. Az már boldoggá tette, hogy ű részt vett a temetésen, az má neki egy megnyugvás vót, hogy igen, egy lelket megszabadít.²⁵

Mélyen él a hit abban, hogy a haldokló szenvedéseit meg lehet imával könnyíteni:

²³ Kunt 1987: 102.

²⁴ P. M. Salánk, róm. kat.

²⁵ P. M. Salánk, róm. kat.

Nálunk ojan szokás van, hogy a szent gyertyát meggyújcsuk, a keresztet. Má amiko láttam, miko má három éccaka nem aluttam itthun, három nap és aztán én akkor má láttam. Én akko kaptam a gyerztyát, Erzsike ott vót, ez a szomszéd, Taracközi Erzsike, és montam gyertek, imádkozzunk. És ez az ima vót neki, Szent Józsefhez:

Jézus Mária, Szent József
Engem el ne hagyjatok,
Ott legyetek oldalamon
Mikor és is meghalok.
Téged Jézus Máriának karjai közt ért halál,
Boldog óra, boldog perc volt,
Mikor lelke mennybe szállt.
Jézus Mária, Szent József
Engem el ne hagyjatok,
Ott legyetek oldalamon
Mikor és is meghalok.

És ojan szépen ment el. Erzsike csak monta, keresztanyu nem, de mondom igen, mama elalutt. Ű is nagyon sokakért imátkozott. Igaz katólikus vót.²⁶

Mongyuk és, ha emegyek közelebbi rokonokhoz, nagyon sokszor imátkoztam, meg szoktam imátkozni mindig a sok imákat. És nagyon nagyon sokat segít. Borzasztó sokat segít. Most is Margit amikor halt megfele, nem vótam látogatni, de miko meglátott éngem, akkor annyira örült. Jaj, aszt mongya, ejött, a Jóisten álgya meg érte. Imátkozom értem, aszt mongya, maga annyi sok imát, szép imáccságokat tud, imátkozzon. És én imátkoztam. Másnap osztán mág mindég küzdött. Vasárnap osztán megint ementünk és ott vót Piroksa, meg Elza ott vót a nászasszonya, mi ott vótunk. és én csak montam, meg montam, meg olvastam, és ahogy montam, az ugy el is alutt. Nekünk ez segít.

Mongyuk Kun Endrének az apja is amiko meghalt, oda is ementem, mer Erzsike vót arra, és monta, hogy Endre bátyja nagyon beteg. És én meg mentem. És hát van két különleges ima, amit általába ojankor nagyon szép imátkozni. És én bementem, ott vót Endre, micsoda egy hatalmas, Endre a fiú, meg ott vót Gecse Bélus, meg Rákosi Mityu ott vót. És én csak montam és montam és imátkoztam, eccer, kéccer, majd asztán mindég jobban és jobban. A horrogás az mindég szűnt. Akkor a három ember bejöttek, megállottak, és ahogy én montam úgy monták utánnam. És amire befejeztük a két imát, akkorára behunyta a szemit, és meghalt.

És még én rámondtam neki, most római katólikus imával haltál meg. Bányi Juszti aszt mongya: az is az az Isten, amék a miénk. Nagyon örült neki, így igaz. Még le is írta és azóta Juszti is imádkozza mindig. Akárhova megyünk, mindig elimátkozunk így a halottak mellett.

Ez az az ima vót, amék: Én Istenem, most köszönök mindent. Mongyuk ez reggeli vagy nappali vagy mongyuk én délbe is szoktam imátkozni, csak má aszt beleveszem, hogy megsegít, hogy dőgozhatok, vagy annyi erőt adott, hogy valamit segíthettem.

²⁶ P. M. Salánk, róm. kat.

Istenem, köszönöm mindazt, amit adtál,
 Az éjt, a pihenést, a sok-sok szenvedést.
 Köszönöm, amiért túrni tanítottál,
 A szenvedéseket, amit a vállamra raktál.
 Köszönöm az életet, ami eddig tartott,
 Köszönöm a békét, a sok lelki harcot.
 Köszönöm, jó Atyám, hogy lelkem hozzád vágyik,
 Add, hogy erőm legyen egészen hazáig.
 Köszönöm a látást, a két szememet,
 Melyet fogjon le egykor a Te szent kezed.
 Köszönöm az értelmet, a szót, a hallást,
 Köszönöm az Igét, Krisztust, a vallást.
 Köszönöm azt is, hogy szeretlek téged,
 Köszönöm, hogy hívő fohászom megérted.
 Köszönöm, hogy meghallod a jajkiáltást,
 Köszönöm a sok megbocsátást.
 Sajnos bűnös vagyok, egyre csak vétkezem,
 Add szent kegyelmedet, hogy csak a jót tegyem.
 Ha Te nem vagy velem, én csak koldus vagyok,
 De így, veled, gazdag, nagyon gazdag vagyok.
 Minden Tetőled van, és minden Teáltalad,
 Csak egy legyen utam: a hit és az alázat.
 Uram! Ezen úton vezesd a lelkemet.
 Köszönöm, hogy szereted a megtért gyermekeket.
 Atyám! Bár a földön nincsen rá érdemem,
 Tedd meg Szent Fiad, Jézusom nevében.
 Drága, jó Szűzanyám, szólj az érdekemben,
 Hogy veled lehessen egykor a mennyekben.

Ámen.

Ezt egy Mária-napi búcsún egy romániai ember osztogatta egy lapokot. Én is kaptam egyet, kettő vót rajta. Először lapul imátkoztam, majd megtanultam:

Keresztfán szenvedő megváltó Krisztusom
 Megtépett lelkemet ím eléd hozom.
 Tekints rám kegyesen, szívem vadul ver,
 Panaszkodó szemem rád nézni nem mer.
 Vergődő lelkem, folyvást csak háborog,
 Szívem esdeklőn, fájón felzokog.
 Elcsuklik hangom, mikor imádkozom előtted,
 Oh Jézus Krisztusom mennyi kint kiáltál, értem tövises, kínos utat jártál.
 Űtöttek, rugdostak, panaszt nem szólt ajkad.
 Hófehér tested véreddel bevézrezní hagyta.
 Oh jóságos, édes, szenvedő szeretet, és én nem bírom a kicsike kereszttet.
 Engem a kis tövis halálra sebez,
 Engem a kis szenvedés is keresztfára szegez.
 Én a kicsi kereszt alatt is összeroskadok.
 Panaszt panaszra előtted halmozok.

Te meghallgatsz, s ölel, ölelő karod,
 Atyám vétkezni többé nem akarok.
 Jézusom bocsájtssd meg gyöngeségeimet,
 Fordítsd rám a keresztről jószágos fejed.
 Ha fejed kegyesen rám lehajtod, legyen meg a Te szent akaratom.
 Ámen.

Vannak többen (ímák) nem tuggya senki eszt így igaz. Csak Juszt ez, meg a család.²⁷

Napjainkban is erősen él a hit abban, hogy a szakrális szöveg megkönnyíti a haldoklást is:

Segít az ima. Ezt most is tapasztaltam bátyámnál. Nem most, mer már öt éve lesz, hogy meghalt. Mer az én uram meghalt szilveszter este, ű meg rá egy évre, január 14-én. Hát ugyi azelőtt levágták neki má a lábát 5 évre... Má neki a vérkeringés egész nem ugy ment és agyvérzést kapott... Mer akkor vasárnap nem mentem. Azelőtt vasárnap vótam, akkor vasárnap meg nem mentem e. Hetfün regge rosszzul lett. Telefonáltak nekem, a fíjú, hogy apu nem jól van. Na hamar összekaptuk magunkot, ezek engem bevíttek Beregszászba... bementünk Beregszászba, de má akkor ű nem beszét. Csak ahogy meghallotta a hangomat, rögtön az ajtón vót így a szeme. Hát egész nap ű ugyi csak nehezen, nehezen. Na ugyi nálam nem vót az imakönyv... Hugom telefonált. Hogy van Imi? Megissza még a féldecit? Mondom: ne bolondozz. Ennyit mondok neked, nem tudom, hogy két nap, két óra, vagy egy hét. Esztet nem tudom, me nem tudok belelátni. Akkor oszt egy kis csend vót, aszt mongya, értettem mindent. Mondom, ahogy jónak látod... Ugyhogy ű má 5 óraker itt is vót, délután. Akkor oszt én addig kerestem, meglettem az imakönyvet. Meglettem az imáccságot benne a haldoklójér. Így elimátkoztam, így az ágya végénél ahogy állottam, lassan, magamba evégeztem. Aszmongya nekem, odajön, hogy te mit imádkozol? Mondom: esztet. Add csak ide nekem is! Elimátkozta ű is. Így vagy fél hét lehetett. Hét óra után az én testvérem megnyugodott. De montam is, sógornőmnek is, hogy nem jutott az nekem eszembe? Az ember annyira meg van lepődve. Az uram is ojan hirtelen. Nem tuttam vóna egy imáccságot emondani, belezavarottam.²⁸

Édasanyám nagyon nagy beteg vót. Hazakütték a vári kórházbú meghalni. Réá öt évre vót egy komisszió. Az orvas nem hitt a szeminek. Aszmongy anyám neki: Mit montam én akkor magának? Hogy doktor úr, ha maga most engem itt hazaküd, ha az éccaka nem hagyott szent Péterhez emenni. Tudom ugyis azér küd haza, hogy otthon hajjak meg. A szobába meg sírtak. Aszt mongya: Magok ne sírjanak, hanem hányan vannak? tizennégyen vannak. Tizennégy Miatyánk ha énértem oda fe fog menni, az nagyon sokat fog jelenteni. Azér mondom, útülle mindég hallottam, hogy a betegnek, halottnak az jó.²⁹

²⁷ P. M. Salánk, róm. kat.

²⁸ H. M. Sárosroszi, róm. kat.

²⁹ Sz. A. Sárosroszi, róm. kat.

Itt a szomszédba meghalt Oszkár. A felesége, Róza is nagy beteg vót. Oszkárnak este olvasni ke. Mondom Gizinek, itt nállatok fognak. Rita, emegyek én regge, nézem, hogy Róza valahogy ojan semmijen. Hazajöttem az imáccságos könyvér, evittem, letérgyepeltem az ágya mellé. Bejött ez a Bözsi néni, Sarkadi Bözsi néni: te meg mit csinálsz itt. Egy szót nem szólottam egy szót se. Csak tovább imátkoztam a hal-doklójér az imáccságot. Nem telt tíz perc bele, Róza meghalt. Felállok, átmegyek. Mondom, Gizi: Róza meghat. Megütközött, most mi lesz? Semmi. Vájják a sírt, ki kell a temetőbe üzenni, hogy szélesebbre vájják a sírt, hogy a két koporsó beleférjen. Jaj, mikor Bözsi néni nekem állott. Hogy temetik el, hogy nem vérrasszák, úgy. Nem a maga zsebibű megyen az, hanem ezekébű. Ezeknek a zsebekbű megyen. Koma, Doksza koma felút a biciklire, e Pólinhoz, hogy két halott van, nem egy. Aszt mongy, hogy hogy? Hát meghat Róza is. Akko meg aszmongya Pólin, aszt is temetni ke. Igen aszmongya, má úgy vájják a sírt. Má ki van szélesítve, mer aszmongya monta komám asszony, hogy eccerre. Igaza vót, aszt mongya. Ugyhogy a szilcei pap temette. Pap itt nem vót akkor Salánkon. Az jött e. Ugyhogy két koporsó vót egymás mellett. Sokan megsiratták űköt. Mer azok mindég együtt jártak... Szegények vótak, de mindég együtt jártak. Mondom a Jóisten ugy atta, hogy eccerre el is vette űket. Hogy ritka do-log ojan.³⁰

Archaikus imaszövegek

Az archaikus imák kárpátaljai kutatására napjainkig kevés példa akad.³¹ Ennek a líriai-epikai s egyben drámai tartalmi és stílári jegyeket hordozó népi műfajnak háttérbeszorulását több tényező okozta. Elsősorban az, hogy önálló műfajként még Magyarországon is csak az 1960-as években indult el a gyűjtése, míg a Szovjetunió-hoz tartozó Kárpátalján a kommunista rezsim által sanyargatott maroknyi magyarság (s ugyanúgy a többi nemzet) egyházi és vallási élete is a legszigorúbb terror nyomása alatt sínylődött. E végvidékre a Magyarországról indult, s a határokon túlra is eljutott gyűjtők hangja nem jutott el. A *Hegyet hágék...*-ban³² sem találunk kárpátaljai anyagot.

Napjainkban tehát, amikor már a többi elszakított terület előttünk jár a téma kutatásában,³³ nálunk is égető szükség lenne az archaikusimádság-hagyomány begyűjtésére.

Az archaikus műfajjal a népi gyógyászat kutatása közben találkoztam újra és újra. A betegségek okozta válsághelyzetekben különösen felerősödik a transzcendens világ felé fordulás. Beszélgetőtársaim általában nem különítették el például a gyógynövények racionálisan magyarázható erejében és az ima gyógyító hatásában

³⁰ K. M. salánk, gör. kat.

³¹ György Horváth–Lajos 1998; Pilipkó 1992: 76–79.

³² Erdélyi 1999.

³³ Tanczos 1995; 1994; 1994; Silling 2003.

való bizodalmat. Hitük szerint a kettőt együtt alkalmazva érték el eredményt. Megfigyeltem azonban, hogy voltak bizonyos imaszövegek, amelyeket valamiféle titokzatosság lengett körül. Ezekről úgy beszéltek, mint különösen hatásos imákról, vagy melyeket csak egyes kiválasztottak, gyógyító specialisták ismernek. A gyógyító ráolvasásoknak egy részét nem tudták megszerezni, hiszen azt csak maguk a kiválasztott gyógyítók ismerték, de voltak olyan különleges szövegek, melyeket megtanítottak egymásnak, vagy leírva adták át. Ezek között gyakran találtam archaikus imát. Disszertációmban, mely a történelmi Ugocsa vármegye öt településének népgyógyászati anyagába enged betekintést, még csupán egy *öntőimát* mutattam be, melyet egy viasszal öntő gyógyító specialista mondott el nekem. A disszertáció anyagának kiadványban való megjelenésekor azonban már külön fejezetet szenteltem a szakrális kommunikáció verbális szegmensének: *Az ima szerepe az egészséges test és egészséges lélek fenntartásában a vizsgált településeken* címmel.³⁴ Ekkorra meggyőződtem arról, hogy a hívő ember számára az ima a transzcendens szellemi lét legfontosabb megnyilvánulása. Jelen van a hétköznapiak és az ünnepekben, egészségben és betegségben egyaránt. Eztán már nem csak a különleges, specialisták által ismert imaszövegekre irányítottam a figyelmet, hanem az általánosan ismert szakrális szöveganyagra is.

Az archaikus imák osztályozásánál a gyűjtés során tapasztalt, az adatközlőim által végzett felosztást alkalmaztam: csak specialisták által, gyógyítás alkalmával mondott ima (ráolvasó imádságok); a közösség bármely tagja által ismerhető és alkalomhoz nem kötött ima. Teljes mértékben osztom Takács Szilvia véleményét: „A bájoló imádság és az archaikus népi imádság éles határát megállapítani a számtalan azonos képi és nyelvi motívumot tartalmazó, szorosan érintkező szövegnél szinte teljesen lehetetlen, és értelmetlen is volna, mint ahogy a népi tudatban sincsenek ezek élesen elválasztva.”³⁵

A vizsgált településeken, mint említettem, először a népi gyógyászat tudásanyagát kutatva találok olyan szövegekkel, melyekről bár tudta a közösség, hogy a hivatalos egyház szertartásrendjébe, illetve a kanonizált szakrális irodalomban nem találhatóak, a szájhagyományban mégis ismertek voltak. Ezeket a hagyományos ima funkciójával is felruházták, de tisztában voltak vele, hogy csak bizonyos speciális esetekben lehet és kell alkalmazni: rá kell imádkozni, imát kell rá mondani stb. A hivatalos egyház tiltó hozzáállását is elfogadták e szövegekkel kapcsolatban, de saját hiedelemvilágukban a szakralitása emiatt egyáltalán nem sérült: „ez nem babonaság, ez ima; ez nagyon hasznos ima, benne az Úrhoz fordulunk.”

³⁴ Kész 2006.

³⁵ Takács 2003: 92–98.

Például a nyelven keletkezett hólyag neve a vizsgált településeken: „efinke” „pintyőke”. Keletkezésének okára az idősebb generáció tagjai nem tudtak magyarázatot adni, elképzelésük szerint ez a kór is „*benne van a véribe*”. A fiatalabbak kör-
okmagyarázata már kiterjedt a fertőzésre is. Tisztában vannak azzal, hogy a higiénia szabályainak szakszerűtlen betartása is okozhatja, de a hagyományos magyarázatot ők is ismerték és többen el is fogadták. Gyógyítása napjainkban is ráolvasással történik. A beteg kinyújtott nyelvét valaki a mutatóujjával háromszor körbekerekíti, miközben a következő ima funkcióban alkalmazott ráolvasó szöveget mondja:

Efinke kótt a nyelvemre,
Ha kótt ma kótt,
Reggere ojan legyen
Mint a (pl. szomszédasszony) segge.
Jézus, Krisztus gyógyítsd meg!³⁶

Akinek szemőccse van, az telihold idejibe mennyen ki éccaka, nézzen szembe a hóddal és eszt az imát mongya:

Kerek Isten, kerek hód,
Éngem híttak lakadalomba,
De én nem megyek,
Inkább eküdüm a rokonajimat.
Istenem segíts!
Ettől emült még a tövises szemőcs is.³⁷

A szemverésben, igézésben való hit még ma is nagyon erős a vizsgált településeken, s tapasztalatom szerint egész Kárpátalján.³⁸ A hit intenzitását bizonyítja, hogy napjainkban is sokan vallják azt, hogy ront a szemük, illetve még többen beszélnek arról, konkrét példákkal alátámasztva, mennyire fogékonyak a szemverésre:

A legtöbbször megnézik az embert. Megigézik. Még a saját anyja is. Aki nagyon nézi. Akinek össze van nőlvé a szemöldöke, vagy kéccer szopta az anyját. Annak ojan a szeme. De lehet ojan is, hogy csak gyönyörködik benne, nem is tuggya, hogy megigézi, oszt már kész a baj.³⁹

A hagyományos gyógyítás első lépésben, mint a magyar nyelvterületen általában, itt is szenesvízzel történt:

Nekem kicsi korom óta, ha templomba mentem, mindég utánna kellett, hogy csináljanak szenesvizet. Már amikor mentem hazafele, már éreztem, hogy reszket a

³⁶ R. Sz. Nevetlenfalu, róm. kat.

³⁷ P. A. Nevetlenfalu, róm. kat.

³⁸ Hoppál 1970.

³⁹ O. Gy. Batár, gör. kat.

lábom, hányingerem van. Meg vótam kékülve, ződülve. Régebben mama csinálta, utánna anyuka. Jól is lettem tülle. Még valamikor, mikor érzem, hogy nem jól vagyok, csinálnak most is.⁴⁰

Elkészítésének többféle módját ismerik. Az általam lejegyzettek a következők: pohárba vizet merítenek, beledobnak egymás után három meggyújtott gyufaszálat, mindegyik szál bedobásakor erősen rágondolnak a gyanúsított, bajt okozó személyre és elmondják az elhárító imát. Ennek is több változata ismert:

Szem látott, szív vert meg
Istenem, gyógyítsd meg!
Szentlélek Úristen, szabadítsd meg a gonosz szemektől!
Szemtől verődött, szívtől igézett,
Jézus Krisztus gyógyítsd meg!⁴¹

Ha az otthon elkészített szenesvíz nem használ a szenvedőnek, akkor napjainkban is specialistához fordulnak. A vizsgált településeken legismertebb a Bátoron élő öntőasszony, Zsadányi Róza. Görög katolikus vallású, 1922-ben született.

Miután első gyermeke halálát szemverésnek tulajdonította, a második születésekor, „az is nyugtalan vót, mindég sírt”, a környezetében elfogadott, a válsághelyzetekben a gondolkodásmódjához, lelki igényéhez legközelebb álló cselekvési sztereotípiá szerint próbált védekezni a baj ellen: öntőasszonyhoz fordult. Többször tette meg az utat, gyermekét hátára kötve a távoli településre, Hömlőcre. Az itt tevékenykedő öntőasszony gyakori fáradozásaiért megsajnálta és ráhagyta tudományát. Zsadányi Róza tudásának híre ment, s a közösségi igény annyira erős volt a gyógymód iránt, hogy nemcsak családtagjai gyógyítását vállalta, hanem idegenekét is: „Éngem oszt megszoktak.”

Gyógyító tevékenységének megfigyelése alkalmával többször is tapasztaltam, hogy mintegy feszültségfeloldó aktusként, először hosszan elbeszélget a pácienssel, illetve annak hozzátartozójával. Hisz abban, ha nem nagy a baj, hatásos az is, ha egy frissen levetett, a beteggel közvetlenül érintkező ruhadarabot önt meg. A cselekmény második fázisaként az ágya fölött lógó szentkép előtt letérdelve, rózsafüzérrel a kezében, elmond három Miatyánkot, három Hiszekegyet, három Üdvözlégyet. Utána mondja az öntőimát. Az öntőima szövegét nem kezelte tabuként, saját beleegyezésével sikerült magnetofonra rögzítenem. Szerinte ez a fajta rögzítés nem hatástalanítja a szöveget. Tisztában van ugyanis a tudomány átadásának archaikus módszerével, hite szerint, az ettől való bármilyen eltérés automatikusan kizárja a tudomány megszerzésének lehetőségét.

⁴⁰ Sz. N. Nevetlenfalu, róm. kat.

⁴¹ Kész 2006: 103.

Csak akkor lehet átadni, ha leírnám vagy leíratnám és azt keresetlenül valaki megtalálná. Mongyuk odatenném a párnája alá. Akit én akarok.

A lejegyzett szöveg:

Mikor az Úrjézus a földön járt,
Kiment a Gecsemáné kertbe
Leült egy figefa alá.
Arra ment, arra ment
Három szép szent szűz leány.
Így szól egy belőle:
Mária, szebb a te méhednek gyümölcse
Mint a szép fényes hold,
Aki az égen járt.
Arra ment, arra ment
Három szép szent szűz leány.
Így szól egy belőle:
Mária, szebb a te méhednek gyümölcse
Mint a fényes csillag
Aki az égen járt.
Úgy ne árcson neked Margitka
Semmiféle ijedés, betegség, szemártás, igézet,
Mint az Úrjézusnak nem ártott
A három szép szent szűz leány igézete.
Jézus Mária szent nevében ámen.⁴²

Jelen epikus ráolvasás Pócs Éva ráolvasás-gyűjteménye alapján a *Találkozások a gonosszal* típusba sorolható. Az önkéntelen, akaratlanul megigézett féle variáns. Szükségesnek tartom azonban megjegyezni, hogy a ráolvasásban megtalálható a találkozás, a rácsodálkozás, mint igézetelőidéző formula, de kimarad belőle a Jézus megigézettségére való utalás, valamint a Jordán vizének és a vörös kőnek igézetfeloldó aktusa.⁴³ Erdélyi Zsuzsanna az idézett ráolvasás szövegét a *Ráolvasás archaikus imamotívum* című fejezetben említi, az *Öntőimádság* típusnál. Az adatközlő prózában mondja el a történetet.⁴⁴

Jelenlegi lakóhelyemen, Salánkon több viasszal öntő specialista él: „Az ijedéstül vagy igizettül sok baja van az embernek. Van ojan, hogy összekapódik a szíve, egy nagy ducc lesz az egész. Ijenkor nem is tuggya az ember, mi a baja. Na, ijenkor meg kell önteni.”⁴⁵

⁴² Kész 2006: 109.

⁴³ Pócs 1986: 308.

⁴⁴ Erdélyi 1997: 139.

⁴⁵ D. E. Salánk, gör. kat.

Az öntésfolyamat materiális része általában egységes: viaszt melegítenek majd háromszor, kilencszer (a szenvedő állapotának súlyosságától függően) kiöntik a forró viaszt egy szenteltvízzel megtöltött tányérba, ahol megjelenik a különféle alakzat, amely az igézőre, illetve az ijedelem, a rontó személyére vagy tárgyra utal.

M. J. nehéz sorsú parasztasszony. Egyetlen leányát is el kellett temetnie, vigasztalást már csak a hitben talál. Ma már nem önt. Szívesen elmondta nekem az ima szövegét. Egy ismerőstől tanulta az imát. Az imát többen is ismerik a településen, s kimondottan igézetelhárításra használják:

Amott egy fa kivirágzott
 Anna asszony alatta ül
 Anna szülé Máriát, Mária szülé Jézust
 Elindul József Máriával,
 Találkozik három zsidó férfival
 Három zsidó leányval.
 Az aranyos kisdéd Jézus megverődik tőle
 Annak összeszedék taknyát, nyálát
 Piros márványkőre önték.
 Úgy használjon az én gyermekemnek
 Mint a kisdéd Jézusnak.
 (Elköpik)
 Szem látta, szív verte, uram Jézus vedd el róla.⁴⁶

A szintén Salánklon élő F. M. anyósától tanulta az imát, de mivel nem végzi a cselekményt túl gyakran, ezért nem tudja emlékezetből, papírról olvassa. Szívesen rendelkezésemre bocsátotta a szöveget, melynek közlése szövegű, a helyesírási és központoszási hibákkal együtt:

Szent neved segítségül
 Hívásával kezdek munkámhoz.
 Mindentudó Atyám
 Adj erőt tagjaimba a dologtételre.
 Ámen
 Istennek szent fia a te segítségedbe bízunk
 Szükségünknek idején meg ne utáld a mi könyörgésünket
 De szabadíts meg minket minden veszedelemtől Kegyelmes Krisztus
 Ámen
 Piros vére Jézusnak kit a keresztfán kiontottak
 Verejtéki orcáinak mellyel ördögöt megrontott
 Kinnyaidban könnyebítsen és veszéjűt megőrizzen
 Holtod után vigyen be menyben az örök dicsőségbe
 Ámen

⁴⁶ M. J. Salánk, ref.

Ó legszentebb legkegyesebb Jézus
 Ki a lelket oj belsőleg szereted.
 Töredelmes szívvél kérlek tégedet
 A te legszentebb szivednek halálgyötrelmei által
 És szeplőtelen Szűzanyánk fájdalmai által
 Tisztítsd meg véredben ez ártatlan kisednek szívét
 Szenteld meg lelkét
 Add vissza elmúlt erejét, egészségét
 Hogy tebenned bizhassunk a megtartásért
 Ámen

Kelj fel fiam végy szent lelket
 Kövesd a Jézus példáját
 Ámen.

Mint ahogy a víz lemossa a testnek szennyt
 Ugy gyógyisd meg ez ártatlan szenvedőnek szívét
 Add vissza elmúlt egészségét, hogy tebenned bizhassunk.
 Hogy hálákat adhassunk a megtartásért.
 Ámen.⁴⁷

Az általánosan ismert archaikus imák közül, amelyeket nem csak gyógyító specialista mondhat, legelterjedtebb a kutatott régióban a *Fehér rózsza Mária* kezdetű szöveg variánsai. Ebből most csak egy szép Nevedenfalui változatot közlök:

Fehér rózsza Mária
 Engem Jézus találá.
 Szent igével igézett,
 Aranygyűrűvel pecsételt.
 Ajtómon Jézus,
 Ablakomon a Boldogságos Szűz Mária,
 Házamnak négy sarkát
 Őrizd angyal őrizd.
 Míg a kokas megszólal.
 Imént szól az angyal.
 Kelj fel, Mária, kelj fel!
 Megfogták szent fiadat,
 Elvitték, szent vérét elcseppentették.
 Jöttek az angyalok, s felszedték.
 Szűz Mária elébe vitték.
 Tenger fényébe ott van egy kis kápolna.
 Arra ment a boldogságos szűz Mária
 Ó fiam, szánom és bánom a te kínszenvedésedet.
 Ó édesanyám, ne szánd, ne bánd az én szenvedésemet.
 Eredj Betlehembe, hirdetsd ezt az imádságot:
 Aki ezt elmondja reggel felkeltűbe, este lefektűbe,

⁴⁷ F. M. Salánk, ref.

Pénteken napfelkeltére, szombaton früstökre,
Vasárnap három mise hallgatásával,
Annak nyitva van a mennyország kapuja.⁴⁸

Ennek egy tiszabökényi változa:

Fehér rózsza Mária, ablakunkat pecsételi
Szent igével igézi, aranygyűrűvel jegyezi.
Három csepp vér lecseppent
Az angyalok felszedték, a mennybe felvitték.
Krisztus Urunk elibe letették.
Krisztus Urunk azt mondta:
Aki ezt az imádságot háromszor
Naponta elimádkozza,
Vélem léssen az örök mennyországba.

Ámen.⁴⁹

Hát tudok én olyat amit nem mondunk a templomba mert nem szabad azt mondják, de hát... Jaj ezt nagyon régrü tudom még édesanyám tanította, annak meg az ü anyja na oszt így. Vót itt nekem egy imádságos könyvem, abba is vót nagyon sok ima de hát azt én odaadtam valakinek és nem hozta vissza. Este szoktam, reggel másat mondok.⁵⁰

A következő szintén egy Ugocsa-szerzte ismert imaszöveg. A szöveget az adatközlő nagymamájától tanult, s napjainkban is imádkozza:

Ó hajnal, hajnal
Szép piros hajnal
Kibe Mária nyugszik.
Úrtól születél
Pokoltól vétettél,
Hitetlen zsidók hitetlenkednek,
Krisztus Urunkat megfogták,
Poncius Pilátus pitvarába bevitték,
Kőoszlophoz kötözték,
Epével etették, méreggel itatták,
Tövissel koronázták, vas dárdával szurkálták.
Arra mén a boldogságos
Szentséges Szűz Mária:
Ó szerelmes szent fiam,
Szánom bánom a te kínjaidat.

⁴⁸ F. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

⁴⁹ L. I. Tiszabökény, gör. kat.

⁵⁰ L. I. Tiszabökény, gör. kat.

Ó szerelmes szent anyám
 Ne szánd, ne bánd az én kínjaimat.
 Eridj fel a kápolnába
 Kiáltsd fel az én szavaimat:
 Aki ezt az imádságot elmondja
 Este lefektébe,
 Reggel felkeltébe
 Lészen velem az örök valóságban.
 Ámen.⁵¹

Ugyanennek az imának másik változatát egy csepei görög katolikus asszonynál ebben a formában sikerült lejegyeznem:

Hajnal, édes hajnal,
 Melyben a boldogságos szent szűz Mária nyugodalmat ad.
 Kelj fel Mária,
 Szent fiadat elfogták,
 Uccákról, uccákra vezették
 Pilátus udvarára bevitték,
 Oszlopokhoz kötötték,
 Epével etették. Ecettel itatták.
 Arra ment a boldogságos szép szűz Mária
 Ó fiam, fiam, szánom és bánom a te kinszenvedésedet
 Ó, anyám ne szánd, ne bánd az én kinszenvedésemet
 Hanem eriggy fel a kőkápolnák hegyére
 Kiáltd ki: aki ezt az imát este lefektébe, reggel felkeltébe elmondja,
 Hét halálos bűne lemegyen.

Mi is, mind a három jány imádkozzuk. Ez az első amit megtanítottak, erre az imára minket. Ezt imádkozhassuk reggel, este. Minden nap.⁵²

Az alábbi tiszabökényi szövegváltozat szövegromlást mutat: Hitler zsidók elfogik. A hitetlen zsidók helyett cserélődött a szöveg:

Hajnal, vagyon szép fényes hajnal
 Kibe Mária nyugszik,
 Úr tülle születik.
 Hitler zsidók elfogik
 Fényes Jézust elviszik
 Pilátusnak pitvarába
 Ott kötözték, ostromozták
 Tövis koronával koronázták
 Epével etették, méreggel itatták.
 Megszólt a boldogságos Szűz Mária.

⁵¹ P. D. Karácsfalva, gör. kat.

⁵² G. E. Csepe, gör. kat.

Ó anyám, asszonyom, édesanyám
 Engem ne szánj, engem ne bánj
 Énérettem meg ne haljál.
 Mert ha te énérettem meghalnál
 Minden anyaasszony meghalna
 Maga magzatjáért.
 Menj el , menj el hosszú útra
 Kerek kápolnába, Betlehemnek városába.
 Hirdesd el a számból származott szent igéket!
 Aki eztet este lefektében,
 Reggel felkeltében elmondja.
 Velem viszem az örök életbe,
 A boldog menyországba.
 Öngedd ezt Uram, hogy
 Hogy minden jó órában mondhasam.

Ámen.⁵³

Az alábbi imaszöveget kéziratban kaptam, s végül ezt a csonka formát el is mondta beszélgetőtársam. Az első sort elfelejtette, már rég, gyermekkorában imádkozta:

.....
 Pecsételen ajtóba
 Boldog asszony házába
 Hét szép angyal őriz
 Mária nyugszik
 Piros hajnal hasadik
 Teljes virág virágozik
 Kelj fel Mária
 Megfoglák a te szentséges fiadat
 Magas keresztfára felfeszítették
 Három csepp vérét a földre ejtették
 Az angyalok fölszedték és Galileába vitték
 Ott a Krisztus elibe vitték.
 Az Úrjézus azt mondta, aki ezt az imádságot
 Háromszor naponta elmondja,
 Hét halálos bűne megbocsájtatik.

Mi amikor Rózába nőttünk és az öreg mama tanított erre az imára. Aszt monta ez ojan, hogy ez mindentül megvéd. Akármijen rosszat csinálunk, ez megvéd. De már nem emlékszek az első sorokra. Hátha majd eszembe jut.⁵⁴

Kárpátalján szinte minden hívő ember rendelkezik, ún. imádságos füzettel. Az újabban általában vastag, régebben vékony⁵⁵ füzetbe írt, évtizedeken át gyűj-

⁵³ G. A. Tiszabökény, gör. kat.

⁵⁴ Z. G. Salánk, ref.

⁵⁵ Az üzletekben újabban terjedt el a méretben vastag füzet.

tött imáikat az imakönyvek és zsoltárok mintájára alkalmazták. Hiszen a magyar nyelvű nyomtatott szakrális szöveg több évtizedig nem jelenhetett meg a vidéken. Ma-gyarországról való behozatala is büntetéssel járt.

Az oroszok alatt nem lehetett Bibliát kapni. Mikor eccer Magyarországon vótunk, nem lehetett csak két évbe egyszer menni, keresztapám küldött egyet édesanyámnak. Szerencsére a vámosok nem vették észre, Gyuri betette a szebibe, nem vették észre. Meg is kérdezték a vámon, hogy vallásos irodalom nincs? Tőlünk nem vették el. De utána emlékszek, hogy megjelent a Kárpáti Igaz Szóba, hogy Németországbul jött a vallásos reakciós irodalom, meg akarják fertőzni a szovjet népet. Ezt nagyon tiltották. Nagy kincs vót akkoriba egy Biblia.⁵⁶

A kéziratos füzeteket életük folyamán általában át is írták, valaki több alkalommal is, hiszen a gyakori használatban elrongyolódott. Jellemző azonban, hogy a régít sem dobták ki.

E füzetekben is találhatóak archaikus imák, de e kéziratok gazdag anyagának feldolgozása további kutatást igényel. Jelenleg az egyik salánki füzetből közlök egy nagyon szép szöveget, természetesen a kézirat szövegű másolatában. Ez az ima hosszabb formában megtalálható Erdélyi Zsuzsanna gyűjteményében.⁵⁷ A kutató megjegyzi róla, hogy az egész magyar nyelvterületen előforduló szöveg. E fennmaradás okaként a ponyvára jutást nevezi meg.

Názáretbeli Jézus zsidók királya
 Veszedelemben forgóknak istene
 Megtestesült szent Ige
 Ne hagyj a bűnben elveszni
 Hét kereszt alatt lefekszem
 Hét kereszt alatt felkelek
 Őriz Angyal éjfélig
 Szűz Mária viradatig
 Jézus Krisztus mindvégig.
 Gyarló testünk nyogodjék
 De szívünk el ne aludjék.
 Hogy téged mindenkor lásson
 Minden gonoszt távoltartson.
 Sátánok megkötöztessenek
 Hogy testeik ne fertőzzenek.
 Ezt enged mindenható Jézus
 A te szűz Anyádnak és minden
 Szenteidnek könyörgése által.
 Ma van péntek annak napja vala.
 Méne Jézus a kinok színhelyére

⁵⁶ C. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

⁵⁷ Erdélyi 1997: 269–271.

Meg látták a zsidók
 Felfeszítették a magas keresztfára.
 Foly a szent vére, szomorkodik.
 Szent lelke, hervad a szent színe
 Szól a boldogságos szűz Mária:
 Ó fiam, szerelmetes Fiam
 Én azt gondoltam hogy te leszel bus
 Látod fiam én vagyok bus
 Aki ezt az imádságot háromszor lefektében
 Háromszor felkeltében elmondja
 Mind üdvözitem

Ámen.⁵⁸

Az ungi Szürtéből került elő a következő változat:

Názáretbéli Jézus, zsidóknak királya,
 veszedelemben lévő, forgóknak Istene.
 Szent Isten, szent erős Isten, szent halhatatlan
 Űristen, könyörülj mirajtunk.
 Hét kereszt alatt lefekszek,
 Hét kereszt alatt felkelek.
 Őrizz, angyal, éjfélig,
 Boldogságos Szűzmária, vírradtig,
 Jézus Krisztus, mindértig,
 Hogy gyarló testem nyugodjék,
 Szívem el ne aludjék,
 Téged mindenkor láthassék,
 Minden gonosz távoztassék.
 Sátánok megkötözzenek,
 Hogy testünk ne fertőzze meg.
 Engedd ezt nekünk kegyesen,
 Atya, Fiú, felségesen, élvén örök dicsőségben.

Ámen. (de folytatja tovább)

Ma vala péntek, annak a napja,
 Vala méne Krisztus kinnak kínhelyére.
 Meglátták a zsidók, felfeszítették magas keresztfára,
 Folya Szent Vére, szomorúra Szent Lelke,
 Hervada Szent Színe.
 Szól a Boldogságos Szűzanya, Mária:
 Ó, fiam, fiam, szerelmes Szent Fiam,
 Én azt gondoltam, te lélszél bús.
 Látod, fiam, én lélszél bús.
 Aki ezt az imádságot este, reggel elmondja,
 Hét halálos bűntől megbocsáttatik. Ámen⁵⁹

⁵⁸ P. M. imádságos füzetéből, Salánk, gör.kat.

A jelen tanulmányomban csak ízelítőt szerettem volna adni abból a csodálatosan gazdag a szöveggyűjteményből, amelyet imák tárháza nyújt még a 21. század elején is az általam kutatott régióban. A téma feldolgozása természetesen még nagyon sok munkát kíván, de erőt ad az a tudat, hogy a vidéken történt eddigi hiányos gyűjtések után még nem vészett el a lehetőség e szövegek rögzítésére.

Felhasznált irodalom

BARTHA Elek

- 1990 A görög katolikus magyarság vallási néprajza. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 425–442.
- 2006 *Vallási terek szellemi öröksége.* HEFOP tananyagfejlesztési program. Debrecen: Bölcsész Konzorcium
- 1992 *Vallásokológia.* Szakrális ökoszisztémák szerveződése és működése a népi vallásosságban. Debrecen: Ethnica

ELIADE, Mircea

- 1987 *Szent és profán.* Budapest: Európa Kiadó

ERDÉLYI Zsuzsanna

- 1997 Az archaikus népi imádságok interetnikus kapcsolatai. In Laczkovics Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében. II.* 16–23. Veszprém–Debrecen
- 1999 *Hegyet bágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok.* Pozsony: Kalligramm Kiadó

FEJŐS Zoltán – KÜLLÖS Imola

- 1990 *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl.* Budapest: Magyarságkutató Intézet

GYÖRGY HORVÁTH László – LAJOS Mihály

- 1968 *A Hömlök lábánál. Salánk, Feketepatak és Verbóc történetéből.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó

HOPPÁL Mihály

- 1969 A magyar lidérc-hiedelemkör szemantikai modellje. *Ethnographia* LXXX. 402–414.
- 1970 Az „igézés”-hiedelemkör alkotóelemei. *Népi Kultúra – Népi Társadalom.* 259–287. Budapest: Akadémiai Kiadó

JUNG Károly

- 1985 *Táltosok, ördögök, garabonciások.* Újvidék: Forum Kiadó

KÉSZ Margit

- 2006 *Gyógyító hagyomány Kárpátalján. Úgy ne ártson néked.* Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség

LACKOVITS Emőke (szerk.)

- 1997 *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* Veszprém–Debrecen

KORPICS Márta – P. SZILCSZL Dóra

- 2007 Miért kommunikáció, miért szakrális? In Korpics Márta – Szilcszl Dóra, P. (szerk.): *Szakrális kommunikáció: a transzcendens mutatkozása.* 11–36. Budapest: Typotex

KUNT Ernő

- 1987 *Az utolsó átváltozás, A magyar parasztság halálképe.* Budapest: Gondolat Kiadó

LAMMEL Annamária – NAGY Ilona

- 1995 *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek.* Budapest: Osiris Kiadó

LOVÁSZ Irén

2002 *Szakerális kommunikáció*. Budapest: Európai Folklórintézet

P. LATOR Ilona

2005 *Kimegy a lelke, marad a test. A halállal és temetkezéssel kapcsolatos szokások, hiedelmek Visken*. Ungvár–Budapest: Intermix

MÓRICZ Kálmán

1995 *Nagydobrony*. Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány

NAGYNÉ FRAUHAMMER Krisztina

2009 *Szemben a feledéssel. Magyar kegybelyek vendégkönyveinek összehasonlító elemzése*. Budapest: ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszék – MTA Néprajzi Kutatóintézet

PILIPKÓ Erzsébet

1992 Népi imádságok Salánkon. *Honismeret*. XX. 6. 76–79.

PÓCS Éva

1986 *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások*. Budapest: Helikon Kiadó

TAKÁCS Szilvia

2003 Szövegépítkezés a ráolvasó imádságokban. *Magyar Nyelvőr*. 127. 1. 92–98.

TÁNCZOS Vilmos

1994 „Feltekintek napkeletre”. Moldvai archaikus imádságok. *Néprajzi Látóhatár*. III. 1–2. 217–243.1994 Gyimesi archaikus népi imádságok és ráolvasások. In Keszeg Vilmos – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve 2*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság1995 *Gyöngyökkel gyökekeztél. Gyimesi és moldvai archaikus népi imádságok*. (Kronika könyvek.) Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó

SILLING István

2003 *Vajdasági népi imádságok és nyelvzetük*. Újvidék: Forum Kiadó

Margit Kész

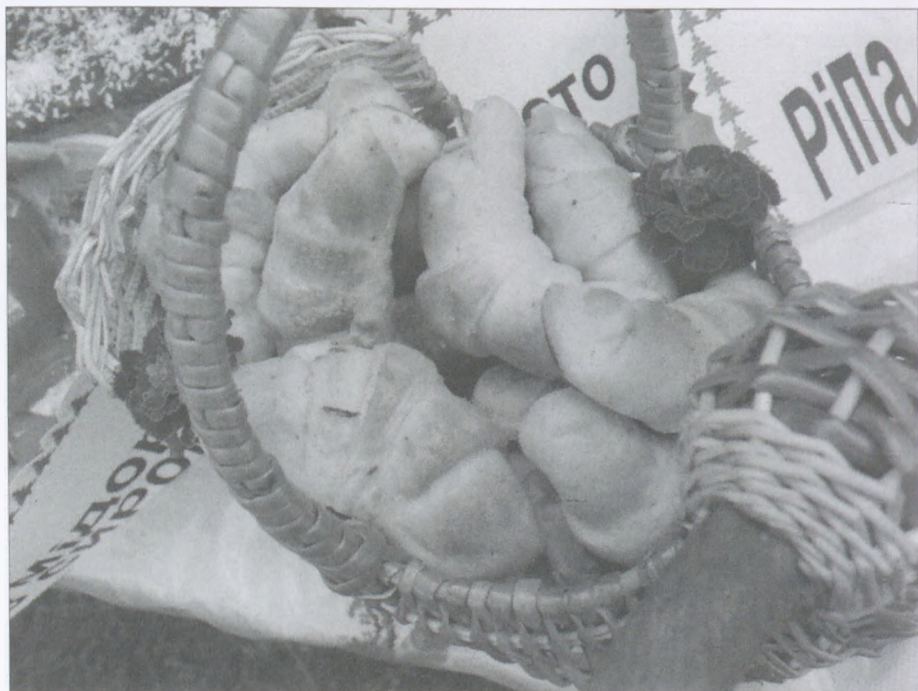
VERBAL MANIFESTATIONS OF SACRAL COMMUNICATION IN
SUBCARPATHIA IN THE 21ST CENTURY

The present paper investigates the verbal manifestations of sacral communication in Subcarpathia, a microregion enclosed by geographical, political and economic borders. This study focuses on the various forms and the traditions of praying; describes the characteristic features of prayer at different times of the day (morning, noon and evening); discusses the generation differences in the field of praying; treats praying mechanisms having evolved in crisis situations like death, and the role of these in the attainment of a "good death". A crucial part of this work is the body of texts containing the transcriptions of archaic prayers having been prayed from memory. Within these, a distinction is made between texts known by specialists only and texts belonging to public property.

The aim of the study is to represent the richness afforded by the texts of prayers, and to show the faith placed into them in the region examined in the 21st century. The research topic has not been fully elaborated here and further studies are by all means necessary.

Urdával töltött pirohi sült szalonna darabokkal ízesítve – Brindza fesztivál, Rabó.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

Kiflik – Brindza fesztivál, Rabó.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

Dzsublik – egy kegyhely születése

KÉSZ BARNABÁS

Kárpátalja egyik eldugott szegletében, az Ilosvai járáshoz tartozó és túlnyomórészt szláv lakosságú Vilhivka (Ölyvös) és Nyizsne Bolotne (Alsósárad) községek határában, a Dzsublik nevezetű erdőben emberemlékezet óta található egy nevezetes forrás.¹ A helyiek, ha tehették, innen merítették a gyógyhatásúnak tartott ivóvizet. Egy volt ez a vidék megszámlálhatatlan forrásai közül, amelyet csak a helyi lakosok ismertek és használtak egészen a legutóbbi időkig.

1. kép. Olenka és Marianna, akik közvetítenek Szűz Mária és az emberek között, Dzsublik.

Készítette: Kész Barnabás, 2010.

2002. augusztus 27-én két helybéli kislány, a tízéves Kuruc Olenka és a kilenc esztendőes Kobály Marianna, elindult vizet meríteni a forrásból (1. kép). Ekkor furcsa dolog történt velük. Előbb Olenka pillantotta meg a fehér ruhás asszonyt, majd néhány perc múlva Marianna is észlelte. Ijedtségükben felkiáltottak, majd hazarohantak. Ott-hon mindent elmeséltek a szüleiknek, akik a történeteket a gyerekek fantáziájának élénk működésével magyarázták. Mariannát figyelmeztette az édesanyja, hogy aki ilyen ügyekben hazudik, az halála után a pokolra jut. A kislány azonban igazságának tudatában kitartott amellett, amit látott. Sőt a fehér ruhás nő, akiben az első pillanattól kezdve Szűz Máriát vélték felfedezni, és aki be is mutatkozott nekik, a forrásnál történt

látomás napján újra megjelent a gyerekeknek és üzent. Elmondta: megjelenése azt a célt szolgálja, hogy visszaállítsa Isten szolgáinak tiszteletét az emberek között, egyesítse az egyházakat, és összebékítse az embereket.² Felhívta a híveket arra, hogy a megjelölt forrásnál rendszeresen imádkozzanak. A lánykáknak ezután

¹ A tanulmány az OTKA K 68694 támogatásával készült.

² Itt a helyiek egyöntetűen a görög katolikus és az ortodox pravoszláv egyházak között dúló viták megszüntetésére asszociáltak.

gyakran voltak látomásaik. Lembergben³ pszichiátriai vizsgálaton estek át, de a diagnózis alapján teljesen egészségesek. A falubeliek egyre jobban hisznek a csodákban. Ezután Mária újra üzent, kérte, hogy az egyházi hatóságok vizsgálják meg az ügyet. Margitics püspök, a kárpátaljai görög katolikusok akkori előjárója hosszasan elbeszélgetett a kislányokkal, és meg volt győződve arról, hogy igazat mondtak.

2. kép. A kegyhely vázlatterképe, Dzsublik.
Készítette: Kész Barnabás, 2010.

Hamarosan azonban az egyházon belül is vita keletkezett. A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség előbb megbízott szakembert küldött ki az ügy kivizsgálására, majd körlevélben tiltakozott a „Dzsublik”-ban szolgáló atya tevékenysége ellen és megvonva tőle a bizalmat, eltiltotta a szolgálatától. A csodától azonban nem zárkóztak el. A bizalmatlanság hátterében az állt, hogy a helyi görög katolikusok a Galíciai Görög Katolikus Egyházmegye beavatkozását észlelték.⁴ A

³ Lviv

⁴ Az információt több görög kárpátaljai katolikus pap is megerősítette, viszont a nevét egyikőjük sem adta az interjúhoz.

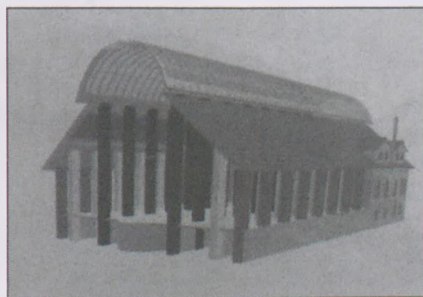
kegyhelyen szolgáló Atanászij szerzetes atya azonban maradt, s egyre inkább élvezi a helyi lakosság támogatását. Az ok egyszerű: az atya Szűz Mária szavára hallgatva olyan kegyhelyet épített ki, amely az ország határain túl is ismertté vált (2. kép). Már az első istentiszteletre 50 pap és 10-15 ezer hívő érkezett ide, azóta folyamatosan zarándokok tömege özönlik a kegyhelyhez a világ minden tájáról. 2002 óta az addig szinte érintetlen táj teljesen átalakult: a forrást körülkövezték,

3. kép. *A forrás, Dzsublik. Készítette: Kész Barnabás, 2010.*

4. kép. *A forrás fölötti Mária-kép, Dzsublik. Készítette: Kész Barnabás, 2010.*

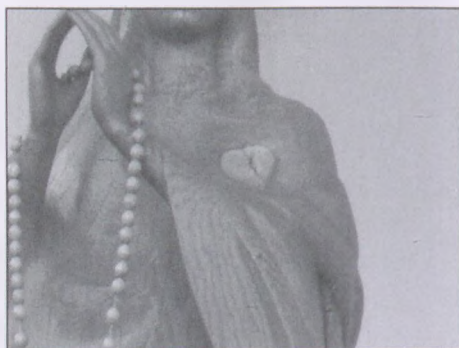
5. kép. *Az épülő templom terve, Dzsublik. Készítette: Kész Barnabás, 2010.*

mellette kápolnát emeltek, kálváriát építettek ki tizennégy kereszttel, hozzáláttak egy férfi és egy női kolostor építéséhez (3–5. kép). Több Krisztus és Mária szobor, valamint Sárkányölő Szent György szobra is helyet kapott a közelben. Ezekhez is csodák fűződnek. A két kislány látta, hogy a „Misztikus Máriá”-nak nevezett szobor könnyeit hullatta, egyes zarándokok Jézus testét vélik megpillantani az út menti kereszteken, a keresztre feszített Jézus szobor vállából pedig időnként vér folyik. A vörös színű folyadék sem gyanta, sem pedig rozsda nem lehet, mivel a szobor anyaga száraz, szeg nélküli fa. Egy másik Krisztus, illetve Má-

ria szobrot egy munkácsi művész, Matl Péter faragott ki hibátlan tölgyfából.⁵ Ám Jézus és Szűz Mária szívének faragásakor döbbenet látták, hogy a véső alatt kereszt alakú repedések bukkannak elő a fából (6–7. kép). A forrás vizének csodátévő erejét immár több, hihetetlen gyógyulás is igazolta. A kislányoknak azóta is rendszeresen megjelenik Mária, és üzen általuk. Egyre többen próbálnak a gyermekek révén választ kapni az életükben előforduló válsághelyzetekre (betegség, válás stb.). Az anyagi léthez kapcsolódó kérdésekre (Sikeres lesz-e az új vállalkozás? A jövőben milyen lesz a család anyagi helyzete? stb.) azonban Mária nem felel. Az Atanászij atya és az egyház közötti feszültség miatt Marianna édesapja, a szintén pap Petro Kobály atya eltiltotta leányát a forrás melletti istentiszteletektől (bár a csodákban továbbra is hisz), így Olenka egyedül közvetít Szűz Mária és a zarándokok között.

6. kép. A „megrepedt szívű” Jézus-szobor, Matl Péter alkotása, Dzsublik. Készítette: Kész Barnabás, 2010.

7. kép. Az ugyancsak megrepedt szívű Mária-szobor, Matl Péter alkotása, Dzsublik. Készítette: Kész Barnabás, 2010.

Néprajzi szempontból nem tartom feladatomnak, hogy igazoljam vagy cáfoljam e csodákat, hisz még a szakértők és egyházi személyek között sincs egyetértés az ügyben. A jelenlegi információim szerint az érintettek a csoda hivatalos megerősítése szempontjából az egyik legfontosabb kritériumnak sem tettek eleget: nem terjesztették fel Rómába. A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség figyelemmel kíséri a történeteket, a püspök személyesen is kijár érdeklődni az eseményekről. A Szent Kristóf nevű társadalmi szervezet kezdeményezésére orvosszakértői vizsgálat alá vetették a Jézus szobor vállából szivárgó folyadékot,

⁵ Ő alkotta a befejezetlen vereckei emlékművet és a munkácsi várban felállított Zrínyi Ilona szobrot is.

és a laboratóriumi eredmények alapján arra a következtetésre jutottak, hogy „vérhez hasonló anyagról” van szó, de a vizsgálatot friss minta vétele céljából meg kell ismételni. Ettől függetlenül az ukrainai sajtó⁶ máris a világ harmadik csodájának nevezte el Dzsublikot (8. kép), utalva arra, hogy Jézus vagy Szűz Mária megjelenésének mintegy ezer helyszíne közül mindössze kettőt nyilvánítottak hivatalosan is szent helynek: a franciaországi Lourdes-ot és a portugáliai Fatimát. Vajon Dzsublik lesz a harmadik? Bárhogyan is lesz, az mindenképpen rendkívül érdekes (csodásnak is nevezhetnénk), ahogyan Kárpátalja a kommunizmus ateista ideológiájától megszabadult, a lelke mélyén mélyen vallásos szláv lakossága a 21. században létrehozta új kegyhelyeit, és ahogyan a modern orvostudományban csalódott emberek újra az isteni csodatételekbe vetik a hitüket.

8. kép. Újságcikk a szent hegyről, Dzsublik.

Készítette: Kész Barnabás, 2010.

⁶ Dzsublikot a világ harmadik csodája névvel az *Argument* című nyugat-ukrainai hetilap különkiadása illette.

Barnabás Kész

DZHUBLYK – A YOUNG MARIAN SANCTUARY

In a hidden corner of Subcarpathia, on land inhabited by Slavic people, there is a curative spring in the forest called Dzhublyk. In 2002, the Virgin Mary supposedly appeared for two local little girls who went there for water, and this occurrence was repeated several times since then. Dzhublyk soon became a Greek Catholic Marian sanctuary, and the holy place got to be known beyond the borders as well. The “bleeding” statues erected at the spring, and the miraculous healings occurring there have not been scientifically explained ever since, and the Ukrainian media already calls Dzhublyk the third miracle of the world (next to the French Lourdes and the Portuguese Fatima).

Öt Tisza-völgyi falu hiedelemvilága. Néprajzi gyűjtés közlése

SZUJEMBAJEVA OKSZANA

Kárpátalján az Ugocsai-síkság déli szegletében, a Tisza és az ukrán–román országhatár közti terület nem csak földrajzilag határolható körül mint egy önálló kistérség, hanem kulturálisan is sajátosan formálódott az utóbbi száz év történelmében.¹ Ezt a kistérséget Kárpátalja tiszántúli területének is nevezik. Központi települése Nevetlenfalu. Körzete magába foglalja Batár, Aklihegy, Újakli (Akli-tanya), Akli (Öregakli) és Szőlősgyula nevű falvakat. Újakli kivételével mindegyik régi, középkorra visszanyúló magyar település, ahol a lakosság megélhetése – és az által életmódja – folyamatosan a paraszti gazdálkodásra, földművelésre, állattartásra alapozódott.

Újakli legújabb kori történetét a csehszlovák hatalom szabta meg. Ugyanis a kevés házból álló szórvány telepre (Akli-tanyára) északról hegyvidéki ruszinokat telepítette be, hogy a ruszinok életét szociálisan segítsék az által, hogy új környezetben földművelőkké váljanak. A telepítéspolitikát véghez vitelét másik szándék is ösztönözte, miszerint az egységes tömb magyar népességet megtörjék, és ily módon megindíthatják természetes módon a lakosság elszárvosítását. A politikai szándék nem valósult meg. Az Újakliba telepített ruszinok a többséghez igazodva fokozatosan megtanultak magyarul. Magyar anyanyelvűekké váltak. Jelenleg csak néhány család vallja magát származása után nem magyarnak. Ők hol ruszinok, hol ukránok nevezik magukat. Magyarul közülük is mindenkivel szót lehet érteni. Végeredményben a kutatott kistérség magyar nyelvű homogenitása a mai napig megmaradt.

Az egységes nyelvi közegetől jóval színesebb képet mutat a lakosság felekezeti hovatartozása. A legrégebbi motívumokat Szőlősgyulán található templom őrzi, mely 1580-tól folyamatosan a reformátusoké. Szőlősgyula majd másfél ezer főből áll lakossága 98%-ban ma is reformátusvallású. Az 1620 lelket számláló Nevetlenfaluban többségben élnek római katolikusok, 100-an vallják magukat görög katolikusoknak, de e mellett reformátusok is lakják. Újakli lakosságának felekezeti

¹ A tanulmány az OTKA K. 68694 támogatásával készült.

megosztása nem kapcsolódik a templom használatához. Pár évvel ezelőtt a falu népe – reformátusok, római és görög katolikusok – összefogva ökumenikus templom építésébe kezdett. A templomot három vallási felekezet szolgálatára fel is építették. Ám átadás előtt a pravoszláv egyház kisajátította magának. Ezt követően a lakosság továbbra is erősen ragaszkodik eredeti hitéhez. Csak néhányan veszik igénybe az új templom pravoszláv liturgiáját.

A lakosság helyben földműveléssel, állattartással, gyümölcs- és zöldségtermesztéssel foglalkozik. Ám nem mindenkinek biztosítja a megélhetést. Sokan felhagytak a gazdálkodással. Ők földjüket nem művelik. Helyette Magyarországon, Kijevben, Herszonban, Odesszában vállalnak munkát. Ezért a falvak határában sok parlagon hagyott parcella látható. A helyben gazdálkodó, 5-10 hektáros kisbirtokokkal rendelkezők főleg kenyérgabonát és kukoricát termesztenek, mellette intenzív műveléssel uborkát, földiepret, kisebb mértékben paprikát, káposztát, paradicsomot és korai babot állítanak elő családi munkával. A nagyszülősi, huszti és a munkácsi heti piacokon értékesítik a zöldségféléket és a gyümölcsöket. Az állattartás nagysága évről évre zsugorodik. Csak saját szükségleteikre tartanak haszonjóságokat.

Aklihegy cseresznyetermésével vált híressé. A lankákra ültetett cseresznyefák kiváló termést hoznak évről évre. A helyiek nagyon számítanak a cseresznye eladásából származó jövedelemre. Cseresznyezés végzetével ünnepi programot szervez a falu közössége, amikor alkalom adódik a cseresznyéből készült ételek: levesek, sütemények, gombócok, kompótok, lekvárok, pálinkák bemutatására és kóstoltatására.

Újakliban pokrócszövésével, szalmafonással tartják fenn a kézművesség hagyományát. Szőlősgyulán hajdan kiváló borszőlőfajtákat termeltek.

Az alábbiakban helyszíni adatgyűjtések során feltárt néprajzi leírásban kívánjuk bemutatni a paraszti életmódban élő emberek gondolkodását, képzeleteit, látomásait és vélekedéseit a racionálisan nem bizonyítható jelenségekről.

Az égitestekkel és az időjárással kapcsolatos hiedelmek

A földet a világmindenségben

[h]árom nagy bálna tartja a hátán. Földrengés azért vót, mert megmoccan, viszket a háta és megvakarja a hátát. De azt is mondják, hogy a földet teknősbékák tartják, s földrengés azért és akkor vót, amikor Isten valamiért megharagudott az emberekre.² Azt szokták mondani, hogy a föld közepe az 'L' betűnél van.³

² J. E. Újakli, ref.

³ J. E. Újakli, ref.

A világ vége a tenger közelében van.⁴

Még gyermekkorukban hallottak eme felfogásokról az idősebbektől, s így részletesebb történetre nem emlékeztek.

Az éggel kapcsolatos hiedelmeink közül általánosan ismert az a felfogás, miszerint „[h]a nagyon szép kék színű az ég, akkor egész napra jó idő várható. Viszont, ha felhős és szürke színű, akkor már esőre lehet számítani.”⁵ A naphoz fűződő hiedelmeknél figyelhető meg leginkább az időjárásra való következtetés. „Ha eső után északról süt a nap, akkor még mindig várható esőzés, és ha a nap veresen megy le, akkor szeles idő lesz, ez igazából be szokott jönni.”⁶ A kérdéssel kapcsolatban megemlégették azt is, hogy „[h]a visszasüt a nap, jó időt számol, ha nem, esőre lehet számítani.”⁷ „Március elsején a lányoknak reggel csak háttal szabad kimenni az udvarra, mert a napnak olyan ereje van ezen a napon, hogy elcsúfíthatja a lányok arcát.”⁸ A magyar nyelvterület jelentős részén úgy tartják, hogy Dávid király hegedül a holdban és Cicelle táncol, vagy Káin és Ábel látható.⁹ Az emberek meg vannak győződve arról is, hogy látható valami a holdban. „A Holdban ember látható, a vándor, aki a tarisznyájával vándorol, mikor újhoid van. De ha holdtölte van, akkor már nem látható semmi.”¹⁰ A hold és az időjárás viszonyáról következőképpen vélekedtek:

Mikor a Hold újra van, s egyenesen áll, vonalat lehet rajta húzni, akkor eső már nem lesz. Mikor megdül, csorog, akkor már esőt jelent. Mikor teljesen fekszik a Hold, két oldalról nagy esőzés lesz. Ha a Holdnak, teliholdnak nagy a vára, akkor nagyon hideg lesz.¹¹

Azt is mondják, hogy az Újhoid általában meleget hoz. Drasztikus véleményük is van:

Ha Újhoidkor születik valaki, nem lesz hosszú életű, hamar meghal.¹²

Csak teleholdkor szabad a kis gyerekeknek gilisztagombot adni, mert csak akkor lesz igazán hatásos. Holdfogyatkozásakor szoktak önteni, hogy menjen le a rontás úgy, mint amilyen gyorsan elfogy a Hold is.¹³

Ha libát akar ültetni az asszony, s mikor holdtölte van, ne ültessen, mert belefúlnak a kislibák a tojásba, nem fognak kiköni.¹⁴

⁴ P. J. Aklihegy, róm. kat.

⁵ Sz. Gy. Újakli, ref.

⁶ Sz. Gy. Újakli, ref.

⁷ J. E. Újakli, ref.

⁸ Sz. I. Újakli, ref.

⁹ Dömötör 1981: 189.

¹⁰ P. J. Aklihegy, róm. kat.

¹¹ J. E. Újakli, ref.

¹² P. J. Aklihegy, róm. kat.

¹³ K. I. Szőlősgyula, ref.

Ha holdfogyta után felhők jelentek meg, akkor biztosak voltak benne, hogy esni fog az eső.

Ha csillagos az ég, télen szokták mondani, hogy igen kiberetválkozott, akkor nagyon hideg lesz, jeges esőre lehet számítani, viszont, ha más évszakban, leginkább tavasszal vagy nyáron nagyon csillagos az ég, akkor jó időre lehet számítani, eső nem várható.¹⁵

Hullócsillaggal kapcsolatban azt jegyezték meg, hogy „[ha] hullócsillagot lát valaki, akkor lehet egy kívánsága. Persze halkan magában kell kigondolnia, hogy mit szeretne, s ha nem árulja el senkinek mit kívánt abban a pillanatban, akkor teljesülni fog.”¹⁶

A mennydörgésről, villámcsapásról, időjárás alakulásáról leginkább a férfiaknak volt véleménye.

Ha nyugatról dördül meg az ég, akkor bő termés lesz az elkövetkező évben, ha pedig északról, akkor jeges eső várható igen nagy gyakorisággal. Ha nagyon dörög, villámlik az égbolt, akkor jeges esőre lehet számítani. Mikor első dörgés vagy villámlás van és fáj a fejed, bele kell verni a falba, s nem fog fájni soha többé.¹⁷ Ha nyugatról dördül meg az ég, akkor bő termésben fog gazdagodni az év, ha észak felől, akkor jeges idő várható¹⁸

– erősíti meg Péter János elmondását Jakab Erzsébet is. Sokan hittek abban is, hogy ha rossz idő van kialakulóban, akkor meg kell húzni a harangokat, mert az szétveri a vihart.

Dörgés azért van, mert Illyés emelgeti a hordókat, egymásba üti és nagyot szól.¹⁹ Ha a füst felfelé száll, akkor jó időt mutat, viszont ha lefelé száll, akkor rossz, esős időre lehet számítani.²⁰ Szenteltgyertyát is lehet az ablakba tenni, mert úgy tartották régen, s még ma is, hogy elűzi az esős időt. Ha a ficfa elkezd csöpögni, akkor várható eső.²¹

Az esőt követő napsütéssel megjelenő szivárványról így vélekednek: „Ha megjelenik a szivárvány az égen, akkor már nem lesz több eső.” Elek Borbála felemlí-

¹⁴ P. J. Aklihegy, róm. kat.

¹⁵ J. E. Újakli, ref.

¹⁶ J. E. Újakli, ref.

¹⁷ P. J. Szőlősgyula, ref.

¹⁸ J. E. Újakli, ref.

¹⁹ P. J. Aklihegy, róm. kat.

²⁰ J. E. Újakli, ref.

²¹ P. J. Szőlősgyula, ref.

tette Noé történetét, miszerint neki és családjának jelent meg az első szivárvány. „Azt is mondták régen, hogy a szivárvány végeinél, aranyat lehet találni.”²²

Zordabb időjárási jelenségeknél:

Az első hóban kell a lányoknak megmosdaniuk, hogy szép piros és egészséges legyen arcuk, s ugyanígy az utolsó hóban, márciusban is.²³ Az első hóban meg kell mosdani, nemcsak a lányoknak, a fiúknak is. Én is mikor fiatalabb voltam, derékig leöltöttem és bedörzsöltem jól magam.²⁴ A baltát a tönköre élire kell állítani, ha jeges eső van, hogy az első csepp jeget kettévágja, s a többi esőcseppel jön le.²⁵ Amikor megcsordul a jég, az eresz, akkor nem fog megfagyni a szőlő, tele lesz a terméssel is, s tele lesz a pince.²⁶

Ha ősszel gyakran tapasztalunk ködöt, akkor igen hideg hosszú télre kell számítani. Január végén gyakran szokták azt mondani, meg-megjegyzik egymás között a falubeliek, hogy „[h]a Pál fordul köddel, ember lesz döggel”, azaz sokáig kell takarmányozni az állatokat, mert kitart a tél, ha Pál napján ködös az időjárás.

Harmatra vonatkozóan: „Ha reggel harmat van, akkor nem lesz napközben eső, viszont ha nincs, akkor aznapra vagy az elkövetkező napokra eső várható.”²⁷ A nagypénteki harmatnak különös szerepe van: amíg nem jön fel a nap, addig meg kell benne mosakodni lányoknak és fiúknak egyformán, hogy egészségesek legyenek, mindennemű betegség elkerülje őket. „Hallottam, hogy az utolsó havat vagy a jégcsapot, amelyik olvad meg kéne folytatni, s jó lenne orvosságtul, amikor meghül az ember, a köhögéstül. Hűvös, sötét helyen kellene elzárni.”²⁸ Az egyik szőlősgyulai lakos megerősített abban a tapasztalatban, hogy az állatok megérzik az időváltozást. „A juhok, ha esőt éreztek, elindultak hazafelé, s nagyon nyugtalanul viselkedtek. A kecske meg a bárány megérzi a rossz időt, ugrálnak, táncolnak. Arru a juhász rögtön észreveszi, hogy jön a rossz idő.”²⁹ Mindezt ő maga is többször tapasztalta, mivel régen pásztorként kereste meg a mindennapi betevőt. „Ha este kukorékol a kakas, akkor időváltozás várható, és ha mosakodik a macska, akkor esni fog.”³⁰

²² P. J. Szőlősgyula, ref.

²³ J. E. Újakli, ref.

²⁴ P. J. Szőlősgyula, ref.

²⁵ J. E. Újakli, ref.

²⁶ P. J. Szőlősgyula, ref.

²⁷ P. J. Szőlősgyula, ref.

²⁸ J. E. Újakli, ref.

²⁹ M. Zs. Szőlősgyula, ref.

³⁰ V. A. Szőlősgyula, ref.

Az emberi testhez és az emberélet fordulóihoz kapcsolódó hiedelmek

Még napjainkban is meglepően gazdag hiedelemanyaggal élnek együtt a falubeliek:

Karácsony első reggelén, ha van terhes nő, ha elsőbe férfi megy, akkor fiú lesz, ha lány megy, akkor lány lesz a születendő gyerek. Mindig csak azt kell nézni Újév reggelén is, hogy férfi menjen be először, hogy szerencsét hozzon. A nő az nem hoz szerencsét.³¹

Az állatokra vonatkoztatva is így érvényes.

Ha ellős a tehén vagy bármely más állat, akkor is igaz az, hogy ha férfi jön a házhoz először, akkor kisbika vagy más hímnemű állat fog születni, ha nő, akkor üsző.³²

Ha kéményseprővel találkozunk jó szerencsét jelent. Ha valaki kilép a házból, s először férfival találkozik, akkor szerencsét jelent számára, viszont a nő már nem hoz szerencsét. Ha az eladósorban lévő leány, elküldi az első kérőjét, akkor nagyon nehezen fog másikat találni. Ha látogatóba megy egy nő ismerőséhez vagy rokonhoz, soha ne kíváncsian szerencsét egy másik nőnek, mert rosszat jelent. Viszont férfi már megteheti, s ugyanúgy nő is kívánhat férfinak szerencsét.³³

A fára nem szabad mászni nőnek, ha meg van a baja, mert kiszárad a fa.³⁴ Ha valakinek a jobb szeme viszket, az szerencsét jelent számára, ha viszont a bal szeme, akkor bosszúságot.³⁵

Viszont sokan ennek épp az ellenkező verziójában hisznek:

Ha valakinek viszket a szeme, az azt is jelentheti, hogy új embert fog látni, viszont ha az ember füle viszket, azt jelenti, hogy a napokban eső várható.³⁶

Ha valakinek zúg a jobb füle, akkor azt jelenti, hogy jó hírt fog kapni, viszont ha a bal, akkor rossz hírt jelent.³⁷ Ha az orrod viszket, akkor meg kell dörzsölni a tenyereddel, s háromszor a fenekedre kell csapni, s elmegy a bosszúságod. Azt is jelentheti, hogy alkoholt fog inni a közeljövőben az, akinek viszket az orra. Ha a bal tenyered viszket, akkor pénzt kapol. Nem szabad a tenyeredbe köpni, csak szorítani kell, vagy a fejedhez dörzsölni a tenyered, a hajadba. De ha valakinek a jobb tenyere viszket, akkor pénzt fog kiadni, azt is szorítani kell, hogy ne adja ki.³⁸

³¹ J. A. Újakli, ref.

³² P. J. Szőlősgyula, ref.

³³ J. E. Újakli, ref.

³⁴ Sz. Gy. Újakli, ref.

³⁵ J. A. Újakli, ref.

³⁶ V. A. Szőlősgyula, ref.

³⁷ O. N. Szőlősgyula, ref.

³⁸ J. E. Újakli, ref.

A szemölccsel kapcsolatban a következőket ajánlották:

Ha szemölce van egy embernek, akkor a mosogató szivaccsal/ronggyal kell megdörzsölni, s el fog múlni.³⁹ Ha megszáradt a búza, s a rajta lévő göbökkel kell megdörzsölni, 9 göböt kell felhasználni, s kilenctől mindig visszafelé számolni 1-ig.⁴⁰

Szuimbájev Ilona szerint az is hatásos lehet, hogy

Egy cérnaszálra 9 csomót kötünk, elvájjuk a földbe, imádkozunk, s akkor el fog múlni a szemölcs. Lószőrrel is lehet addig szorítani, míg el nem vágja azt. Persze előtte fertőtleníteni kell a lószőrt, hogy semmiféle fertőzést ne kapjon az illető.⁴¹

Ha valaki kihúzott foggal álmodik, s ezt követően később fáj a foga, akkor az illetőnek közeli rokona fog meghalni, ha viszont nem fáj a foga, távoli rokon.⁴²

A beütött könyök azt jelenti, hogy váratlan vendégre számíthatunk. Ha valakinek viszket a talpa, akkor mulatozásra számíthat, mivel nagyon sokat fog táncolni.⁴³

Terhességgel és születéssel kapcsolatos hiedelmek

A terhesség mind az anyára, mind a magzatára nézve kockázatos kimenetelű állapot. Ennek megfelelően elsősorban az anya és a leendő gyerek épségét óvó racionális és irracionális rendszabályok, képzetek vették körül. Mint kezdet, pedig az eljövendő gyerek nemének és tulajdonságainak megjósolására ingerelte az emberek gondolkodását.

A kutatott településeken még ma is az tapasztalható, hogy az áldott állapotban lévő nők, lányok napjainkban is hisznek és tartanak a terhességgel kapcsolatos hiedelmekben. Sőt, ha már megszületik a gyermek, akkor mindent a szerint cselekszenek, ahogyan az idősebbek tanácsolják. A legfőbb kíváncsi az, hogy az újszülöttet ne érje semmiféle gonosz ártalom:

Áldott állapotban lévő fiatalasszonynak nem szabad halott mellé állnia, mert rossz történhet a gyermekével. Ha egy megesett nő eltitkolja a gyermekét, akkor úgy tartják, hogy a gyermek némán fog születni.⁴⁴

A különböző etnikai és vallási hatások elkerülhetetlenségét bizonyítja Jakab Erzsébet. Ő református, tehát a helyi közhiedelem szerint *nem babonás*, mégis a

³⁹ Sz. Gy. Újakli, ref.

⁴⁰ J. E. Újakli, ref.

⁴¹ Sz. I. Újakli, ref.

⁴² J. A. Újakli, ref.

⁴³ J. E. Újakli, ref.

⁴⁴ J. E. Szőlősgyula, ref.

ruszin, ortodox pravoszláv többségű Újakliban élve mindennapi életében alkalmazza és hiszi az irracionálisnak mondható cselekményeket:

A gyereket nem szabad eldugni. Nálunk vót egy cigányasszony, Matild néni. Az is, ha egy gyereket meglátott és megnézett, képes vót a gyerek belehalni. S aki féltette, annak igen baja vót. Én nem féltettem, megmutattam neki, mondtam is: nézd meg! Oszt nem lett a gyerekek semmi baja. A fiatalasszonynak, akinek gyermeke született nem szabad elhagynia a házat, az udvart, s ugyanígy az újszülöttnak sem, amíg meg nem keresztelik a gyermeket. Az a gyermek, amelyik kedden, csütörtökön, illetve vasárnap születik nagyon tiszta gyerek lesz, s szeret majd tükröződni.⁴⁵

Jakab Erzsébet véleménye szerint ez nagyon is igaz, mert egyik gyermeke keddi, másik pedig csütörtöki napon született, s valóban szeretnek a tükör előtt állni.

Ha egy fiatalasszony szült, akkor az újszülött feje mellé egy seprűt helyeztek, hogy meg ne tudja közelíteni a boszorkány.⁴⁶

Ha a kisgyermek nagyon sírós volt, akkor a fürdőkád négy sarkánál a vízbe hamut tettek, s abban fürdették meg. Majd leszűrték a vizet, ha sok szőr volt benne, akkor az anyuka leány korában bántotta a kutyákat vagy a macskákat.⁴⁷

Ha egy fiatalasszony áldott állapotban van és rácsodálkozik valamire, s nem akarja, hogy a születendő babával valami történjen, azt kell mondania:

Fúj, fúj nem csak egyedül látlak.

Nagyon fontos, hogy ne legyünk tisztátalanok babalátogatáskor, mert úgy tartják, hogy a gyermek akkor kiütések fognak megjelenni.⁴⁸

Kis babát ha mész megnézni, s majd jössz elfelé, akkor egy cérnaszálat kell otthagyni a ruhádból, hogy ne vidd el az álmát.⁴⁹

E cselekményhez napjainkban is erősen ragaszkodnak.

Piros szalagot vagy cérnát kell kötni a gyermek kezére, hogy meg ne nézze valaki:

Mikor megnézik a babát, oszt van kiütés rajt és nem tudnak mit csinálni. Akkor leteszik fejjel az ajtónak a gyereket, s akkor körbe kell háromszor járni a keresztanyjának, s azt mondani: én is úgy vagyok, mint anyád. S ha akkor van a keresztanyjának a menstruációja, fel kell hajtani a ruha alját s meg kell azzal törölni. Háromszor kereszt-

⁴⁵ J. E. Újakli, ref.

⁴⁶ O. N. Szőlősgyula, ref.

⁴⁷ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁴⁸ K. I. Szőlősgyula, ref.

⁴⁹ J. A. Újakli, ref.

tet kell vetni a kisgyermek fejénél. Ezt kell mondani: úgy menjen le rólad, mint rólam ez a betegség.⁵⁰

Ismert egy másik cselekedet is Szőlősgyulán.

A gyermeket ilyenkor az ajtó küszöbhez kell ültetni, s a keresztanyának kilencszer át kell lépnie, s ezt kell mondania: Úgy menjen le rólad ez a betegség, mint rólam. Ha gyermekágyas anya fekszik egy ágyon, akkor nem szabad másnak leülnie arra, mert elviszi a tejét. Csak abban az esetben lehet leülni, ha sót tesznek az anyuka feje alá.⁵¹

A lakodalomhoz fűződő hiedelmek

A házasságkötés, mint új közösségbe fogadó szertartás szokáselemei közt sok mágikus cselekmény kapott helyet, amelyek két ember kapcsolatát, szövetségét hangsúlyozzák és erősítik.

A menyasszonynak a templomban rá kellett lépnie vőlegénye lábára azért, hogy ő parancsoljon a családban. Abban is hittek, hogy az lesz az úr a háznál, aki elsőként lépett ki a templomból.⁵² Ha valaki üres vadérrel ment át a násznép előtt, azt mondták, elvitték az új házasság szerencséjét. Viszont ha tele korsóval ment valaki át az úton előttük, akkor az nagy szerencsét jelentett az ifjú párra.⁵³ Ha esik az eső az esküvőkor, a régiek mondták, nemcsak hogy baklövése volt a lánynak, hanem áldás hull rájuk.⁵⁴ A menyasszony nyakába nem szabad gyöngysort tenni, mert akkor egész életében sírni fog, könnyel lesz tele a szeme mindig.⁵⁵

Általános szokás:

Ha a menyasszony és a vőlegény az udvarba érkeztek, akkor apró pénzzel és cukros búzaszemekkel dobálták meg őket, hogy szerencsés, édes és békés legyen közös életük.⁵⁶ A menyasszonynak a keleti oldalon kell bemennie a templomba, s a nyugati oldalon kell kijönnie, mert ha ugyanazon oldalon jön és megy, akkor nem lesz szerencséje új életében.⁵⁷ Ha valakinek a jegygyűrűjét fel akarjuk próbálni, előtte bele kell fújnia a tulajdonosának háromszor, hogy el ne vegyük az illető szerencséjét és párját.⁵⁸

⁵⁰ J. E. Újakli, ref.

⁵¹ K. I. Szőlősgyula, ref.

⁵² P. J. Szőlősgyula, ref.

⁵³ O. N. Szőlősgyula, ref.

⁵⁴ J. E. Újakli, ref.

⁵⁵ J. A. Újakli, ref.

⁵⁶ M. E. és O. N. Szőlősgyula, ref.

⁵⁷ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁵⁸ J. A. Újakli, ref.

Halállal kapcsolatos hiedelmek

A halotti rítusok és a halállal kapcsolatos hiedelmek alapja az élet halál utáni folytatásának igénye. A rítusok lényegét a halottól való félelem és a tisztelet kifejezésében találjuk meg:

Ha valakinek a ruháját egy rontani képes illető halott mellé helyezte, akkor néhány nap múlva a ruha tulajdonosa is meghalt. Tehát vannak olyan személyek, akik különleges „hatalommal” rendelkeznek.⁵⁹

Ha a kutya nagyon vonít, akkor a faluban vagy a rokonságban halottra lehet számítani. A vadgalamb turbékolása a ház tetején azt jelenti, hogy halott lesz a rokonságban vagy a faluba, általában el szokták zavarni a madarat a háztól.⁶⁰

A temetéshez közvetlenül kapcsolódó hiedelmek:

Ha a halottat kiviszik a temetőbe, visszafelé egy másik úton kell az embereknek jönniük, mert a halott szelleme ugyanazon úton visszatálhat a házhoz. A halott hajából vágtak néhány szál haját, meggyújtották, s megfüstölték vele azt az embert, aki esetleg megijedt volna az elhunyttól. Az illető jobban lett és nem félt utána. Ha valaki félt a halottól, akkor meg kellett fogni a nagylábujját, s nem félt többé. Mindenféleképpen meg kell néznünk a halottat, mert akkor biztos, hogy nem fogunk félni tőle. Temetésnél vigyázni kell arra, hogy a vízből, amivel a halottat mossák meg, ne tudjon venni senki illetéktelen, mert tudnak rontani vele, szemfülesnek kell lenni! Olyan helyre kell önteni vagy mezsgyére, vagy WC-be, hogy ne tudjon ahhoz senki se jutni. Nem szabad koszorút hagyni a háznál, ha meghalt valaki, mert ismét lesz halott. Ha kiviszik a koporsót a temetés napján, ki kell nyitni minden ajtót és ablakot, hogy a lélek menjen a halott test után.⁶¹

Az új ház

Némely hiedelem és mágikus cselekmény mai napig a lakóház „kis univerzum” voltára utal. A lakótérre utaló képzetek természetesen a mi kis régiókban is megtalálhatók:

Ha valaki új házba költözik vagy akár felújítja a régi házát, s mint új lakó megy be. Először a macskát, s utána egy sült kenyeret kell begurítani. A macska az befele viszi a szerencsét, a kenyér meg, hogy állandóan legyen kenyér a háznál.⁶²

⁵⁹ J. E. Újakli, ref.

⁶⁰ K. I. Szőlősgyula, ref.

⁶¹ J. E. Újakli, ref.

⁶² J. E. Újakli, ref.

Ha felépült a ház, akkor először a pap ment be a Bibliával, hogy legyen áldás a házban, s majd ezt követően egy kenyeret is bedobtak a házba, hogy legyen mindig elegendő az asztalon. Ha építkeznek valaki, a ház alapjába szokás pénzt rakni, hogy ne szűkölködjön benne a család a későbbiekben. Arra is ügyelni kell, hogy ne kerüljön az alapba, vagy a ház bármelyik részébe higany, mert akkor soha nem lesz boldogság abban a házban. Ajánlatos tyúksontot és szilkét helyezni a háznak az alapjába, hogy bőség legyen az újonnan elkészült épületben.

Ha lerakták az alapját a háznak, akkor négy munkás a ház négy sarkához áll, s pénzt dobhatnak bele mindannyian, hogy mindig legyen a házban elegendő, persze közben megisznak egy-egy kupica itókát is. Ha valakinek nem volt szerencséje a házában, akkor fel szokták újítani, hogy kiűzzék a házból a rontást.⁶³

Szőkőévben nem volt szabad új házba költözni vagy esküvőt tartani, mert szerencsétlenséget jelentett volna.⁶⁴

Ha megkínálsz valakit valamivel, nem jó küszöbön keresztül adni, mert nem ildomos, szerencsétlenséget jelent. Ugyanígy kezet sem szabad fogni senkivel a küszöbön keresztül, inkább a házban vagy az udvaron tegyük meg azt.⁶⁵

Tehát mindig ügyelni kell arra, hogy ha vendégünk van, mindig jöjjön be a házukba.

Mikor a házba nekikezdesz sepregetni, sose kifele seperd, hanem az ajtó felé. Mert a szerencsét befelé sepred, kifele meg, akkor kissepred a házba. Meg a vendéget is befelé sepred. Éccaka, mikor már lemegy a nap, a szemetet kivinni nem jó. Mer az ördög ráül a lapátra, s vissza beviszed az ördögöt. Vagy a lapátra vagy a spór alá seperték ilyenkor. Ha elindulunk otthonról, s esetleg elfelejtettünk valamit, nem szabad visszafordulni, mert nem lesz akkor már szerencsénk.⁶⁶

Tehát láthatjuk azt, hogy a lakóházakkal kapcsolatos hiedelmek mellett a tilalmakhoz is tartják magukat a falubeliek.

Használati tárgyak

Mindennapi életünkben szükséges használati tárgyakhoz is kötődnek olyan cselekmények, amelyeket a néprajztudomány hiedelem és mágia fogalmi kategóriába sorol.

Mikor szövéshez készülnek és veszik a cérnát, van olyan szerszám, amit vetőnek hívnak. Arra tekerik felfele, alá kell tenni valamit, hogy ne putálódjon össze, ne le-

⁶³ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁶⁴ K. I. Szőlősgyula, ref.

⁶⁵ J. E. Újakli, ref.

⁶⁶ J. E. Újakli, ref.

gyen benne szarkaláb. Mikor lefele szedik az esztavátáról, úgy szedik, mintha fonva vóna, mintha horgolt láncszemet szednének le. S mikor azt összekötik, szépen összeszedik, s középen megkötik. Az ajtókilincsre ráakasszák és megnyissák, hogy olyan nyitása legyen az esztavátának, ahogyan az ajtó is nyílik.⁶⁷

Hittek tehát az analógia következményébe.

A tükörrel kapcsolatban számos képzet él a falvakban: „Ha valaki eltör egy tükröt, meg kell számolni hány darabba tört el, s azt jelenti, hogy annyi év múlva fog férjhez menni, ha még eladó leány az illető.”⁶⁸

Egy másik falubeli elmondása szerint, ha eltöri a lány valamelyik tükröt a házban, akkor hét évig nem fog férjhez menni.

Ha halott van a házban, akkor minden tükröt le kell takarni a házban, mert a halott megláthatja magát, s ez nagyon rosszat jelent. A tükröt nem szabad ablak mellé helyezni, mert ha egy szellem belenéz, akkor meglátja magát, s be akar jönni utána a házba. Ugyanígy ajtó mellé sem lehet tükröt elhelyezni, mert szintén nagyon rosszat jelent.⁶⁹

Az asztal sarkához nem szabad még nőtlen fiút vagy hajadon leányt ültetni, s ott étellel kínálni, mert nem fog később megnősülni vagy férjhez menni. Ha valaki szitát ad kölcsön, akkor nem szabad csak szabadon elvinni, le kell takarni egy kendővel, hogy szét ne szóródjon a szerencsénk. A kést nem szabad élével letenni, csak lapjával, mert veszekedést jelent. Ha valaki azt akarja, hogy szerencséje legyen, fordítva kell hordania a fehérneműjét. Biztostűt kell hordani a nadrágban, ha nem akarjuk, hogy megrontsanak bennünket, mert úgy tartják, a tű rontja az ördög szemét.⁷⁰

Arról is beszámoltak, hogy tűt csak úgy adjunk kölcsön, mondjuk a szomszédba, hogy cérnát fűzzünk bele, mert különben veszekedés lesz a két család között, vagy esetleg szúrjuk meg vele az illetőt, s akkor is biztosak lehetünk benne, hogy nem lesz vita a két szomszéd között.

Ha az udvaron találunk egy idegen tárgyat, s tudjuk azt, hogy nem a család tagjaitól származik, akkor jobb kézzel soha nem szabad hozzáérni, csak bal kézzel egy bottal. Le kell majd önteni benzinnel, s elégetni, hogy ne legyen hatása, mivel akár rontás is lehet.⁷¹

Ha valakinek a sapkáját fel akarjuk próbálni, akkor bele kell abba jelképesen köpni, hogy nehogy kihulljon a hajunk.⁷²

⁶⁷ J. E. Újakli, ref.

⁶⁸ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁶⁹ J. A. Újakli, ref.

⁷⁰ J. E. Újakli, ref.

⁷¹ J. E. Újakli, ref.

⁷² Sz. Gy. Újakli, ref.

Ha fordítva veszi fel valaki a pulóverét, akkor nem szabad kifordítani, mert nem lesz tovább szerencséje. Ha a házban képek vannak a falon, s magától elmozdul a kép rámája, akkor tragédia várható a családon belül.⁷³

Ha széken ül egy eladósorban lévő leány vagy házasulandó fiú, nem szabad körbe seperni, mert nem fogja megtalálni a párját. Ha valaki megkínálja vendégét valamilyen itallal nem szabad kézbe adni a poharat, mert van olyan ember, akinek »rossz« keze van, vagyis betegséget okozhat számukra. Ezért mindig az asztalról kell elvennie a poharat.⁷⁴

A kenyér, a só, a tej

A kárpátaljai falvakban mind a mai napig kitüntetően alapvető élelem a kenyér. A kenyérsütésről így vallott az egyik újlaki asszony:

Régen minden háznál sütöttek kenyeret, kemence is volt minden háznál külön az udvaron, vagy a századforduló elejéig »beépítve« a házba, a konyhába. Manapság már kevesen készítik saját kezűleg a kenyeret, és ettől is ritkábban kemencében, hisz a kemencék is eltűntek az udvarokról. A kenyeret sütni az egyik legnehezebb fizikai munka volt, amit kivétel nélkül mindenütt asszonyok végeztek. Aki fizikai munkát végzett, az mindenféleképpen evett kenyeret. Vannak vidékek, ahol a búzát életnek, nevezik, nálunk nem nevezték annak, de mégis a kenyér az életet jelentette.

Az első fontos dolog a sütésnél a kemence, a jó kemencének híre ment a faluban, szívesen sütöttek benne a szomszéd asszonyok is. A kemence kellékei: az előtő, a piszkafa, a szénvonó, a bevető lapát. A kenyér dagasztásához dagasztóteknőre, majd gyékényből font szakítókosárra is szükség volt. A kosarakban kendők voltak, melyeket kifejezetten csak erre a célra használtak. A kendő saját szövésű vászon volt, épp úgy, mint a konyhában használt minden ruhanemű, a gyűrököténytől kezdve az abroszig, a székruhától a zsákig.

A kenyérsütéshez már előző este hozzákészültek, hajnalban dagasztottak, s délelőtt sütötték a kenyeret. A kenyérsütés a gazdasszony fontos tudománya volt, sikere nagyon sok mindentől függött a jó kemencétől, a jó lisztől s persze a gyakorlattól legfőképp. Kikészített dagasztóteknőbe beleszítáljuk a lisztet, általában 6 marékkal számítottak egy kenyérre, a kemencébe szintén hat darab kenyér fért. A teknőbe úgy tették a lisztet, hogy egyik végében maradjon hely a kovásznak. A kovász: élesztő felfuttatva cukorral, langyos vízzel, kevés liszttel. Ezzel befejeződött az előkészület, a nagy munka hajnalban kezdődött.

Először vizet melegítettek, kenyerenként egy kis marékkal sót adtak hozzá, összekeverés után, jól kidagasztották. Többször átforgatva a tészta, a megfelelő keménységűre munkálva, mikor a tészta hólyagosodni kezdett, elvált a teknő oldalától, letakarták, és kelni hagyták.

⁷³ J. A. Újakli, ref.

⁷⁴ P. J. Szőlősgyula, ref.

Amíg a tészta kelt, addig a szakító kosarakat előkészítették, s a kemencét készre fűtötték. A szakító kosarakba kendőt helyeztek, amit meghintettek liszttel, hogy a tészta ne ragadjon a kendőhöz, a gyúrotáblára kiszakított tészták a kosarakba kerültek, ahol meglisztezték, letakarták, s kelni hagyták őket. Közben ellenőrizték a kemence fűtöttségét, fontos volt, hogy a kemence fűtöttsége és a kenyér kelesztése között összhang legyen.

Ha túlkelt a kenyér vagy nem volt elég meleg a kemence, már nem lehetett jó kenyérré számítani. A kemence fűtöttségét onnan tudjuk megállapítani, hogy megkaparjuk az alját, ha szikrázik, akkor már lehet sütni a kenyeret. Az idősebbek elmondása alapján a tésztát a bevető lapát segítségével egyenesen a kemence földjére helyezték, azt állították, hogy annál finomabb kenyeret nem lehetett sütni.

Bevetés után a kemence száját elzárták az előtővel, több mint két óráig hagyták a kemencében a kenyeret, persze többször ellenőrizék. Mikor a kenyerek teteje barna színű lett, akkor már ki lehetett azokat venni a kemencéből, s majd vízzel locsolták meg, hogy puha legyen a héja.

A kenyérsütés az egyik legszebb és legértékesebb munka volt a családban, igyekeztek bevonni a család minden tagját. Gondos, jó háziasszony keze alól mindig szép, magas, ropogós, barna kenyér került a család asztalára.⁷⁵

Ha áldott állapotban lévő nő kenyeret süt és az megreped, akkor kislánya lesz. Viszont ha a kenyértészta nem kel a keze után, akkor fiú gyermeke fog születni.⁷⁶

Távolabbi összefüggésre is következtettek:

A faluban, ha valaki kenyeret sütött, s az megrepedt, akkor állapotos nő volt a községben. A húsvéti kenyér vagy pászka, ha megrepedt, akkor ha a családban volt leánygyermek, valószínűleg terhes volt.⁷⁷

Ha kiömlik a só, akkor veszekedést jelent az adott családban. Ha tejet adunk valakinek meg kell sózni azért, hogy el ne vigyék a tejet a háztól véglegesen.⁷⁸

A hagyomány azt is tartja, hogy:

Ha sok cserebogár, vagy hangya van, igen jó málétermés lesz.⁷⁹

Ha valaki még nem veteményezte el a magokat, palántákat kertjében, nem szabad hogy másnak adjon azokból, majd csak utána. Viszont, ha mégis adott belőle, akkor meg kell, hogy hagyjon magának egy maroknyi magot, hogy a szerencsáját ne vigyék el. Krumpli ültetéskor le kell ülni a földre, hogy ott ne hagyja az illető az erejét. Le kell ülni a földre, megforgatni a fenekünk, hogy akkora krumplik legyenek, mint a hátsó felünk.⁸⁰

⁷⁵ K. I. Szőlősgyula, ref.

⁷⁶ V. A. Szőlősgyula, ref.

⁷⁷ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁷⁸ J. E. Újakli, ref.

⁷⁹ Sz. Gy. Újakli, ref.

⁸⁰ J. E. Újakli, ref.

Cicukát nem szabad bevenni a házba, mert akkor a gazdaságban nem lesz kiscsirke és kisliba. Ha a nyírfának alulról szárad a levele, akkor közeledik az ős, s hosszú ősze lehet számítani. Úgy tartják, hogy ha üres a vékás a kukoricaföldön, akkor nem lesz bőséges kukoricatermés. Ha a kukorica suskájából nagyon kivetkezett, akkor azt jelentette, hogy nagy és hideg télre lehet számítani. Ha valaki nem akar rosszat álmodni, akkor fokhagymát kell tennie a feje alá, hogy elűzze a rosszat.⁸¹

Páter János visszaemlékezett arra, hogy gyermekkorában sokszor beszéltek az emberek, hogy a búza végében Jézus arca látható. Ezért is tartják annyira nagy becsben a búzát. Araszosnak nevezik a kalászt, s azt is elmesélte, hogy ennek mi a magyarázata.

Mikor Jézus Krisztus megteremtette a Földet, a növényeket, állatokat, embereket, akkor a zsidóra rájött a szükség, nem talált alkalmasabb eszközt, s a búzakaralással törölte ki a hátsófelét. Nagyon megharagudott rá Jézus, s azt mondta, hogy ha ennyire becsülöd, amit teremtettem neked, akkor annyi búzaszem legyen a kalászon ahány szem maradt a tenyeredben.⁸²

Ha valaki késő este kivág egy gyeptréglát, s reggelre nagyon sok hangya jelenik meg rajta, akkor a családba lévő eladósorban álló leány meg abban az évben férjhez fog menni. Ha málészedésnél egér fészket találnak az emberek, s a fészek magasan van építve, akkor hosszú lesz a tél, sok hó várható, ha alacsonyan van a fészek megépítve, akkor rövid lesz a tél.⁸³

Ha még nem ültetted meg a tyúkot, amelyet szeretnél, nem szabad adnod a tojásból másnak, mert elviheti a szerencsédet.⁸⁴

A madarak énekét ha halljuk, hogy „*kiscipő, kiscipő*”, akkor már annyira meleg van, hogy meztől is lehet járkálni, s Bálint napkor a madarak csicseregnek, s azt éneklük, hogy „*nyitnikék, nyitnikék*”, akkor az már a tavasz jövetelét jelenti. Ha a darazsak befelé igyekeznek, annak ellenére, hogy nagyon kellemes meleg idő van, akkor azt jelenti, hogy még aznapra vihar várható. Ha a gólyának a tolla fehér, nem mocskos, akkor száraz nyár lesz, ha piszkos a tolla, akkor igen gazdag lesz esőben a nyár. Ha a fecske magasan repül, akkor jó idő lesz, ha viszont alacsonyan, akkor esős időre lehet számítani.⁸⁵

Ha szarka repül valakinek az udvarára, akkor vendég fog érkezni.⁸⁶

Ha a kakas kukorékol, azt jelenti, hogy jó idő lesz az elkövetkezendő napokban, s a békák brekegése pedig esőt jelent. A gólyafészket nem szabad bántani, mert akkor tűzvész fog keletkezni.⁸⁷

⁸¹ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁸² P. J. Szőlősgyula, ref.

⁸³ Sz. Gy. Újakli, ref.

⁸⁴ P. J. Aklihegy, róm. kat.

⁸⁵ J. E. Újakli, ref.

⁸⁶ K. I. Szőlősgyula, ref.

⁸⁷ E. B. Aklihegy, jehova

A fecskéfészket szintén nem szabad bántani, leginkább, ha az akolban található, mert akkor a tehén véres tejet fog adni. Ha kisborjú születik egy háznál, akkor 24 órán keresztül nem szabad semmit kiadni a házból, mert elvihetik a tejet.⁸⁸

Ha valaki egy tehenet vásárol, akkor meg kell tüzesíteni egy patkót, az ólban felakasztani, hogy ne tudják megrontani a tehenet. Ha valaki mégis megrontotta a tehenünket, akkor az állat láncát a kéményben le kell eresztetni, s el fog múlni a rontás.⁸⁹

Ha pók ereszkedik le a falon, akkor esőt jelent. Viszont ha valakire ráereszkedik a pók, akkor levelet fog kapni. Ha valaki csúszóval álmodik, az irigységet jelent. Ha Szent György napja előtt egy héttel megszólalnak a békák, akkor még továbbra is rossz idő várható. Ha fekete macska szalad át az úton jobbról-balra, akkor szerencsét jelent, ha pedig balról-jobbra az már szerencsétlenséget.⁹⁰

Ha kismacska születik a háznál nem szabad a leánygyermeknek megfognia, amíg ki nem nyitják a szemüket, mert nem fog kelni a tészta a keze után. Ha házi nyulat vág valaki, s lent van a veséje a medencéjénél, akkor hideg tél lesz, ha elől van szinte meleg lesz a tél. Ha a disznóvágáskor azt tapasztaljuk, hogy az állat lépe elől vastag, akkor a tél elől lesz, tehát hamar bekövetkezik. Viszont ha hátul vastag a lépe, akkor későn fog elkezdődni a tél és rövid lesz. Ha december elején vágott valaki disznót és vastag volt annak a hája, akkor azt jelentette, hogy nagy tél várható, mivel úgy tartják, hogy az állat is felkészült a télre.⁹¹

Azt is sok éven át hagyományozódott tapasztalat után mondják, hogy ha kibújnak a kígyók, akkor már lehet a földön is aludni. Beáll a tavaszi időszak. Ha a gólya nagyon erősen kelepel, akkor esőre lehet számítani.

A Szent György előtti csúszó az orvosság vót. Aki megfogta, azt mondták meggyógyult, ha mondjuk beteg vót.⁹²

Ha megellett a tehén, akkor a guráslából több helyre is vittek, szinte minden szomszédba. Általában üvegben vitték, s ha visszahozták az edényt, akkor nem mosták előtte ki, csak vizet, illetve kenyeret tettek bele azért, hogy legyen az állatnak sok teje. Ha leellik a tehén, akkor a tejből szoktak az eresz alá önteni, hogy meg ne tudja valaki rontani.⁹³

Jeles napokhoz, ünnepekhez kapcsolódó hiedelmek

A különböző ünnepekhez, ünnepi szokásokhoz fűződő képzetek az emberek hangulatát, nyugalmát, békességét, közösségi szellemét, összetartozását segítik.

⁸⁸ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁸⁹ P. J. Aklihegy, róm. kat.

⁹⁰ J. E. Újakli, ref.

⁹¹ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁹² P. J. Szőlősgyula, ref.

⁹³ K. I. Szőlősgyula, ref.

Luca napján a lányok papírszeletekre fiúneveket írtak, s gombócba, derelyébe tették azokat, a gombócokat forró vízbe dobták, majd azt, amelyik elsőnek feljött a felszínre, gyorsan kikapták, hogy megnézzék a benne elhelyezett cédulát, illetve az arra írt fiúnevet. Mivel a cetlin szereplő név jövődöbeli párja nevét jelentette.⁹⁴

Luca napján fokhagymát 12 cikkre vágnak fel, s attól függően, hogy melyik cikk mennyire vizes, vagy száraz, olyan lesz az adott hónap.⁹⁵

Luca napjától kezdve következtetnek az újév időjárására. Az egyik falubeli feljegyezte a Luca napot követő napok időjárását. 2012-re az lett az eredménye, hogy március hűvös, április száraz meleg, május pedig esős hónap lesz. Luca napján, ha valaki kacsát vagy tyúkot ültet, „akkor még napfelkelte előtt búzát vagy kukoricát szór egy kerek abroncsba”, és többször mondogatja: „Az én tyúkom jobban tojjon, mint a másé.”⁹⁶ E napon abroncsban kell etetni a tyúkokat azért, hogy egy rakásba tojjanak.

December 31-én éjféltkor adni kell az állatoknak is takarmányt, hogy legyen egész évben elegendő eledel számukra is.⁹⁷

Két karácsony között nem szabad babot főzni, mert kelések jelennek meg az emberek bőrén. Nem szabad pénzt kiadni újév napján, mert akkor nem lesz egészsége az adott személynek. Sót és tűt nem szabad kölcsönadni, mert akkor egész évben veszedelem sújtja a két családot.⁹⁸

Újév napján nem szabad tyúkot enni, mert elkaparja a szerencsét. Újévkor fel kell állni az asztal tetejére és a kötőbe pénzt tenni, onnan majd leugrani és akkor lesz pénz egész évben a háznál. Újév napján halat kell enni, mert annak sok pénze van, s hogy nekünk is legyen elegendő az újesztendőben. Disznóhúst is ajánlatos enni, mert az egész életében tőr, s hogy az ember is „tűrjön”, vagyis legyen élelmes egész évben.⁹⁹

Sokan tartják úgy, hogy olyan lesz az időjárás egész évben, amilyen volt az újévkor.

Vince napján, január 22-én, ha megcsordul az eres, akkor jó szőlőtermés várható: „Vince, tele lesz a pince.”¹⁰⁰

Gergely napján, március 12-én, ha Gergely megrázza a szakállát, akkor tovább már tél nem lesz. Márton napján, november 11-én, ha valaki libát vág és fehér lesz annak a püspökfalatja, akkor hideg és havas télre számíthatunk, viszont ha vörös színű a püspökfalat, akkor sáros tél következik. Jégtörő Mátyás, ha nem talál jeget, akkor csinál, ezért van az, ha nem talál jeget, akkor 40 napig hideg lesz még, mert úgy ala-

⁹⁴ J. A. Újakli, ref.

⁹⁵ J. E. Újakli, ref.

⁹⁶ J. E. Újakli, ref.

⁹⁷ P. J. Szőlősgyula, ref.

⁹⁸ J. E. Újakli, ref.

⁹⁹ K. I. Szőlősgyula, ref.

¹⁰⁰ Sz. Gy. Újakli, ref.

kítja... Nagycsütörtökön minden család elegendő tüzelőfát vitt be a házba, mert ha valaki nagypénteken vitt be tüzelőt, akkor úgy tartották, hogy csúszót is vitt be a házba. Pünkösd hajnalán ki kell menni, s egy csörgedező patakban meg kell mosakodni, ha azt akarjuk, hogy szép és egészséges legyen arcunk. Ha valaki pénteken nevet, akkor hétfőn sírni fog. Ha kedden vagy vasárnap álmodunk valamit, akkor az be fog teljesedni.¹⁰¹

Az „r” betűre végződő hónapokban nem szabad leülni a földre, mert rosszszat jelent, ezek a következők: január, február, szeptember, október, november, december. Ha József napra megjöttek a gólyák, akkor a gyerekek mezítláb szaladgáltak a réteken, s azt skandálták: „A Laci ne üljön a nyakunkra.” Vagyis, hogy ne lustuljanak el, mindig mindenben frissek legyenek. Úgy tartják, hogy ez be is válik. E vidéken azt mondják a lusta gyerekekre, hogy „Laci ráült a nyakadra.”¹⁰²

Márton napján a libát, ha levágják és fehér a püspökfalatja, a hasa alja alatt a csont, akkor hideg tél lesz. Na de ha meg veres, nem fehér, akkor sáros tél lesz.¹⁰³

Szent György napja előtt egy héttel, vagy akár kettővel megszólalnak a békák, még várható eső.¹⁰⁴

Boszorkányokról

Úgy tartják az idősebbek, hogy az állatok megérzik a rosszszat, ha egy boszorkányt éreznek meg a patások, akkor megállnak, nem mozdulnak tovább. Ilyenkor a ló jobb oldalára kell ütni, s nem az állatnak fog fájni, hanem a rontónak – véli az Újakliban lakó Jakab Erzsébet. Elmesélt egy hiedelemmondát is, melyet még az édesapjától hallott gyermekkorában.

Kicsike voltam még, édesapám jött hazafelé a munkából éjszaka, s sok kutya ugatott egy útkereszteződésnél. És akkor ott szoktak tanyázni a boszorkányok az ilyen helyen, kereszteződésnél. Akkor is jött hazafelé, oszt mentek a rengeteg kutyák nagy ugatva-marakodva, éjszaka volt, olyan éjfél tájt lehetett. Azt mondja ment egy nagy lompos kutya, s a farka, mintha kendő lobogott volna a farkán, s neki kezdett ugatni. Ő fogott egy követ s jól oldalba vágta. Azt mondta, hogy olyan idétlen hangot adott ki a kutya, nem gondolta, hogy mi az. Mégis azt mondta, na gyere, harapjál meg, adok én neked. Aztán másnap átjött Puskáné. Azt mondta anyámnak, Bözsi marad csak egy kicsit, akarok veled beszélni. Ő meghunyászkodott, hogy mégis mit akar, mert nagy boszorkány hírében volt. Lánya közben anyunak barátnője volt. – Mi a baj Ida mama? – kérdi édesanyám. – Igen, az urad is jobb lett volna, ha azt a követ a fejéhez vágja, nem énhozzám, az oldalbordám eltört. Anyu alig várta, hogy estére

¹⁰¹ J. E. Újakli, ref.

¹⁰² P. J. Szőlősgyula, ref.

¹⁰³ J. E. Újakli, ref.

¹⁰⁴ P. J. Szőlősgyula, ref.

apu hazajöjjön. Jó ember azt mondta, mit csináltál te a vén Papp Idával. A leánykori neve volt Papp. Azt mondta, na hát mit. Eltört az oldalbordája. Akkor ü vót az. Mondd meg neki, hogy máskor ne kutya képiben mászkáljon... Az akol ajtajára patkót szoktak szögelni azért, hogy ne tudjon bejutni a boszorkány az állatokhoz. Ha valaki tudatosan megrontja tehenünk tejét, vagyis „*elvisz*”, akkor a tehennek a láncát forró vízben kell főzni, s az fog első ízben bejönni a házunkba, aki megrontotta a tejet. Mert az illető úgy érzi, hogy be kell mennie a szomszéd házába, s olyan érzése van, hogy ég az egész teste. Viszont nem szabad beengedni a házba, el kell zavarni, s sőt kell utána szórni, hogy vigye ki a rontást pontosan úgy és olyan gyorsan, mint ahogyan azt hozta.¹⁰⁵

Ha valakin kiütött az ótvar, akkor naplemente előtt kell venni egy új csuprot, s kilencszer imádkozni fölötte. Ezt néhányszor megismételni, s néhány alkalom után teljesen eltűnik a betegség.¹⁰⁶

Aklihegyi adatközlőnk egy hiedelemmondát is megosztott velem.

Vótak akik tudták, hogy kell rontani, előre dógozni. Egy este egy ember a faluba kint aludt az ólba, a tehenólba, a tehenekkel kinn vót. Egyszer bejön egy tüzes kerék az ajtón, begördül az ólba. Fogta az ember hamar a gatyamadzaggal átfogta a küllőt, s a gerendára fellökte és ott hagyta. Majd reggel kimegyen, hát ki van ottan, a szomszéd ember. Ő rontotta a tehenet megfele. Ahogy a küllőbe átfogta a gatyamadzaggot, úgy annak a szájába és seggibe vót. Nem tudott kijönni. Akkor könyörgött, hogy engedje el őt. Megfogadta, hogy többet nem fog menni rontani.¹⁰⁷

Azt is elmesélte a beszélgetőtárs, hogy ólomból is szoktak önteni. Egyik saját élményét is megosztotta velem, hogy kicsi korában nagyon megijedt, s szülei elvitték Feketeadóba Pongrácnéhoz, az eset 1968-ban történt. A hölgy háromszor öntötte meg. Harmadik alkalommal egy ólom szívet adott a kezébe, mely a megolvasztott ólomból lett, mellyel őt öntötte. Ere is látszottak a szíven, mintha csak egy emberi szerv lett volna. Az adatközlő elmondása szerint ekkorra már nagyon beteg volt, az orvosok sem tudtak rajta segíteni, de a hölgynek sikerült.

Egy másik történetről is beszámolt:

Vótak ilyen boszorkányasszonyok, jósasszonyok. Lakott két öreg a szomszédunkba, Deák Pista bácsi és a felesége Mari néni. Azok tudtak rontani. Egyszer anyámnak a tehene rúgott nagyon, nem adott tejet. Anyám Terebesrű került ide, tudta az ilyen babonaságot. Azt mondta apámnak, ha lel egy patkók, egy lúpatkót, ne hajtsa el, hozza haza. Haza is hozta apám, akkor kora reggel betették a spórba, tüzet raktak bele, s egy szenet hozó lapátra tették rá, s öntöttek rá rögtön vizet, lassan öntötték. Az illető, aki megrontotta a tehenet má jött idefele. Na de anyám azt mondta, ha jön valaki, egy gázszálat ne engedjetez neki, hogy felvegyen a fődrű, mer akkor nem

¹⁰⁵ V. A. Szőlősgyula, ref.

¹⁰⁶ P. J. Szőlősgyula, ref.

¹⁰⁷ P. J. Aklihegy, róm. kat.

ér semmit a rontás. Jött a vén Deák Pista bácsi. Le akart hajolni és egy gazszálat felvenni, vagy egy forgácsot. Rákiáltottak hagyja ottan, ne nyúljon hozzá. Hát hazament a vénember. Majd másnap mutatta a hátát anyámnak, tiszta veres vót a háta. Ahogyan patkóra fejte le a tejet keresztbe, neki úgy égett a háta.¹⁰⁸

Az ateizmust hirdető társadalmi rendszerben a falusiak kitartottak keresztény hitük mellett. Ha nem is jártak, járhattak rendszeresen templomba, azért vallási hitük alapgondolatait igyekeztek megőrizni. A mai szabad vallásgyakorlás idejében pedig szívesen beszélnek vallási meggyőződésükről, ismereteikről, imáikról. Az idősek még jól emlékeznek az egykori vallásoktatásra, a tanító szervezte vallási ünnepekre.

Az ima a legfontosabb kapocs Isten és az emberek között. Az imának közösség megtartó ereje van, az egyéni ima is meghallgattatik, mégis a közösen elmondott ima nagyobb hatalommal bír, akár „hegyeket is megmozgat”. A nehéz időkben, illetve a boldog percekben is hálát kell adnunk az Úrnak, hogy gondot visel reánk. Ismerünk szabad és kötött szövegű imákat is, s ezeket a nap bármelyik időszakában gyakorolhatjuk. Az Istennel való kapcsolattartás központi „eleme” az ima, egyfajta beszélgetés a teremtő és a teremtetten lény között. Sokszor olyan, mintha egy kedves ismerőssel beszélgetnénk, akiről tudjuk, hogy őszinte, megbízható, s nyomon követi minden egyes lépésünket, egyengeti életünk rögös útját, s megpróbál bennünket mindig a helyes ösvényen tartani. „Ha imádkozunk, Istennel beszélünk. És az mind kevés, ha mi elhagyjuk őt, az a nagyobb baj, ha Ő hagy el minket.”¹⁰⁹ Tehát az ima révén tartjuk a mindennapi kapcsolatot az Atyával, megosztjuk vele örömünket és bánatunkat. „Mi is úgy vagyunk az Istennel, mint a jó kutya a házigazdájával. Hogyha kimennek sétálni, a kutya elszalad, de rövid idő múlva visszatér a gazdájához.”¹¹⁰ Az adatközlő arra gondolt itt, hogy ha el is hagyjuk az Urat hosszabb vagy rövidebb időre, végül mégis visszatérünk hozzá. Mégpedig azért, mert Isten nem veszi le rólunk vigyázó szemeit, s oltalmazó kezeit. Ő a végsőig bízik bennünk, teremtetten lényeiben, mivel saját képére és hasonlatosságára teremtetten minket, embereket. Imádkozás közben is elkalandozhatnak az ember gondolatai. Viszont, mint ahogyan a jó és hűséges kutya visszatér a gazdájához, mi is hasonlóképpen visszatérünk elkalandozott gondolatainkat, s az imádságra összpontosítunk. Az adatközlők mindegyike mélyen vallásos, vegyes felekezetűek: reformátusok, görög és római katolikusok. „Mert aki kereszttyén, aki hiszi az Úr Jézust és az Atyát, annak szüksége van a hitre, a vallásra, az imára, kell, hogy kötődjön valahová.”¹¹¹

¹⁰⁸ P. J. Aklíhegy, róm. kat.

¹⁰⁹ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹¹⁰ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹¹¹ Sz. M. Szőlősgyula, ref.

Vallásos családban és környezetben nőttek fel, már gyermekkorukban megtanultak imádkozni legtöbbször a nagyszüleiktől, illetve a szüleiktől. Reggeli, esti és munkavégzés közben mondott imádságokat is elmondtak beszélgetőtársaim, valamint olyan hálaadó és könyörgő imákat, melyeket a nap bármelyik szakában el lehet mondani. Tudjuk azt, hogy a kötött imáknak meg vannak a szabályaik, melyeket illik betartani. Reggel inkább kéréseket fogalmaznak meg az emberek, segítséget kérnek a nap tökéletes és szentül való eltöltéséhez, illetve az aznapi munkavégzéshez erőt és kitartást. Míg a nap végén hálát adnak az Atyának, hogy a család, az ismerősök együtt munkálkodhattak, segíthették egymást, valamint az elért eredményekért. Bacsí Emma református adatközlő hitvallását néhány gondolatban fogalmazta meg:

Református magyar vagyok,
Halálomig az maradok.
Vallásomnak semmi foltja,
Tiszta, mint a menny égboltja.
Amint én e tiszta vallást megszerettem
Úgy áldjon meg, úgy szeressen Isten engem.¹¹²

Ezt a néhány mély és tartalmas gondolatot még az iskolapadban tanulta, s ma is szívesen mondogatja nap mint nap. Visszaemlékszik, hogy gyermekkorában hálaadó imádságot is tanult, melyet nagy lelkesedéssel gyermekeinek és unokáinak is megtanított:

Hála legyen neked mennyei jó Atyám,
Hogy újra felhoztad szép napodat rejám.
Hála, hogy új erőt, egészséget adtál,
Kedves gyermekeimmel együtt megtartottál.
Ó adj minden reggel kedvet a munkára,
Add, hogy figyelmezzek a tanítóm szavára.
Add, hogy mindenkinek örömet szerezzek,
Szerető jó Atyám hallgass meg engemet Ámen.

Nem telik úgy el egyetlen napja sem, hogy ezt az imádságot ne imádkozná el. Az Aklíhegyen lakó Kovács Olga még mindennap elmondja lefekvéskor a nagymamájától tanult imát:

Ó hajnal, hajnal de szép fényes hajnal, akiben Mária nyugszik. Szűztü született, pokoltól töreteik. Hitlen zsidók hitlenkedtek, Jézus Krisztust megfogták, Pilátusnak pitvarába bevitték. Oszlophoz kötötték, az ostorral csapdosták, vas seprűvel seprűzték, epével ettették, méreggel itatták, tövissel megkoronázták. Arra megy a bol-

¹¹² B. E. ref.

dogságos szentséges szent Szűz Mária. Ő fiam, fiam én édes fiam de szánom bánom a te keserves kinszenvedésedet. Ő anyám, anyám ne szánd, ne bánd az én keserves kinszenvedésemet. Eridj fel a kápolnába kiáltsd föl az én szavamat. Aki ezt az imádságot elmondja este lefektében, reggel fölkelteben az örök dicsőség véle fog nyugodni. Ámen.¹¹³

Majd ismét hallhattam tőle egy nagyon szép imádságot, amelyet napi rendszerességgel elmond, talán azért, mert az édesanyától tanulta meg. A történetnek az a különlegessége, hogy édesanyja református asszony volt, s ennek ellenére katolikus imádságot tanított kislányának. Ez az eset is azt bizonyítja, hogy még az 1940–50-es évek elején meg volt a felekezetek közötti egyetértés, kölcsönös elismerés és tisztelet.

Jézus, Mária, Szent József néked ajánlom lelkemet, testemet, mindenemet. Őrző angyalim őrizd meg minden veszedelemtől. Édes Jézus vess keresztet fejem alá öt ujjaddal, öt csepp véreddel, ezer angyaliddal. Gonosz álom meg ne nyomjon, gonosz tőlem eltávozzon, Szentlélek Ūristen szívemben nyugodjon. Én Istenem én rajtam valami halál történik az éccaka, legyen én is az Atyáé, s a Fiúé, Szentlélek Ūristennek nevében Ámen.¹¹⁴

Murányi Magdolna a nagymamájától tanulta az első imát még gyermekkorában. Akkor ő csupán négy éves volt. Az ima részben hasonlít Kovács Olga által elmondott imához:

Fehér rózsza Mária, engem Jézus találá, szent ígével ígézett, arany gyűrűvel pecsételt. Ajtómon Jézus, ablakomon boldog Asszony, házamnak négy sarkát őrizd angyal, őrizd. Míg a hajnal hasad, megszólal a kakas. Kelj fel Mária, kelj fel, megfogták szent fiadat, elvitték, szent vérét elcseppentették. Arra jöttek az angyalok, felszedték, Szűz Mária ölébe vitték. Tenger fényében ott van egy kis kápolna, abban fekszik az Ūr Jézus egyedül magában. Lehajtotta szent fejét, összetette szent kezét, feltartotta szent lábát. Arra ment a Boldogságos Szűz Mária. Ő fiam, fiam, szánom és bánom a te kinszenvedésedet. Ő édesanyám ne szánd, ne bánd. Eridj el Betlehembe hirdesd ezt az imádságot. Aki elmondja este lefektibe, reggel felkelibe, pénteken napkeletkor, szombaton früstök előtt, vasárnap három mise hallgatásával, annak nyitva a mennyország kapuja. Ámen.¹¹⁵

Kovács Olga kislány korában nemcsak családjától, idősebb szomszédaitól is tanult imákat, egyiknek emlékezett a teljes szövegére:

¹¹³ K. O. Aklihegy, róm. kat.

¹¹⁴ K. O. Aklihegy, róm. kat.

¹¹⁵ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

Ó, Uram Jézus Krisztus. Nagy Isten, Szent Isten, Halhatatlan Isten, könyörülj rajtunk és az egész emberi nemzeten. Tisztíts engem bűneimtől és gyarlóságomtól a te szent isteni véred által most és mindörökké Ámen. Elhagyatott Anya könyörögj érettünk, halátlan szívektől megszorított Anya könyörögj érettünk. Reggeli ima: Én Istenem, felébredtem te öröködtél én felettem, köszönöm, hogy megtartottál, hogy felettem virrasztottál. El ne hagyj a mai napon légy kísérőm a jó úton. Ámen.¹¹⁶

Katolikus hívek által ismert reggeli ima:

Szívem első gondolatja hozzád száll fel, Istenem. Te őrizz meg az éjjel, maradj ma is én velem. Téged áldlak és imádlak, mint szerető gyermeked, szívem is csak azt akarja, ami kedves teneked. Jézus adj kegyelmet, őrizz engem szüntelen, hogy egész nap neked éljek tiszta szívvel büntelen. Szűz Mária Jézus anyja, te mindnyájunk anyja vagy. Oltalmaz meg minden bajban, kísértésben, el ne hagyj Ámen.¹¹⁷

Esti ima:

Lankadt szemeink már álomra készülnek, elfáradt tagjaink pihenni mennének. Kérlek Jóistenem a sötét éjszakán őrizz meg engemet, viselj gondot reám. Öröködj édes Jó Atyám a családom felett, virrassz fel bennünket egy új napra. Ámen Izraelnek őrzője, lelkem, testem teremője, aki ma is megtartottál, hogy felettem virrasztottál. Óvj meg ma is szent kezedd, szent kezedből ne eressz el, vedd oda mint, akit szeretsz, ó hallgasd meg kérésemet. Ámen.¹¹⁸

Én lefekszem én ágyamba minden testi koporsómba. Atyának, Fiúnak, Szentléleknek nevében. Ámen.¹¹⁹

Ó, édes Istenem, hálát rebeg lelkem, hogy egész napon át úgy szeretted engem. Bánom sok vétkeimet, szent Fiadnak vére mossa meg kegyesen szívemet fehérre. Virrasszon felettem gondviselő szemed, kérlek, óvd ez éjjel testemet, lelkemet. Szűz Anyám, őrangyalom legyetek énvelem, ha ti reám vigyáztok nyugodt lesz éjjelem. Ámen.¹²⁰

Egy másik, ám református vallású falubeli a következő változatban mondja el:

Lankadt szemeim már álomra készülnek, kérlek, jó Istenem a sötét éjszakán őrizz meg engemet, viselj gondot reám. Öröködj édes jó anyám felett, apám felett, virrassz fel új napra engemet. Ámen.¹²¹

Munkavégzésért és a tanulásért szóló imák:

¹¹⁶ Zs. A. Szőlősgyula, ref.

¹¹⁷ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹¹⁸ Sz. M. Szőlősgyula, ref.

¹¹⁹ Zs. A. Szőlősgyula, ref.

¹²⁰ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹²¹ Zs. A. Szőlősgyula, ref.

Köszönöm Uram, hogy megengeded, ezen a mai napon is, hogy felébredhettünk. Köszönjük az életet, amivel megajándékoztál bennünket. Te adj nekünk erőt, egészséget ezen a mai napi munkának elvégzésében, te légy gondviselő jó atyánk, te áldd meg ezt a mai napot, te add meg Uram, hogy ennek a napnak az estéjét szeretetben és békességben elérhessük családom kicsinyei és nagyja. Ámen.¹²²

Isten segíts a munkába, erőt adj a tanulásba. Ámen¹²³

Még tudják a bányászok imáját is, amit a malenykij robotban bányászoktól tanult meg:

Bánya torka nyitva vár, imádkozom az ég urához, imánk az ég urához szól. Les rád ott lenn ezer veszély, bányász testvér azért ne félj. Ha les rád száz halál, vízómlás szörnye vár, de óvja árva életed a te erős Istened. A világ látja, hogy vár a család és hallja könyörgő szavát. Tudja, hogy vár asszony gyerek, várnak sok szerető szívek. Szent jó Atyánk, Minden Szentje szívünk, sorsunk a kezébe. Bizodalmunk csak te vagy, lenn a mélyben el ne hagyj.¹²⁴

Hálaadás az ételért: „Isten, te adsz enni nekem, áldd meg ez eledelt kérlek. Add hogy váljék egészségre, néked mondjak hálát érte. Ámen.”¹²⁵

Az emberek úgy vélik, hogy életükben fontos a fohász, az ima „azért kell imádkozni, hogy hálát adjunk az Úrnak egy-egy napért és az elvégzett munkánkért, mert csak az ő segítsége által tudunk bevégezni egy-egy feladatot.” – mondta Szántó Margit. Egy konkrét példát is elmesélt életéből. Meggyőződött arról, hogy az Úr meghallgatta szavait és fohászát, s átsegítette a megpróbáltatásokon.

Én annyit vótam má a bajok közt és mindig kimentem belőle. Vesekövem is vót, meg van is. Mondom az orvosnak, hogy az Úr mindig mellettem vót és érzem, hogy most is velem lesz, és megsegít, túl leszek ezen is, és meggyógyulok.¹²⁶

S valóban hallgató fülekre találtak imái, meggyógyult a betegségből. Ám nem csak a gondok közepette imádkozott, hanem a gondtalan napokon is hálát adott az Atyának. „Megtapasztaltam a mélységet, amiből az Úr kiemelt égem” – fűzi hozzá mondandóját.

Ha nagy probléma van a családban, akkor a következő kezdette imádkozni: Oltalmad alá futunk Istennek Szent Szülője... illetve Most segíts meg Mária... Tudják, hogy a csapásokat el kell viselni, hang nélkül tűrni, ehhez segít a következő ima:

¹²² Sz. M. Szőlősgyula, ref.

¹²³ Zs. A. Szőlősgyula, ref.

¹²⁴ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹²⁵ Zs. A. Szőlősgyula, ref.

¹²⁶ Sz. M. Szőlősgyula, ref.

Nehéz a keresztem megváltó Krisztusom, de amit rám mértél, szívesen hordozom. Szívemből szeretlek, ha meg is látogatsz, elődbe térdelek bármilyen csapást adsz. Te Krisztus vagy mégis összeroskadtál, én ezerszer kisebb a porszem poránál. Viszem a keresztem, csak erőt adj hozzá. Ha neked úgy tetszik, váljék áldozattá. Minden bűnömet bocsásd meg a földön, hogy a másvilágon engem ne gyötörjön. Légy irgalmas hozzám mennynek, földnek Ura, könyörögj érettem, Istennek szentatyja.¹²⁷

Mindkét imádság kötött szövegű, de a beszélgetőtárs saját szavait is hozzáfűzi fohászához, ha valamilyen betegség van a családjában Jézusom, drága jó Atyám segíts, meg ne engedd, hogy elvesszen. A próbatételeink révén mutatkozik meg hitünk őszintesége és nagysága.

Vallásosságuk a mindennapi élet minden egyes területén megnyilvánul, igyekeznek tiszta szívvel, becsületesen és őszintén megélni egy-egy nap szépségeit, rendszeresen olvassák a Szentírást. Többségük szabadon választ egy-egy részt, mondhatni véletlenszerűen. A református adatközlők Biblia-olvasókalauz segítségével követik Isten igéjét. Ülve és fekvé is imádkoznak, nem aszerint, hogy kinek mi a kényelmesebb, hanem ki hogyan szokta meg még aprócska korában. Akik már idősebbek csak ülve vagy fekvé tudnak imádkozni, térdepelni nem igazán bírnak. A reggeli imát általában még az ágyban fekvé mondják el, a munkavégzésért szólót munka közben, az esti imát pedig, még lefekvés előtt az ágy szélén ülve, vagy a földön térdepelve. Ez utóbbi a katolikus hívekre jellemző, mert úgy tartják, hogy ezáltal is tiszteletet tanúsítanak az Úr felé. Minden igazhitű és tiszta lelkű keresztény ember tudja azt, hogy az Atya gyermekei vagyunk, s hálával és mély alázattal kell feléje fordulnunk. Heti vagy akár napi rendszerességgel eljárnak szentmisékre, istentiszteletekre családtagjaikkal együtt.

Kevesen nyilatkoztak arról, hogy milyen elképzelésük van az Atyáról. Az egyik ember úgy fogalmazta meg, hogy „Az Úr egy nagy fényességben ül a trónján, angyalok őrzik, minden angyalnak van hat szárnya, s egy óriási szivárvány övezi.”¹²⁸

Egyházi ünnepeink régen és napjainkban

Minden ünnepnek megvan a maga szépsége és öröme, viszont sajnálatos módon a 21. században Kárpátalján is az tapasztalható, hogy az emberek nagytöbbsége nem az ünnepek lényegét szeretné megélni, hanem azért folyik a „harc”, hogy ki milyen ajándékot vesz és milyen értékben. Valószínűleg vannak olyan emberek is, akik már elfelejtették mi is a lényege és üzenete egy-egy ünnepnek, s csak a tömeget követik, mert „kilóg” a sorból az, aki nem az átlagot, a

¹²⁷ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹²⁸ Sz. M. Szőlősgyula, ref.

többséget követi. Sokan már szégyellik hitüket, s inkább hagyják, hogy sodorja az élet őket. Nem mernek az árral szemben úszni. A falubeliek elmondása alapján, az ő gyermekkorukban még átérezték az ünnepek melegségét, lényegét.

A család közösen készült a karácsonyra, mi gyerekek együtt ötöztettük a fenyőt, s vacsora előtt énekeltünk énekeket és imádkoztunk. Nagy szeretetben és békességben töltöttünk együtt minden ünnepet.¹²⁹

A Szőlősgyulában élő Zsendely András így emlékszik vissza:

A családok együtt készültek a karácsonyra, emlékszem mindig sütöttük a kenyeret, s olyankor összegyűt apraja-nagyja. Mindenki tudta a saját feladatát, s amíg sült a kenyér, addig beszélgettünk. Amiko én családot alapítottam, kalácsot csak ünnepek alkalmával ettünk, de valahogy mégis elégedettek vótak az emberek.¹³⁰

Bátran mertek a gyerekek is kérdezni a szüleiktől, ha esetleg valamit nem értettek az ünneppel kapcsolatban, s a szülők örömmel és készséggel válaszoltak minden felmerülő kérdésre „Jézus Krisztus születéséről, a pásztorokról kérdeztünk mindig.”¹³¹

A családok együtt mentek az ünnepi istentiszteletre/szentmisére, majd ezt követően minden egyes rokonukat felkeresték a faluban. „Abba az időbe az vót a karácsony dísze, hogy megkántáltuk egymást. Káposztás, diós, mákos bélessel kínálták a vendégeket az asszonyok” – mondja Szántó Margit Szőlősgyuláról. Szerintük a fontossági sorrend akkoriban még helyén volt, az ajándék nem állt a lista élén „Akkor nem vett senki drága ajándékot, hanem saját kezűleg készítettünk mindent.” A karácsonyi ünnep fontos részét képezték az ünnepi köszöntők, jókívánások. Az Újakliban élő Bacci Emma két tartalmas és rímeivel hatásos karácsonyi köszöntőt mondott el:

E karácsony estén hirdetem tinéktek,
született a Jézus, melynek örvendjete.
Sok ünnepnapokat éljete békével
Ezt is töltséte el szívetek kedvével.
Áldását az Úr mennyből reátok szállítsa,
Gazdag javaival bőven szaporítsa.
Szívemből kívánom.

A megváltó Jézus, aki ma született,
Aki a világra nagy örömet szerzett.
Lehozta a földre a Mennyszárg üdvét,

¹²⁹ Sz. M. Szőlősgyula, ref.

¹³⁰ Zs. A. Szőlősgyula, ref.

¹³¹ Sz. M. Szőlősgyula, ref.

Boldoggá tegye e föld minden népét.
 Ma születésére ünnepet szentelünk,
 Mint jó keresztyénnek örül szívünk, lelkünk.
 Örüljön e háznak kicsinye és nagyja, hogy
 Boldogan virradjunk fel a holnapi napra.
 Szívemből kívánom.

A karácsonyhoz hasonlóan a húsvétot is egyszerűen, békességben és szeretetben ünnepelték a református és a katolikus magyar falvakban. A húsvéti ünnepi hangulat virágvasárnaptól kezdődik és húsvétvasárnapot követő fehérvasárnapig, illetve az ezt követő hétfőig tart.

A görög és római katolikusoknál elengedhetetlen a húsvét előtti nagyböjti magatartás, a böjtölés betartása. Mindenki tudja, hogy mit jelent családja számára és személy szerint neki, s hogyan nyilvánul meg. Első helyre teszik a tartózkodást az ételektől. Viszont megjegyezték azt is, hogy nem az étel megvonása a lényege a böjti időszaknak, hanem az, hogy megpróbálunk valamelyest jobb emberré válni, s szeretettel közeledni felebarátainkhoz. Mindenki odafigyel a nagyböjti időszakra: persze ki-ki más és más formában. „A böjt azért van, mert az Úr Jézus Krisztus kivonult 40 napra a pusztába, és akkor ottan nem evett, nem ivott, s próbáljuk ezt mi is megtartani.”¹³² A falubeliek pontosan tudják, hogy a böjt hamvazószerdával kezdődik és nagyszórdán és nagypénteken szigorú böjtöt kell tartani, valamint nagyszombaton egésznap a vigíliáig, a *Feltámadás* megünnepléséig. „Ilyenkor kenyéren és vízen kívül semmit nem fogyasztunk.”¹³³ A nagyböjt alatt „minden szeredán zsír és húsmentes napokat tartunk”.¹³⁴ Összehasonlítva a római katolikusok hozzáállását a görög katolikusok nagyböjti magatartásával, fokozati eltérés mutatkozik közöttük. A görög katolikusok a böjt teljes ideje alatt nem ehetnek húst, sajtot, egyéb tejtermékeket, tojást, tehát semmilyen állati eredetű ételt. Csak olajban főzhetnek. A római katolikusok kizárólag böjtös napokon és szigorú böjti időszakban tartózkodtak a húsételektől és a disznózsír használatától. Ők ezt be is tartják. Mindkét felekezetre egyaránt vonatkozik az az íratlan szabály, hogy a napi háromszori étkezés során csak egyszer laknak jól.

A böjt időszakához tartozó szerdai és pénteki napon tartanak a katolikusok keresztúti ájtatosságot, amelyet gyerekek, hittanosok, egyháztanácsstagok vagy az asszonyok végeznek. Az emberek igyekeznek vétek nélkül tölteni a böjti időszakot, illetve húsvét napjait. Az egyik falubeli erről így beszélt:

¹³² K. J. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹³³ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹³⁴ K. O. Aklihegy, róm. kat.

Az én szüleim arra tanítottak engem jányom, senkit meg ne bánts, mert ilyenkor az Isten az ördögöt elengedi, uralkodik és vezeti az embereket, hogy megbántsák a másikat. Ránk kötötték, erre vigyázzatok, hogy meg ne történjen.¹³⁵

Mindegyik községben más-más időpontban van az említett vigília, azaz a Feltámadás előtti esti mise, mert a papok több helyen miséznek, s valahogyan sorjában kell megtartani. Általában este tíz órától kezdik meg, nagypénteken, s nagyszombaton van az oltáriszentség imádás. „Azért van, mert az Úr Jézus Krisztus holtan fekszik és megüünk vérasztani.”¹³⁶ Néhány esetben már az is előfordult, hogy a Feltámadási körmenet után a pászkaszentelés is megtörtént.

A reformátusoknál nem szembetűnő a böjtölés, nem is húzódik hosszúra. Nagypénteket azért megtartják. A református Zsendely András így magyarázza miért nem tart böjtöt:

Minket úgy tanítottak régen, hogy amit az Isten megtisztított, vagyis Jézus, azt te ne mondd tisztátalannak. Mer nem az a bűn, amit te a szádba beveszel és megeszel, hanem az a bűn, amit te kimondasz a szomszédodra, az ismerőseidre, a rosszakaróidra.¹³⁷

A böjti időszak tehát nagyszombat éjjelével ér véget. A húsvét vasárnapi ünnepi mise után van a pászkaszentelés. Előfordult, hogy korán reggel szentelte meg a pap az ételeket, hogy a megszentelt pászka és húsételek már várják az ünnepi liturgia után a családokat. Ezt a nagyon szép, látványos szokást az ételszentelést egyre kevesebben veszik igénybe. Húsvét vasárnap és húsvét hétfőn szentmisén nagy számban jelennek meg az emberek. Ezeken a napokon „A családok meglátogatják rokonaikat, barátaikat, hogy együtt méltathassák az Úr Jézus Krisztus feltámadását.”¹³⁸

Húsvét két legnépszerűbb szokása az öntés és a tojásfestés. Mindkét szokást falu és város a mai napig gyakorolja. „Akkoriban a gyerekek egész böjti időszakban tanulták a locsolkodó verseket és örömmel mentek meglocsolni a lányokat” – meséli Kovács Olga. A locsolásért cserébe a fiúk hímes tojást kaptak a lányoktól, melyeket rendszerint vasárnap este vagy hétfő reggel készítettek. „Látod jányom, már ez sincs, nem kell már a hímes tojás sem, csak a csoki tojás, a többit meg szétdobálják.”¹³⁹

Páter János még emlékezett a vallási tartalmú locsolkodó versére, melyet még kisfiú korában tanult meg:

¹³⁵ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹³⁶ B. I. Akliegy, gör. kat.

¹³⁷ Zs. A. Szólósgyula, ref.

¹³⁸ B. I. Akliegy, gör. kat.

¹³⁹ J. E. Újakli, ref.

Komoly gyászba borult az egész természet,
 Midőn a megváltó keresztfán szenvedett.
 Jámbor tanítványai zokogva siratták,
 Mint hű gyermek szokta édesanyját.

Nagypénteken, mikor a kegyetlen kezek
 Ártatlan vérére rá vetemedtek.
 Megfogták szent testét, keresztre emelték,
 Szörnyűképpen hozzá erősen szegezték.

De a nagy kegyetlenség ezt nem elégelte,
 Hogy ártatlan vére omoljék keresztiére.
 Ponzsiát ecettel teli merítették,
 Magas keresztfára ajkához emelték.

Kényszerítették rá, hogy igyon belőle,
 Így akarták fájdalmát jobban tetéznie.
 E szörnyű kínzásnak mikor vége leve,
 Magas keresztfáról szent testét leveve.

A föld megindulván sötétség követé,
 Templom kárpitja széjjel repedezé.
 Este volt az idő mikor Jézus testét
 A rimátjából való József levevé.
 Meg a kriptájába szépen elhelyezé.

De harmadnap, mintha megnyílt a sír szája,
 S kilépett az Elet királya.
 Megmutatta nekünk hogy lesz föltámadás,
 Hogy lesz az életen túl örök megnyugvás.

A húsvéti tojásfestés az asszonyok, lányok dolga volt. Ma sem történik másképp ugyanúgy a lányok, és az édesanyák készítik a hímet, csak annyi különbséggel, hogy egyszerűen az üzletekben vásárolható érdekes mintákat ráragasztják a megfőzött tojásokra. „Megvettük mindig a kis kosarakat, szagos kölniket, s úgy mentek a gyermekeink locsolódni. S olyan örömmel mentek, s büszkén mutogatták, ki mennyi tojást tudott összegyűjteni.”¹⁴⁰

Kiemelkedő helyet foglal el ünnepeink sorában a pünkösd, az Úr Jézus mennybemenetelének ünnepe. Pünkösd szó hallatán arról számolnak be, hogy templomukat zöld ágakkal díszítik fel, és úgy tudják, mikor Jézus Krisztus fölment a mennybe (áldozócsütröttök), a galilei sokaság látta, hogy egy kőről szállt föl az Úr

¹⁴⁰ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

Jézus: „2000 éve mindenki simogatta azt a követ és teljesen kisimult.”¹⁴¹ Azt is hozzáfűzik: „Egy ígérettel hagyott itt minket, hogy elküldi a Szentlelket, és meg is tartotta ezt.”¹⁴² A mennybemenetel révén a hitetleneknek is bebizonyosodott az, hogy az Úr Jézust nem megszöktették, hanem föltámadt. „Nagy morajlással szállt fel, mindenki föltekintett az égre, s vörös lángnyelvek voltak az emberek fejei felett, s ekkor megvilágosodtak és kezdtek több nyelven beszélni.”¹⁴³ A zöld ágak jelenlétének is van magyarázata, mivel azon vörös lángnyelveket jelképezik, amelyeken Jézus a mennybe szállt, vagyis a Szentlélek azon lebeg. „A házakba is szoktak tenni ilyenkor zöld ágakat, hogy otthon is jelen legyen a Szentlélek.”¹⁴⁴ Eme jeles nap alkalmával is ünnepi szentmisét tartanak a templomokban. Minden felekezetű templom megtelik hívekkel.

A falubeliek jól emlékeznek még azokra az évekre, amikor tiltották a karácsony, húsvét és pünkösd ünneplését a szovjet Kárpátalján. Széttörték a betlehemekeket, csillagokat, s nem engedték, hogy templomba járjanak, s főként a gyerekeket tudták korlátozni. Többször előfordult, hogy késő estig az iskolában tartották a diákokat azért, hogy ne tudjanak részt venni a templomi szertartásokon. Viszont az öröklött erős hitet semmiféle hatalom nem tudta megsemmisíteni. Ha töredékesen is, a falubeliek szívesen emlékeznek és térnek vissza az egyházi ünnepek kellő megünnepléséhez.

A templombúcsú jelentősége az emberek életében

A templombúcsú templom védőszentjének évenként ismétlődő ünnepe. Aklihegyen és Nevetlenfaluban rendszerint minden évben tartanak templombúcsút. Nevetlenfaluban szeptember 14-én rendezik meg. Hosszú ideig tanakodtak a falubeliek, hogy melyik nap lenne a legalkalmasabb a templom felszentelésére. Egyik adatközlő így emlékezik vissza:

Boldogasszony napja már elmúlt, Kisasszony napján nem akartuk tartani a szentbúcsút, így esett a választás a kereszt felmagasztalásának napjára, mivel ez a világ egyik legnagyobb ünnepe.¹⁴⁵

Kovács József azt is tudja, hogy nem csak Nevetlenfaluban, hanem Beregszászban és Homokon is ezen a napon ünneplik a templombúcsút. Elmesélte,

¹⁴¹ M. M. Nevetlenfalu, román. kat.

¹⁴² B. I. Aklihegy, gör. kat.

¹⁴³ K. J. Nevetlenfalu, román. kat.

¹⁴⁴ K. O. Aklihegy, román. kat.

¹⁴⁵ M. M. Nevetlenfalu, román. kat.

hogy a falu lakossága összegyűl, s kollektíven megosztják egymás között az előmunkálatokat. A nők a templom belső részét takarítják, feldíszítik virágokkal, a férfiak pedig a templom körüli munkálatokat látják el, rendbe teszik a templom kertjét.

Aklihegyen is felmerült a templombúcsú gondolata. A helybeliek eleinte nem tudták eldönteni melyik nap lenne a legalkalmasabb, mivel azt szerették volna, hogy olyan napon ünnepeljék, amely a görög és római katolikus híveknek egyaránt ünnep. Két időpontról tanakodtak az Úr színeváltozásának napjáról (augusztus 6.), illetve valamelyik jeles novemberi napról. Az első változat bizonyult a legmegfelelőbbnek azért, mert az Úr színeváltozása a Tábor hegyén történt, s Aklihegy szintén dimbes-dombos vidéken fekszik.

Az emberek más falvak búcsúira szívesen ellátogatnak meghívással, de anélkül is. Ismerősökkel találkozhatnak. A helybeliek szeretettel fogadják őket otthonukba, vendégségbe. Mindenki szorgoskodik a búcsú előtti napokon nagytakarítással, ételek főzésével készülődnek, miközben hitben, lelkieken is igyekeznek feltöltődni. Murányi Magdaléna szerint szeptember 13. nem csak azért fontos nap, mert a búcsú előtti és készülődni kell, hanem mert rózsafüzért mondanak ilyenkor:

Szeptember 13-án nagy esemény van, hat hónapon keresztül, kezdve május 13-tól egészen október 13-ig a Szűz Mária szoborhoz szoktunk járni, imádkozni. Többször vesznek részt, Ungvárról, Husztról, Szlatináról, Munkácsról. 17:00-tól kezdve imádkozunk, a pap felolvassa a jelenések üzenetét, közben könyörgések vannak, énekelgetünk. Majd a celebráló atya szép beszédet mond. Ez 2-3 óra hosszú tart és majd mindenki megy haza.¹⁴⁶

Budaházi Ella a régi és mai búcsúról így szól:

Régen a búcsú nem úgy volt, mint most, mert akkor sokkal több helyről érkeztek és napokkal előtte elindultak, gyalogszerrel, majd szekerekkel, s a templom körül letelepedtek. Akkor nem volt az a szokás, hogy agapéval fogadtuk a vendégeket, hanem azok imádkoztak, zárándokoltak. A búcsú előtti éjszaka virrasztottak, szentségimádást végeztek, ami mostan már jó néhány éve elmaradt, mert azelőtt az is volt.¹⁴⁷

Azt is megemlítette, hogy mikor processzióval érkeznek vendégek a búcsúba, akkor harangszó fogadja őket. A kurátor és a ministránsok a menet elé sietnek, hogy ők kísérjék, vezessék, irányítsák a processziót a templom felé. Nevetlenfaluban lakó Murányi Magdaléna gyermekkorából mesélt el egy szép történetet, ami a mai napig is az egyik legkedvesebb emléke:

¹⁴⁶ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁴⁷ B. E. Nevetlenfalu, róm. kat.

Volt egy olyan öreg bácsi, aki talán Királyházán élt, balesete volt nagyon-nagyon régen, életben maradt, és ő akkor felfogadta, hogy elmegy minden búcsúra a környékbeli falvakba és egy orgonalevéllal. Egy szárított orgonalevet a szájába vett és abból gyönyörű hangokat adott ki és éneket fűjt. És egy keresztet vitt állandóan, egy réz keresztet. A réz kereszt körül volt fonva egy csokor kis virággal és fehér szalaggal. Meghallottuk a határból is, hogy jön a bácsi. Mindig úgy örültünk gyermekkoromban, hogy jön a bácsi, mert ez olyan különleges volt. Mindig tudta, hogy melyik faluban melyik éneket kell fűjni azon az orgona levelén keresztül. Itt az *A keresztfához megyek* című éneket fűjta a falu határától egészen a templomig. És ő mindig ott volt a templomban, végig térdepelte a misét, áldozott. Majd kint a helybéliek, ki mit tudott adni pénzt, ételt adtak neki. Mer már tudtuk, hallottuk a határból, hogy jön és úgy készülünk, vittünk 3 vagy 5 rubelt. Ő szegényke oszt abból fenntartotta magát.¹⁴⁸

A szentelményekről

A keresztény ember hiszi az Urat, viszont emberi mivoltánál fogva szüksége van valamilyen kézzel fogható bizonyítékra, látnia kell Istent, a Szenteket. Minden katolikus templomban vannak szentképek, amelyek közelében szorosabban kötődnek szentjeinkhez. A templom főképe oltári képe a falu védőszentjét ábrázolja. Nevetlenfaluban a templomban csak a Szűzanyáról és Szent Józsefről látható szentkép. „Ezekhez a szentekhez fohászkodunk, azért, hogy ők imádkozzanak és járjanak közbe értünk a szent Atyánál.”¹⁴⁹ Rendszeresen imával fordulnak: „Szent Józsefhez, Szent Antalhoz és a Szűz Anyához fohászkodunk, hogy segítsenek minket.”¹⁵⁰

Szentelt vizet szinte minden család tart otthon, szent mivolta miatt, valamint azért is, mert torokfájásra is nagyon jó hatása van

Még torokfájásra is jó a szentelt víz, abbu szoktunk nyelni, ha fáj a torkunk, és csinálunk belőle szenes vizet is.¹⁵¹ Azért kell keresztet vetni szentelt vízzel, hogy a Szentlélek szenteljen meg minket és ne a gonoszságon járjon az eszünk a templomban, valamint minden hétköznapi gondunkat hagyjunk a templom falain kívül. S ha jövőnk kifelé ismét keresztet kell vetnünk.¹⁵² Azt mondják, szentelt vízzel kell megkeresztelni egy gyereket. Nem. Keresztelni gyereket meg lehet szentelt víz nélkül is, csak meg kell áldani a vizet.¹⁵³

¹⁴⁸ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁴⁹ B. I. Aklihegy, gör. kat.

¹⁵⁰ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁵¹ K. O. Aklihegy, róm. kat.

¹⁵² K. J. Nevetlenfalu

¹⁵³ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

A falubeliek fontosnak tartják, hogy otthonukban minden családban legyen szentelt gyertya. A szentelt gyertyának bajelhárító ereje van. A templomban sem éghet más, csakis szentelt gyertya. A keresztlőknél nélkülözhetetlen kellék. A szülők szentelt gyertyát tartanak a kezükben a keresztlő ideje alatt. A kérdésre hogy miért, a következőképpen válaszoltak: „Az égő gyertya, az Krisztus világossága, ez fűződik ahhoz, mikor húsvét hajnalán, feltámadáskor van tűz, víz, gyertyaszentelés és keresztút szentelés.”¹⁵⁴ Ha valaki beteg, esetleg kiütések vannak rajta: „Azt mondjuk Szent Antal tüze, ráfujjuk a szentelt gyertyát háromszor és elmúlik.”¹⁵⁵ Szentelt gyertyát gyűjtenek meg akkor is, ha valaki meghalt. Pászkaszentelésen a pap az ételek megáldására, megszentelésére szentelt gyertyát tart.

A barkát szentelt vízzel szentelik meg virágvasárnap. „Az annak a jele, mikor az Úr Jézus bevonult Jeruzsálembe, s pálmaágakat terítettek a szamar lába elébe, meg szőnyegetek.”¹⁵⁶ Egy másik adatközlő így magyarázza a barka jelentőségét:

Nekünk a barkaszentelés arra van, hogy az Úr Jézus ahogyan a pálmaágakat megszentelte, úgy a pap is megszenteli a cicukákat. Abból mindenki visz haza, egy-egy ágat, hogy a házba vigyék az áldást.¹⁵⁷

A templomban hagyott barkával:

A megmaradt cicukát összeszedik, a harangozó vagy a sekrestyés, azt elteszi és megszárad. Más évben elégeti, a hamuját összeszedi és hamvazó szerdán a homlokunkra abból rajzol egy keresztsjelet a pap. Azért, hogy ember emlékezz, porból lettél, porrá leszel.¹⁵⁸

Szentelt barkával díszítették a húsvéti kalácsot:

Úgy szoktunk tenni, már a hívő asszonyok, hogy akik sütnék pászkát, bedagasszák a pászkát, mondjuk én a szokásom szerint, ahogy tanultam nagyanyámtól. Vagyis a tésztából keresztformát készítenek a pászka tetejére, letakarom és a szentelt barkából ismét egy keresztet rakok rá. Szóval ez a szokás.¹⁵⁹

A hívek úgy tartják, hogy a szentelt barka segít akkor is, amikor nagyon rossz idő van készülöben „Amikor dörög, villámlik csattog nagyon akkor teszünk a tűzbe belőle és elűzi a rossz időt, szétoszlatja a fellegeteket.”¹⁶⁰

¹⁵⁴ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁵⁵ K. O. Aklihegy, róm. kat.

¹⁵⁶ B. I. Aklihegy, gör. kat.

¹⁵⁷ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁵⁸ B. E. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁵⁹ M. M. Nevetlenfalu, róm. kat.

¹⁶⁰ K. O. Aklihegy, róm. kat.

Az adatközlők névsora

Újakli:

Jakab Anasztázia, 1988, református
 Jakab Erzsébet, 1954, református
 Szántó György, 1949, református
 Szuimbájev Ilona, 1969, református

Szőlősgyula:

Kis Ibolya, 1974, református
 Molnár Emma, 1948, református
 Molnár Zsigmond, 1945, református
 Oroszi Nelli, 1942, református
 Péter János, 1954, református
 Szántó Margit, 1950, református
 Váradi Anna, 1949, református
 Zsendely András, 1932, református

Aklihegy:

Elek Borbála, 1935, jehova
 Péntes János, 1924, római katolikus
 Kovács Olga, 1936, római katolikus
 Bárány Illés, 1943, görög katolikus

Akli:

Bocskor Áron, 1921, református

Nevetlenfalu:

Kovács József, 1927, római katolikus
 Murányi Magdaléna, 1943, római katolikus
 Budaházi Ella, 1954, római katolikus

Okszana Szujembajeva

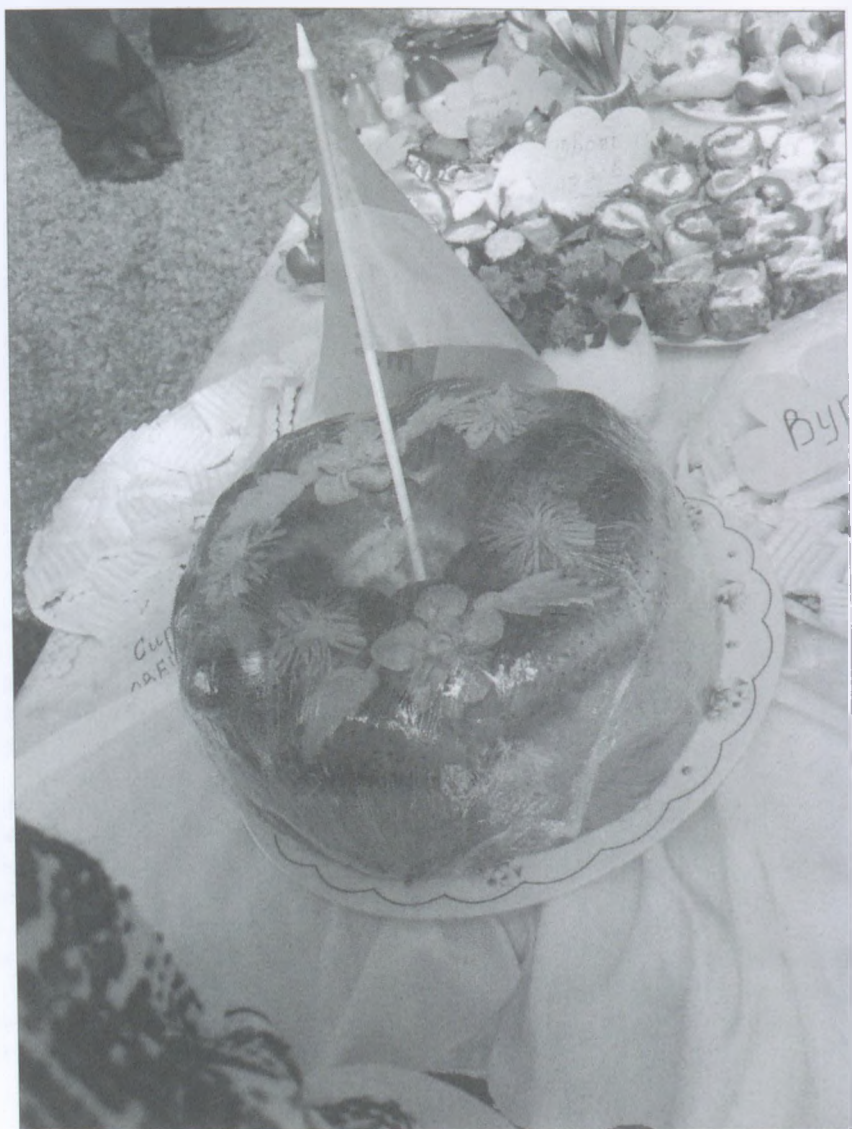
BELIEF SYSTEMS OF FIVE VILLAGES FROM THE TISZA VALLEY

The present paper describes the belief system of people living in a microregion of Subcarpathia based on empirical research. This microregion contains five settlements that are located between River Tisza and the Ukrainian–Romanian border. Some of these towns were founded in the Middle Ages, and some were formed in the 20th century as a result of political decisions. The population have always been occupied with agriculture and rearing of livestock.

The inhabitants are of Hungarian and Rusyn (East Slavic) origin, but everybody speaks Hungarian as a rule. The population follows the Reformed, Roman Catholic and Greek Catholic religions and sometimes use the churches together. Next to Christian faith and scientific knowledge, ancient beliefs about certain creatures and about irrational connections between things still live on in these communities. In the 21st century, there can still be found several conceptions, magical actions, and prohibited or encouraged ways of behaviour that are related to celestial bodies, weather, turning points in human life, birth, death and everyday routines. In the hope of a better future, the whole population, irrespective of education, believes in the magical practices and conceptions handed down from generation to generation.

Pogácsi – Brindza fesztivál, Rahó. Készítette: Bödi Erzsébet, 2009.

Vendégfogadó kalács – Brindza fesztivál, Rahó. Készítette: Bődi Erzsébet, 2009.

Adatok Aknaszlatina hiedelemvilágához

NAZAROVICS IVETT

Aknaszlatina (Szolotvino) a Tisza jobb partján, Técsőtől 24 km-re található délkeleti irányban; kb. 9200 fős kárpátaljai kisváros.¹ A Románia fennhatósága alá tartozó Máramarosszigettel van közeli szomszédságban. Aknaszlatina lakosságának 40%-a vallja magát magyarnak. Évről évre nő a román nyelvű lakóinak száma, akik a környékbeli falvakból, Tiszafejéregyházáról, Alsóapsáról, Középsáról költöznek át egyre nagyobb számban, hogy általuk épített bizzar nagyságú városi lakóházaikban folytassák tovább életüket. Ők vívták ki azt a jogot, hogy Kárpátalján a román kultúra fesztiválját megrendezzék.

Aknaszlatina gazdasági életét évszázadok óta a sóbányászat határozta meg. Napjainkban hét bányaaknájában folyik kitermelés. Az egyikben román, a másikban magyar bányászok dolgoznak. A magyar, román és az ukrán-ruszin lakosság már régóta nagyobb létszámban külföldön lelt munkát, főleg Oroszország nagyvárosaiban, Nyugat-Európa fejlett államaiban. A külföldön dolgozók keresetüket hazaküldik, amelyből az itthon maradt családtagok gazdálkodnak, fenntartják magukat, otthonukat fejlesztik, ápolják hagyományos kultúrájukat, szokásaikat, vallásukat, segítik egyházukat.

Az aknaszlatinai magyar gyerekek 1989-től anyanyelvi magyar tannyelvű iskolában tanulhatnak. Ennek ellenére mind a köznapi beszédben, mind a különböző hivatalokban, kulturális intézményekben a magyarok szembeütnően gyér szókinccsel értekeznek egymással. A mindenkor és mindenhol hallható két idegen nyelvű beszéd, hol románul és hol keleti szlávul (oroszul, ukránul, ruszinul) hangzó mondatok, közölt információk hatására a helyi magyar anyanyelv használat töredékessé, pontatlan tartalmúvá válik. Az anyanyelvet ért romló folyamatot a köznép nem tudja megállítani, még kivételes anyagi támogatások ellenére sem. Ebbe a folyamatba került bele a helybeli középosztály. Az ide sorolható egyének, érettségizett személyek kifejezőkészségénél szembeütnő a nyelvi romlás, a verbális kultúra visszafejlődése. A magyar anyanyelv mellé megtanult ukrán vagy átvett

¹ A tanulmány az OTKA K 68694 támogatásával készült.

román nyelvismeret sem elegendő ahhoz, hogy az emberek beszélgető társaiknak pontosan, szabatosan közöljék általuk használt nyelven gondolataikat. Ebben a zavaros, kevés szavakat használó nyelvi közegben az aknaszlatinai magyarok szívesen megosztották velünk elég gazdag hiedelmi képzetüket tartalmazó gondolatvilágukat.

A születés az emberi élet első szakasza.² A közösség átadja, emlékezete őrzi a hagyományokat, melyek irracionális elemeket is tartalmazhatnak. Az aknaszlatinai emberek úgy gondolják, hogy a születés pillanata, körülményei meghatározzák a gyermek egyéni tulajdonságait, jellemét, további sorsát.

A fiú- vagy lánygyermek születésének megjósolására a lakosság körében számos jóslattal találkozhatunk. A legelterjedtebb a has formájából való következtetés. E szerint gömbölyű hasformával lánygyermek, hegyessel pedig fiúgyermek születése várható a családba.

Ha terhes asszonynak hosszúkás a hasformája, hegyes, akkor azt mondják, hogy fiú születik, akkor is, ha meg gömbölyű körbe, de hegyes elürül és háturul csinos. De, hogyha gömbölyű kör-körül, körös-körül, akkor azt mondják, hogy kislány születik.³

Ezen kívül azt is mondják, hogy a fiúgyermek élénkebb, a lány nyugodtabb a kismama hasában. Ha az anya hasán egy sötétebb csík húzódik végig egészen a púpig, a gyerek fiú lesz. Ha édeset kíván a várandós kismama, akkor kislánya lesz, ha keserűt, savanyút, akkor kislány.

Az élet azt diktálja, hogy a kismamának a terhesség ideje alatt ajánlatos bizonyos dolgokat betartania. Például nem szabad jól megnéznie csúnya embereket, sántákat, invalidokat, mert akkor a gyerek olyan lesz, amikor megszületik. Ezen kívül óvakodnia kell attól is, hogy a hasához valaki hozzáérjen, mert a baba testén csúnya foltok keletkezhetnek.

Édesanyám viselő volt a nővéremmel, és vágták a disznót. A hentessel valamit viccelődtek és a véres kezével csinálta a véreshurkát vagy mit, így simogatta meg anyámat a véres kezével. Amikor megszületett a nővérem, mind az öt ujját ott vót az arcán a hentesnek, de aztán az idővel elmúlt, de van olyan, ami nem múlik el

– mesélte Kőrösi Viola helybeli lakos.

A keresztelőnek minden családban nagy hagyománya van. Igen jelentős nap ez a családban, az újszülött és az anya életében is. A csecsemő ekkor válik Isten gyermekévé, emellett az anya avatása is megtörténik a misén. Régen a születést követően hat hétre keresztelték az újszülötteket, ugyanis az újdonsült anyuka

² Kapros 1986; Markos 1986; Kertész 1989; Kapros 1990.

³ G. R. Aknaszlátina

csak tisztán léphetett az oltár elé. Mára ezt az időt nem várják ki és a keresztlőt hamarabb tartják meg.

Amíg az újszülött nincs megkeresztelve, számos veszélynek van kitéve. Úgy vélik, hogy nem szabad egyedül hagyni, nehogy megközelítse az ördög; a pelenkáját nem szabad az udvarra kiteríteni, mert ezáltal megigézhető.⁴

Babalátogatáskor egy jóindulatú látogatónak sok dologra kell odafigyelnie. A kisbabát meg kell köpködni, az anya ágyára nem szabad ülni, mert elviheti a tejét. Ha távozni készül babalátogatóból, akkor a ruhájáról jelképesen pár bolyhot dob a gyerek alvóhelyére, annak érdekében, hogy ne vigye magával a csecsemő álmát.

A babát nem szabad jajgatva dícsérni. Ide vonatkozóan Kőrösi Viola elmesélte tapasztalatát:

Csináltunk egy nagy keresztlőt. A keresztlőnek már vége volt, jól éreztük magunkat, mindenki elkészönt, Görög Piroska néni pūpūpū milyen szép aranyos, a gyerek aludott, semmi baja a gyerekek már jó három hete, hogy kereszteltük. Egyszer Macú jön Pistával és mondogatta, jaj de szép, jaj de gyönyörű, jaj de csodálatos gyerek. Mondom néki Macú, köpd le, én nem vagyok babonás, de annyit jajgatól, me annyit jajgatni nem szabad, mikor az ember valamit szépek lát. Azt kell mondani, hogy de gyönyörű, nem azt hogy, jaj de gyönyörű, jaj de gyönyörű. Én nem hiszek a babonába, ahogy kiment még az utca ajtóban is jajgatott, mondom néki hogy Macú gyere vissza és köpd le a gyereket, de már majdnem sírva, Macú nem akarta, elment. A gyerek elkezdett sírni ördított, sírt és sírt...

Hogy megóvják a kisbabát az ártó szemektől, a falubeliek úgy tartják, hogy piros cérnát, gyöngyöt kell a kezére kötni, vagy fokhagymát és szenteltvizet a babakocsiba rejteni. Ezen kívül számos kismama folyamodik még a következő eljárás-hoz, amikor gyermekével hosszabb utazásra készül: „Ha valahová esetleg utaznak messzire, akkor pisis pelenkával meg szokták törölni az arcukat az óra járásával el-lentétbe, háromszor megtörölik a gyerek arcát.”⁵

Úgy tartják, hogy ígézésre csak az olyan emberek képesek, akiknek a szemöldöke középen össze van nőve, szemük színe pedig fekete vagy sötét. Az ilyen erejű tekintettel rendelkezők többsége nem áll tudatában annak, hogy ártó szeme van.

Az ígézés levevésére Szlatinán szenesvizet készítenek az asszonyok.⁶ Ennek egyik lehetséges módja S. E. szerint a következő:

Egyenként meg kell gyújtani a gyufaszálakat, keresztet rajzolni egy pohár víz fölé, majd beledobálni egyenként az elégett gyufaszálakat. Majd ezzel a szenesvízzel megkenik a gyerek két tenyerét és talpát, ezután lefedik a poharat. Ha az összes el-

⁴ Pócs 1990: 630–632.

⁵ G. R. Aknaszlatina

⁶ Kész 2006: 103–104, 199.

égett gyufaszál vízszintesen úszott benne, akkor nem volt megigézve, ha pedig akár csak egy is függőlegesen állt, akkor meg volt igézve. Ilyenkor a vizet nem lehetett kiönteni, egy félreeső helyen kellett tartani.⁷

Egy másik adatközlő elmondása szerint kilenc gyufaszálat kell venni, azokat meggyújtani és mikor kezdenek leégni, kilenctől kell visszafelé számolni. Mikor mind leégett, ezzel a szenes vízzel keresztet rajzolnak a gyerek homlokán, mellén és talpán.⁸

A szenesvíz elkészítésének a fentebb említettektől teljesen különböző módját is gyakorolják:

Három gyufát elégetel, és leteszed... ahogy ég a gyufa, így keresztbe helyezed az Atya, Fiú és Szentlélek... Na, és akkor egy kicsike vizet öntesz alája, egy tánygyérkára... az alája teszel egy pár csepp vizet. Míg a gyufák égnek, gondolod: férfi, nő, gyerek, Atya, Fiú, Szentlélek. És az ott benne elég... szén lesz... és ako avval kenték a gyerekeknek.⁹

Említésre méltó még egy igézést levevő hatású eljárás:

Történt egy eset, unokatestvéremmel. Kicsi volt, és épp hozzánk igyekeztek, ők Rahóról utaztak, és úgy hozták már be a gyereket, a csecsemőt, hogy tikkadott el. De már mondta az anyja, nagynéném, hogy amikor elindultak, hogy nem volt semmi baja a gyerekeknek. És útközben meg valaki olyan rossz szemmel nézett rá a gyerekre, hogy megigézték. Akkor mi meg gyorsan hívtuk át a szomszéd nénit, és ő meg szenet oltott. Úgy oltott szenet, hogy az ajtófélfára meggyújtotta faszenet, faszenet, és akkor faszánnal, ami elégett, avval keresztet vetett a gyerekeknek a homlokán és akkor avval bedörzsölte a gyerekeknek a hónalját, a hajlásokba... és utána pedig vizes, pisis pelenkával... megtörölték a gyereket. És, mint hogyha... elvették volna az átkot. Elaludott.¹⁰

Mindezen eljárásokkal kapcsolatban azért megoszlik a falubeliek véleménye. Van, aki úgy tartja, hogy tényleg igézés- és rontáslevevő erővel bír a szenes víz, míg mások mindezt értelmetlennek találják.

Házasságkötéshez is fűződnek különleges viselkedési módok.¹¹ Ezeket főleg a nők ismerik, követik el. A kíváncsi fiatal lányok régebben András napkor (november 30.) kiálltak a kapuba almát enni, majd a kocsányt rádobták az először meglátott férfira. Úgy tartották, hogy az almával megdobott férfi neve bizonyára azonos lehet a jövődöbelijük nevével.

Az ilyen *almás eljárásnak* van egy másik változata is:

⁷ S. E. Aknaszlatina

⁸ Kőrösi Viola, Aknaszlatina

⁹ K. M. Aknaszlatina

¹⁰ G. R. Aknaszlatina

¹¹ Pócs 1990: 633–634.

Luca naptól kilenc napig egy almába... minden nap egy harapást haraptak. És a kilencedik napon meg kimentek a ház elé, és amilyen férfi jött, attól megkérdezték hogy hívják. És akkor úgy fogják hívni a leendő férjüket, ahogy azt az embert hívták.¹²

Egy másik mód a férj nevének megjósolására az ólomöntés, melyet a hajadon lányoknak a következőképpen kellett elkészíteniük: „Fel kell melegíteni az ólmot, bele kell önteni egy vízzel telt edénybe, és azokból a figurákból, amelyeket így alkotott, jósolták meg a férj nevét.”¹³

Még a gombócfőzés¹⁴ nagy népszerűségnek örvend. Luca napján, azaz december 13-án a tészta gombócok belsejébe egy-egy férfinévvel ellátott cédulát tesznek, a gombócokat forró vízben felfőzik és olyan lesz a férj neve, amilyen név van az elsőnek felszálló gombóc cédulájára írva. Ugyanezt jelentette az is, amikor macska választott a gombócok közül. Persze a furfangosabb lányok ilyenkor egy kis kolbásszal bolondították meg a kiválasztott gombócot, aszerint, hogy mely név lenne kedvesebb számukra.

Egy másik bizalmasabb mód szerint a férfi gatyába kenyérdarabot kell göngyölni, ezt éjszaka a párna alá tenni, és akivel álmodni fognak, az a személy lesz a férjük.

Jövendőbelijük alkatának megjósolására a következő praktikát végzik: este kiteszik a paszulykarókat, a lánynak bekötött szemmel választani kell egyet, erre szalagot kötnek, és reggel közösen megnézik, hogy milyen karót választott. Ha rövidet, alacsony lesz a férje, ha hosszút, akkor magas. Ha szép egyenes a karó, akkor a legény is szép szál lesz, ha pedig görbe, akkor hajlott hátú.

Úgy tartják, hogy nem megy férjhez az a lány, aki az asztal sarkán ül, akit körbesepernek, kinek az ablaka alatt azt kiabálják, hogy „Ülj le!”. Férjhez megy viszont akkor, ha véletlenül azt hallja meg, hogy „Eridj!” vagy „Indulj!”.

A házasságkötés előtt volt néhány tilalom,¹⁵ amit ajánlatos volt betartani. A legismertebb az volt, hogy a vőlegénynek nem szabad megnéznie menyasszonya ruháját, mert az szerencsétlenséget jelent.

Az ifjú pár gazdagságára vagy éppen szerencsétlenségére utal: „ha a vőlegénynek a keze meg a melle szőrös, akkor gazdag lesz a házaspár”,¹⁶ ha pedig a menyasszony a lakodalomban véletlenül elhagyja a gyűrűjét, az a házasság a hiedelem szerint nem lesz tartós.

¹² G. R. Aknaszlatina

¹³ G. G. Aknaszlatina

¹⁴ Tátrai 1990: 221–222.

¹⁵ Györgyi 1990: 38–42.

¹⁶ G. R. Aknaszlatina

Például megy egy pár előttünk és mondjuk az egyik egy kicsit elhagyja a másikat, nincsenek karon fogva, akkor egy harmadik személy hamar elmegy köztük. És akkor valamit kíván. És ezt többször megcsinálja, és szétválasztja a párt.

Amikor a kígyó megbűvöli a békát, és a kígyó sírva megy be a kígyó szájába, akkor egy bottal kettéválassza a kígyót és avval, ha egy vőlegényt vagy egy mennyasszonyt megérinti, azok nem esküsznek meg soha, hanem szétválnak

– mesélte Fehér Magdolna.

Ezen kívül állítólag úgy is szét lehet választani egy párt, ha az egyiknél van egy fénykép a másikról, és azt a képet folyton elfordítják tőle. Úgy is szétválík a pár, ha valamelyik elé piszkos vizet öntenek, mikor megy az utcán.

Olyanok is akadtak, akik bájtalt készítettek,¹⁷ csak hogy megszerezzenek valakit:

Apám tizenhét éves fiú vót és megtalált egy ilyen üvegecskét. És jaj, majd széttépte az a lány apámat, hogy tedd le Vilmos, Vilmos, Isten őrizz, tedd vissza, úgy kért, könyörgött, apu nem akarta adni, hogy mi van abba az üvegbe. Aszongya megmondom néked, ha visszaadod? Aszongya, visszaadom. Bájtalt. Amelyik férfinék, aki nekem tetszik, és én becsepegtetek ebből annak az ételébe vagy az italába, az éngem nem fog elhagyni soha. Ilyeneket csináltak. A régi, régi öregek.¹⁸

A férfiaknak nagyon kellett ügyelniük arra, hogy szennyes holmijuk ne kerüljön illetéktelen kezek ügyébe, mert úgy tartották, hogy ezáltal is el lehetett csábítani őket:

Azt mondják, hogy valaki, hogyha leveszi azt a szennyes zokniját, mondjuk férfi, hogy ne dobja oda, mondjuk akárhova, hanem tegye el egy skatulyába, a szennyesbe, mert van, aki mondjuk egy szomszéd nő, vagy valaki el akarja bolondítani, elveszi a szennyes zokniját, és ako beteszi aztat egy szennyes fazékba és ako aztat főzi és kavarja. És ako mondja, hogy gyere, gyere, gyere. És elmegy és megjelenik, és elmegy és nem bír otthon maradni, elmegy a férfi, akinek a zokniját főzik. Hát ilyeneket csináltak régen a régi öregasszonyok.¹⁹

A faluban többen elmesélték azt a történetet, mely azt bizonyítja, hogy a *bájtalt*, azaz a *megbabonázás* mennyire nem vezet jóra:

Volt egy nagyon rossz nő, de nagyon gyönyörű volt. Fiatal, szépségben tündökölt, és volt egy szegény asszornynak egy fia, nagyon szerette a fiát, és szerette vona, ha küskölázik és há mindent, özvegyasszony volt. A fiú beleszeretett ebbe a rossz nőbe. Hiába mondta az édesanyja, hogy hagyd el, fiam, ez nem hozzád való, és ez

¹⁷ Pócs 1990: 681.

¹⁸ K. V. Aknaszlatina

¹⁹ K. V. Aknaszlatina

csúfságra fog véled járni, és ennek a szíve olyan, hogy sokat szeret, nem marad meg egy férfi mellett. Nem, akármit csinált, a nő megbabonázta valamivel a fiút. És a fiú addig, addig, megtudta a nő, hogy az anya ellenzi. És ako azt mondta neki: Idehallgass, hozzád megyek, ha kiveszed az anyádnak a szívét és elhozod, hogy dobjam az ebemnek... És ako a fiú elment, annyira bele vót bolondulva és meg vót bolondítva, hogy megölte az édesanyját és vitte a szívét. És betette a tenyeribe a szívét és nagyon esős idő vót, és ment a fiú, vitte a nőjének a szívét a kezébe, hogy azt is megtette, csak szeresse őtet...²⁰

A fiataloknak arra is oda kellett figyelniük, hogy kinek adtak fényképet magukról, mert a rosszakaratú emberek ezáltal még ahhoz is folyamodhattak, hogy a másvilágra küldjék a kép tulajdonosát. Ez már a végletekig elmenő helyzet, amikor így próbáltak kettéválasztani egy párt:

Szlatinán történt: egy kislány vót, nagyon szép kislány vót, nem akarok nevet mondani, mindegy. Nem akart hozzá menni, de nagyon szerelmes vót belé egy fiú. Az is szép volt. De neki nem imponált, nem akart hozzá menni. Az anyja nagy babonás asszony vót, és mindenáron gyűlölte azt, hogy mért nem akar az ő fiához hozzá menni. Valamikor meg barátok vótak, és adott fényképet annak a fiúnak a kislány. A fiú őrizte a fényképet. És az anyja miko meghalt, meghagyta, hogy azt a fényképet tegyék be az ő koporsójába. És az a kislány beteg lett, fulladott, és továbbra is beteg vót, miért, nem tudták még az orvosok sem, azt mondták az édesanyjának, hogy idehallgasson, a lányának semmi baja nincsen. Nem tudjuk, a tudomány nem tudja, hogy miért van ez. Fuldoklott állandóan. És akkor elment egy öreg paphoz és elmondta a baját. Azt mondta a pap, hogy nem adtál te fényképet valakinek? Aszongya dehogynem adtam, egy fiúnak. És nem halt meg valakije? De, az édesanyja. Betette a koporsóba a fényképedet. Vegyél magadra vattát, kösd a nyakadba és minden nap mártsd be szenteltvízbe. Ő avval a vattával járkált. Én láttam ezt, mert a barátnőm vót. A nyakába vattával mentünk fürödni. Kérdeztem tőle te, há mit hordol te, cernán vattát a nyakadba. És ako ő elmesélte a történetét. Jaj, aszongya ez aszongya szenteltvízes vatta, én enélkül nem tudok sehová se menni. Állandóan rosszul vót.²¹

Az emberi élet utolsó fordulója sem mentes képzetektől.²² Az aknaszlatinaiak úgy tartják, hogy a halált fekete madár felbukkanása, vagy valamelyik csúnyán vinnyogó kutya előre jelzi. Álom formájában is üzennek halálózásra utaló jelek.

Mielőtt anyám meghalt volna, álmodtam..., hogy kidült egy fal. Soha nem felejttem el. És én annyira, hát Jézusmárja, hogy dülhetett, miko olyan erős ez a ház. Téglaház. És kiátottam, hogy: Anyu, anyu!.... Mit álmodtál? Mondom, anyu, álmodtam, hogy a

²⁰ K. V. Aknaszlatina

²¹ K. V. Aknaszlatina

²² Kunt 1987, 1990.

másik szobába kidőlt az udvarra néző fal. És anyám úgy rám nézett, azt mondja, ez nem jelent jót.²³

Élt egy asszony, aki az álmából megjósolta, hogy hamarosan meg fog halni.

Azt álmodtam, hogy anyám jött, és azt mondta, hogy mikor jössz már, már úgy várlak. Na, majd meglátja, hogy meghalok, hívott anyám, hogy menjek el hozzá. Má vár engemet. És úgy is lett. Pár napra rá leverte egy autó.²⁴

A falubeliek szerint az arcon megjelenő háromszög szintén a halál hírnöke:

Akik húznak meghalni... és akkor van egy jel az arcukon, egy háromszög. Igen. Mikor hal meg valaki, szóval mikor kínlódik, kínlódik és hal meg valaki, akkor van egy háromszög az arcán... a két szemétől indul az orrától és így le a szájig... De az olyan mélyedéssel van bent, bevésve, hogy annak már csak órák vagy mennyik vannak az életből...²⁵

Ha halott van a háznál, a tükröket le kell takarni, nehogy visszalássa magát a halott lelke. A portán és a családtagoknak ilyenkor tilos nehéz fizikai munkát végezni, hangosan beszélgetni. A halottat lábbal előre kell kivinni a házból, hogy ne jöjjön vissza. Ha meghagyja, hogy milyen ruhába öltöztessék, abba kell öltöztetni, különben megharagszik és visszajár majd:

Akkor szokott a halott visszajönni, ha a gyászolók valami rosszat csinálnak. Nem úgy tesznek, ahogy kell. Hat hétig a lélek a halottal van. Az eltemeti saját magát. Addig megy, mindent lát. Ezért nem szabad a haldokló előtt, sem halott előtt beszélni. Mindent hall. És mindent lát és mindent tud.²⁶

Ezért a kötelező gyász hat hétig kell tartson, de közeli rokonáknál egy évig. A lélek hat hétig jár vissza. A következő történetek ilyen képzeletekről szólnak:

Miko anyám meghalt, a férjem elment munkára. Én nagyon sokat sírtam. Nagyon tönkrementem. Anyám olyan hirtelen, rövid idő alatt halt meg. És akkor azt, arra figyeltem fel az ágyban, hogy nyílik az ajtó. Nyílik az ajtó, és anyu jön be. Láttam. Ahogy volt felöltöztetve a ravatalon. És megfogta a két lábomat, a lábom mintha kint lett volna az ágy végéből... Megfogta a két lábomat, olyan hideg vót a keze. És azt mondta nekem, hogy ne sírjál már annyit. És evvel nem láttam többet. És akkor hallottam, hogy zár, nyílódik az ajtó és záródik.²⁷

²³ F. G. Aknaszlatina

²⁴ F. G. Aknaszlatina

²⁵ K. M. Aknaszlatina

²⁶ K. V. Aknaszlatina

²⁷ F. G. Aknaszlatina

Egy másik falubeli nagyapja lelkének visszajöttéről mesélt:

Velem megtörtént egy olyan eset, hogy nagyon szerettem a nagyapámat és, amikor meghalt, nálunk kétemeletes házban laktunk és a nővéremmel felmentünk az emeletre. És lent meg, a konyhában, van egy olyan rész a padlónak, ami recseg... És fent voltunk a nővéremmel az emeleten és egyszer csak arra voltunk figyelmesek, ez a temetés után harmadnapra történt, hogy recsegett a padló. Pont, mint ahogy szegény nagyapám mikor járkált, mer volt neki egy görbe botja, mert nyomorék volt, és ahogy a nagyapám járkált, ott recsegett a padló. És hogy fent voltunk a nővéremmel, tisztán hallottuk, hogy recsegett a padló. Gyorsan leszöktünk, de sehöl senki. Még csak a cica se, de mitől recsegett? De nem csak én hallottam, hanem a nővérem is, tehát ez azt jelentett, hogy nagyapám visszatért köznk.²⁸

Néha előfordul, hogy a lélek megjelenítésével megnyugtadják, vigasztalják a hozzátartozókat:

A férjem meghalt,... mind voltunk a temetőbe, hazajöttem és lefeküdtem bent a másik szobába, és egyszer hallok, hogy nyílik az ajtó és záródik. És én úgy szunyókáltam elfelé, má kezdett sötétedni. És mondom Joci te vagy? Nem szól senki semmit. És akkor érzem, hogy valaki jött, rám léhelt, és így a fejemet, így megdörzsölte a fejemet. Ennyit éreztem.²⁹

A halott eltemetése után gyászmisét szoktak adni, hogy a lelke kikerüljön a tisztítóűzből. A misének nagy jelentőséget tulajdonítanak, részt vesz rajta az összes rokonság. Mégis vannak olyanok, akik ezt elmulasztják, amit a lélek szenved meg:

...járt hozzám, egyik barátóm, mindig, és mondom neki, hogy úgy szeretném meggyászolni a férjemet, mert má november van és nincsen fekete téli kabátom. Aszongya te, gyere el, nekem a, a fiamnak az anyósa meghalt, és van vagy három fekete kabát. Én adok neked egy kabátot, gyere, válaszd ki, amelyik jó. Mindenszentek előtt má el vót a férjem temetve. Há mondom, hogy szerettem vóna feketébe ötözni elsejére, mindenszentekre. És én elmentem hozzá és tényleg mutat nékem három kabátot, egyik rövid, másik nem mondom, ez olyan szép hosszú, most hosszú a divat, de nézzél az ujja milyen rövid. Így megfogom a kabátot és le lehet engedni majd. Le lehet engedni az ujját. Akkor mindenszentek vasárnapra esett és én szombaton késő estig, háromnegyed tizenegy vót éjszaka még mindig a kabáton dőgöztem. Vasaltam, leengedtem ahol kellett, minden, és akkor a kabátot a fogassal felakasztottam így a sifony oldalára, de nem be a sifonyba, oldalára a fogassal, csak így kívülről felakasztottam. Na, és így van nekünk vót a háló akkor, és felültem az ágyba és kezdtem imádkozni, és úgy kezdtem elgondolkozni, hogy Istenem, há soha nem vót, hogy nekem ne legyen egy, egy ilyen fekete kabátom, amit fel lehetne venni. Olyan kabát, hogy tudjam gyászolni a férjemet, soha nem vót így, hogy nekem más adjon kabátot,

²⁸ G. R. Aknaszlatina

²⁹ F. G. Aknaszlatina

na... És akkor én már úgy lefeküdtem és felhúztam így a takarót magamra és imádkoztam a rózsafüzért, és egyszer csak hallom, éjszaka pont háromnegyed tizenkettő volt, mikor befejeztem. Még imádkoztam egy kicsit és aztán hallom, hogy valaki jár a szobába. És így van nekünk a verondaajtó, a másik szobaajtó, és itt, ahol én aludtam, a két szoba közt is van egy ajtó. És az jön be. És hát az olyan, én nem félek, hát egyedül voltam, meghalt a férjem, de nem féltem. És egy olyan félelem, egy olyan ijedség jött rám, hogy Istenem, ki lehet ez? Mi járhat? Há macska nincs, az ajtók be vannak csukva, éjszaka nézem, tizenkét óra van, pont tizenkét óra. Nem mertem felkelni, hogy meggyújtsam a villanyt, me nagyon féltem, és felhúztam egészen így a takarót magamra, az ablak alatt aludtam. Ez igaz. Ez nem kitalált mese...és akkor megint hallom, hogy ropog minden és jár, és az előtt beszéltem Sóbányi Katicával és magyarázom neki, hogy van sokszor, hogy olyan furcsaságokat hall az ember, meg lát, hogy mit kell akkor csinálni, ha félünk. Azt kell mondani, hogy „Minden lélek az Istent dicséri, te mért nem dicséred? Eridj és dicsérd!” Ezt kell mondani... és én egy olyat ordítottam ijedtségembe, hát rendesen láttam, hogy babrál a zacskókkal, és az zörög, olyan kemény papírokba vót, és zacskókba, rendesen nyitotta ki a kabátokat, holmikát, amik ott voltak. És akkor ordítottam egyet, hogy minden lélek az Istent dicséri, te mért nem dicséred? De torkom szakadtambul ijedtembe és felhúztam a fejemre egészen a takarót. Minden megszűnt, minden megszűnt. És akkor jött rám egy olyan sugallat, hogy Istenem, ez senki nem lehet más, csak aki nekem a kabátot adta. Annak imádságra van szüksége. Az, az valami baj van véle. Gondolom magamba, hogy majd fogom mondani, hogy adjanak misére ennek a, azért az asszonyér, me ott valami lehetett. És akkor én felfogadtam érte, hogy egy évig fogom a rózsafüzért imádkozni az ő lelkiér, hogy a Jóisten bocsásson meg neki. És én egy évig olvastam, ő imádkoztam minden este, éjszaka a rózsafüzért érte. A fájdalmast. Tudod az, amikor valaki meghal. Miko befejezem és még böjtöltem is hozzá, nem erősen, de úgy, kicsit, pénteki napon, és elmegyek a kilencedik, miko má eltet ez az év, elmegyek a templomba misére. És én benne vótam ebbe a Szűzanya, a Rózsafűzér Társulatnak vótam a vezetője, és a titkokat kerestem, hogy hozzák nekem be a titkokat. És mind lesek, ide nézek, oda nézek, hogy lássak valakit, hogy ne kelljen, hogy hazamenjek, hogy adják ide nekem a titkot. És ahogy így vannak nekem a padok, hátam mögött mind végigültek, és én előtte ültem és akkor ugye az ember feláll, keresztet vettem az oltárra és akkor megfordultam. És ez a sor éppen ment ki. És egy asszony rózsás fekete alapon virágos rózsás kendő volt rajta, soha életembe nem láttam, és olyan hangon odahajolt hozzám és azt mondta nekem, hogy „Köszönöm szépen!” Istenem, ki ez az asszony. Hirtelen meglepetéssel mit köszön nekem? És akarom kérdezni, hogy drága, mit köszönsz nekem, vagy ki vagy? Nem ösmerlek. És az asszony kiment és szöktem utána, de eltűnt, mit a kámfor. Seholy nem volt az asszony.

Na, és akkor mondom az én barátnőmnek, hogy hallgass ide, hogy én hogy jártam evvel az asszonnyal, egy évig tudod imádkoztam a rózsafüzért, és ez az asszony, mondom, volt neki ilyen kendője? Nekem adta ajándékba, aszongya, meg is mutathatom, Togyeriska Jucika, nem akarok nevet mondani. Megvan a kendő, és mondom, hogy hogy nézett ki az az asszony? Ahogy látol engem, olyan vékony és mondom neki, hogy olyan síró hangon beszélt. Úgy beszélt, olyan síró hangon beszélt. Nem adtak misére. Annak hiányzott a lelkiének, a tisztítótűzbe lehetett, és én egy évig imádkoztam érte, és akkor ő azt megköszönte a templomba és minden személyleírást

megkérdeztem, hogy hogy nézett ki, az a kendő megvan neki, fekete kabát, az a kabát vót rajta, ami rajtam és mondom, hogy olyan éneklő hangon beszélt, köszönöm szépen. És ez olyan igaz, mint ahogy itt látol engemet.³⁰

A következő intelmekhez tartják magukat: 1. Halottról vagy jót, vagy semmit; 2. Halottnak csak páros számú virágot lehet vinni; 3. Ha valaki nehezen hal meg, szenteltvizet kell vele itatni; 4. Ha a halott meghagyott valamit, és azt halála után nem úgy teljesítették, a lelke vissza fog járni; 5. Ha a halott rossz tulajdonságait emlegetik, a teste forog a sírjában; 6. Ha a halottra ráteszik a kedvenc virágát, miután meghal, a virág többé nem fog elhervadni; 7. Ha valaki azt álmodja, hogy találkozik egy halottal és az az álmában ételt kér, akkor azt teljesíteni kell, úgy hogy a valóságban szegényeknek kell adni; 8. Ha valaki azt álmodja, hogy egy halott hívja magához, nem szabad odamenni, mert meg fog halni; 9. Ha hozzátartozó ruháját adják a halottra, a halott magával fogja vinni őt is, ő is meghal.

A halott mellé a koporsóba többnyire rózsafüzért, feszületet, könyvet pipát, görbebotot, Bibliát tettek. Öltöztetésükről pedig úgy tartják:

Felötöztetni újra szokták, alsónemű legyen új, tiszta. Azt a ruhát, amit a legjobban szeretett, kendőt vagy kalapot mellé teszik. Az idősebb nőknek kendőt, a férfiaknak sapkát vagy kalapot. És van, ahol a lába végibe cipőt raknak, van, aki ráhúzza, de azt nem muszáj, csak legyen tiszta zokni rajta.³¹

Van, aki meghagyja, hogy mit helyezzenek mellé, mibe öltöztessék fel. Ilyenkor ezt a kívánságát feltétlenül teljesíteni kell. Viszont emellett nagyon fontos arra is figyelmet fordítani, hogy ne olyan tárgy kerüljön a koporsóba, amely valakinek a halálát okozhatja.

Volt két asszony, nagyon jóban voltak. Az egyikük meghalt. Rá egy kis időre a másik is elkezdett sorvadni, pedig egészséges, jókedélyű volt. Vitték javasasszonyhoz, orvoshoz, de nem találták meg, hogy mi lehet a baja. Végül azt mondta neki valaki, hogy ez azért van, mert a fényképét betették a koporsóba. És rá egy kis időre meg is halt. Úgyhogy, ha valaki berakja valakinek a tárgyát a koporsóba, a halott magával fogja vinni.³²

Hogy többet tudjanak meg az elhunytakról, pl. jól van-e ott, ahova került az elhunyt, szellemet idéznek. Úgy tartják, szellemet idézni csak nagyon erős akaratú ember tud végezni. Aknaszlatinán a következő történeteket mesélték el.

³⁰ K. V. Aknaszlatina

³¹ K. M. Aknaszlatina

³² B. M. Aknaszlatina

Vót egy asztal, de abba az asztalba nem szabad, hogy legyenek szegek. Szeg nélkül volt összeillesztve az asztalosmesterek által. Úgy beillesztik lyukot, ako belemegy a másik része, és hogy az nincs ragasztva. Azt az asztalt leteszik és ako körül ülnek a fiatalok. És a kezüket így összeteszik... Teljesen minden kéz össze legyen szorítva, és körül mind az asztalon a kezek. És akkor úgy idézik a halottat. Az az asztal átforrósodik a kéztől, vagy mi, én nem tudom, de kezd az asztal emelkedni és csak érzed, hogy lebeg. És szóval lelket, halotti lelket is elő tudnak idézni, és kérdeznek.³³

Egy másik elbeszélés szerint

...csináltak egy lapot és a lapra ráírtak ABC-t körbe, hogy a közepire egy kérdőjelet és egy pengővel, egy pengőt tettek a kör közepire, ilyen nagy kör közepire. És akkor idézték a szellemet, hogy háznak a szelleme jöjjön ide, jelenjen meg, és üdvözzöljön minket. És akkor azok rátették a kezüket, ujjukat, azt már láttam én, és akkor megindult a pénz. És, ha kérdeztek valamit, akkor az ABC sorrendjibe ment, kellett olvasni, hogy mit ír ki... nem volt szabad beszélgetni, kellett figyelni, és akkor ő idézte... megkérdezett és vót, hogy kérdezte, és akkor kiírta szépen, hogy „Hagyj békén!”, hogy „Hagyj nyugodni!” Igen, azt kellett olvasni, ahogy a h betű j betűhöz megy sorba és akkor egy olvasta csendbe, és amikor már ezt nem csinálták, hogy „Hagyj nyugodni!”, mer hogy ő nem akar beszélni... Vót olyan, hogy kiírta, hogy „Fáradt vagyok”. Úgy emlékszek vissza gyerekkorba. És akkor megköszöntik, köszönjük szépen, a háznak a jó szellemét, és majd a legközelebb, hogy hívták, hogy üdvözzöljön minket. És akkor hívták és akkor úgy üdvözölte a szellem, hogy kiírta, hogy „Üdvözöllek”, akkor lehetett kérdezni... és akkor az a kör közepin megállott, és azt jelentette, hogy elment.³⁴

Ezeket nagyon veszélyes dolgoknak tartották, ugyanis megesett, hogy a lélek azt üzenete, hogy ha nem hagyják békében nyugodni, baj lesz. A fenyegetés után a szellemet idéző asszony fel is hagyott vele.

A szellemidézés és jóslás többnyire az elhurcolás idején vált gyakoribbá, amikor is az otthon maradt családtagok azt szerették volna megtudni, hogy szerettüket viszont látják-e majd. Voltak asszonyok, akik úgy tartották ez megjósolható hamuból is:

Elég az hozzá, hogy lágerbe elvitik az ő férjét és az én bátyámat is. És összeültünk és valami asszony jött, hogy ő tud hamuból jóslolni. És ako betett valami üveg edénybe hamut, és ako azt rázta és valamit mormolt, és na aszongya, mostan takarja be az arcát, hirtelen vegye le a kezét és nézzen bele a hamuba. Hát én néztem a hamuba, nem láttam semmit, se anyám. De ez az Ilonka néni ez, szegény, jaj, látom Pétert jönni hátizsákkal a hátán.³⁵

³³ K. V. Aknaszlatina

³⁴ Sn. E. Aknaszlatina

³⁵ K. V. Aknaszlatina

Az aknaszlatinaiak hétköznapi beszédében gyakran hangzanak el olyan mondatok, hogy bevertem a könyökömet, biztos vendég fog jönni. Vagy: Jaj, de viszket az orrom, bosszúságom lesz!

Ha viszket a bal tenyerünk, pénzt fogunk kapni; ha viszket a jobb tenyerünk, pénzt fogunk kiadni; ha viszket a bal szemünk, örömünk lesz; ha viszket a jobb szemünk, sírni fogunk; ha viszket az orrunk, bosszúságunk lesz vagy inni fogunk; ha viszket a talpunk, táncolni fogunk; ha a hátsófelünk viszket, azt jelenti, hogy anyósunk dícsér; ha leesik egy kés a földre, férfi vendég fog jönni; ha villa esik a földre, akkor nő vendég fog érkezni; ha kéményseprőt látsz, forgass meg a ruhádon egy gombot, gondold valamire, amit szeretnél, és biztos, hogy teljesülni fog; ha valaki szembe jön egy teli vedér vízzel, szerencsénk lesz; ha a vedér üres, fel kell szólítani a vedret vivőt, hogy tegye le, amíg átmegyünk az úton, különben szerencsétlenség fog érni; ha egy hajadon eltör egy tükröt, annyi évig nem megy férjhez, ahány darabba tört a tükör; ha egy hajadon az asztal sarkánál ül, nem fog férjhez menni; ha úgy varrsz meg valamit, hogy magadon hagyod, bevarrod az eszedeth; ha létra alatt megyünk át, balszerencsénk lesz; fekete macska megy át előttünk az úton, balszerencsénk lesz.³⁶

A falusiak beszámoltak számos olyan történetről, amikor rontás fogott rajtuk vagy ismerőseiken.

Én segitettem egy öregasszonyt... és rám akarta hagyni a házat... és akkor mondták a lányok, hogy Babu, vigyázz, me Babának az anyja valamit csinálni fog véled. És csinált. Na, ez olyan babona, eztet az öregasszonytól is már tanultam, akit én gondoztam. Hogy bármi van bedobva az udvarba, soha kézzel hozzá nem szabad nyúlni. Venni lapátot, seprűt, és elégetni... Szóval kézzel semmihez nem szabad... bedobták nekünk, igen, egy nájlón csomagot. Abba a nájlón csomagba, így ni, ez be, össze volt kötve valami, és az öreg néni mondja nékem... ne nyuljon hozzá, vegye a seprűt, ki tudja, mit dobtak ide be, me ő tudott sokat az öreg néni. Á, mondom, há mi lesz. És én azt, ahogy kinyitottam, gyerek holmi, pisis holmi. Pisis gyerek holmi. És én azt visszakötöttem és betettem a szemetes ládába. És rá három napra leestem, és azóta vagyok nyomorék. Igen.³⁷

Szlatinán sokan hisznek az átkok erejében. Úgy tartják, hogyátkozni a gonosz emberek szoktak, akik irigyek, vagy akiknek sok az ellenségük:

Hogy az átok helyet keres, ebbe én hiszek... me én átkoztam. És aszontam, hogy soha többet nem fogok... Ellopta nékem a kerítésemre tett szőnyeget. Vettem én ilyen szép szőnyeget, egy hosszút a konyhába, egy keskenyet, de olyan szép vót az, vastag, én azt télére feltettem, hogy nékem meleg legyen a konyha. Alá tettem papírokat, pokrócokat, me görbe padló van nékem, és télen hideg. És akkor én, elmentünk Bocskóra. Autóval a nővéremékhez. És én még nyirkos vót és kitettem

³⁶ G. R. Aknaszlatina

³⁷ K. M. Aknaszlatina

mondom hamar megjárjuk Bocskót hamar, meg fog szikadni és beviszem. Gondoltam egyszer kiteszem a kertbe. ...Mire hazajöttem, ellopták a szőnyegeimet... Nagyon sírtam utána, me olyan protekciósan, pult alól kaptam, gyönyörű vót és nagyon sírtam érte, és aszontam, na tőrjön el a keze, lába. Elhiszi? Eltört a keze, má karácsony után a lába is. És nem forrtak a csontok, me nagyon ivott. És az lett a halála...³⁸

Szinte nincs is olyan felnőtt ember a településen, aki ne hallott volna legalább egy olyan esetet, amikor átok fogott valakin:

Hallottam egy olyan történetet, hogy egy nagyon szép házaspár volt, már gyermekkel és elszertették az apukát, egy másik nő, és szét is ment a család. És az első feleség úgy elátkozta a nőt, amelyek elvette a férjét, hogy az úgy lebetegedett, hogy szóval alkoholista lett. Nem lett szerencséje abban, hogy szétválasztott egy családot.³⁹

Viszont, mint mindenre, erre is van orvosság. Úgy tartják, hogy ha valaki elátkozz, mindössze annyit kell mondani, hogy „Szádból a kebeledbe!” és az átok visszaszáll az átkozóra.

A népi gyógyítás a néphitnek az a része,⁴⁰ amelyben keverednek a hiedelmek és a tudáselemek. A hitt dolgok a hagyománynak empirikusan nem ellenőrzött elemei, míg a népi tudás igen sok elemét az évszázados gyakorlat megerősítette (a gyógynövények, egyes gyógyító eljárások esetében).

A település talán legismertebbnek mondható gyógynövénye a kamilla. Úgy tartják, hogy minden betegségekre használható. Például: gyomorfájásra, gyomortisztításra, gyulladásra, fülfájásra, hasmenésre. Evés előtt kell teáját inni, cukor nélkül. Ugyancsak elterjedt a fülfű használata fülfájás esetén, emellett a kővirág és áloe is nagyon jó erre a problémára. Az áloe emellett hatákonynak bizonyul vese, szív, gyomor, tüdőbántalmakra.

A fenyőszirup is nagy népszerűségnek örvend köhögés elleni orvossággént. A májusban kihajtott friss fenyőhajtásokból készítik, lecsípi, megcukrozzák, és napon hagyják állni. Az ebből megeresztett lé lesz a kiváló orvosság köhögésre. Ehhez hasonló a gyermekláncfűből eresztett méznek, melyet ugyancsak köhögésre használnak orvossággént. A kecsketej kiváló köhögéstől és bronhitis megbetegedésektől, az asztmától. A citromfűből hűlésre szoktak teát főzni. Szintén nagyon jó erre a célra a borsmenta, valamint az akácvirág. A bodzatea szintén egyike a köhögés elleni természetes orvosságoknak. Van, aki még lekvárt is készít belőle, mellyel szintén köhögést szoktak enyhíteni.

³⁸ F. G. Aknaszlatina

³⁹ G. R. Aknaszlatina

⁴⁰ Hoppál 1990; Kotyuk 2000; Kész 2006.

Kiváló hűlés elleni orvosság a szegfűszeg, melyhez cukrot pergelnek, vízzel felfőzik, vagy két szemet a szegfűszeggel, s abból öntenek a teába.⁴¹ Az ezerjófűből főzött tea kiváló az idegek nyugtatására, a cickafark pedig remek orvosság női bántalmakra és vesegyulladásra. Megfázás esetén készítenek gyógyfűkoktélt borsmentából, fodomentából, akácvirágból, bodzavirágból és hagymából. Mindezt leforrázzák, és a levét naponta háromszor isszák.

Hisznek a gyümölcsök orvosságként való fogyasztásában. A meggykompót lázcsillapításra, a málnaszirup köhögés ellen, az áfonya hasmenéstől hatásos. A feketeribizli és gránátalma vérerősítőnek számítanak.

A törött csontot régen többnyire sínbe tették. Lécekhez vagy deszkákhoz rögzítették szorosan, vagy ha a sérült rész nem engedte, csak begornizták, vagyis egy erősebb gumiszerű kötszerrel rögzítették, hogy ne mozogjon. Ilyenkor a sérültnek ajánlatosan minél több kockacukrot adtak, italt pedig semmit, mert az gátolja a csontok összeforradását. Hogy gyorsabban forrjanak a csontok, széna-morvában fürösztik a törött testrészt még ma is.

A felduzzadt testrészekre útilapot vagy liliumlevelet tettek. Sokan tejspálinkás vizes ruhával borították be, hogy mérsékeljék a tűzességét. A szkájnak nevezett levél szintén gyulladásgátló, daganatokra való. Kelésekre kisütött hagymát tettek. A derékfájást ugyancsak liliumlevéllel, útilappal, valamint céklalevéllel gyógyították. Ezenkívül az se volt ritka régen, hogy szó szerint kivasalták a derékfájást pokrőcon keresztül. Vesebántalmakra mályvateát kell inni.

Égési sebeket mézzel kengették, hogy elősegítsék a bőr regenerálását. Miután hideg vízzel hosszasan leöblítették. A hideg víz leszívja a seb tűzességét és engedi felhólyagzani az égett területet, amelyet olajjal, vagy más zsíros kenőccsel kell bekenni.

A fagyást hóval kezelték.

Egyszer apám elment, nagyon hideg lett... és hazajött, és nagyon fáj a füle. Apuka kiment, behozott egy lavor havat és dörzsölte magának hóval azt a megkéült füleit. Szinte olyan vót, mint a csont. És csak avval dörzsölte, dörzsölte, mind a két fült avval a hóval. És egyszer csak látjuk, hogy mindig enyhébb színű, enyhébb színű, kipirosodott a végén. Hát aztán utána felduzzadt, na de nem fagyott le, a hó a fagyást levette róla.⁴²

Káposztalevéllel is gyógyítják a fagyott testrészt.

A ficamnál először helyre tették a csontot, majd furacelines vagy pálinkás, pálinkás-tejes vízzel borogatták.

⁴¹ F. G. Aknaszlalina

⁴² F. G. Aknaszlalina

A fogfájást régen piócékkal gyógyították. Ezek levették a gyulladást és megszüntették a fájást. Ezenkívül volt, aki szegfűborsot tett a lyukas fogba, ez viszont nem bizonyult megfelelő gyógymódnak, ugyanis, bár az ideget megölte, de a fogat is kiporlasztotta.

Fülfájást melegítéssel gyógyították, és ehhez kámfor olajat használtak. Az áloe, fülfű és kővirág nedvdús leveleiből is csepegtettek a fülbe.

A golyva általában a jódban szegény víz használatától keletkezik. Ezért erre legegyszerűbb orvossággént jódfogyasztását használják. Ebből kellett csepegtetni minden nap először tízig, minden nap egy cseppel többet, majd ugyanúgy visszafelé.

Göröcsök elmulasztására fodormenta teát főztek. Epegöröcskor felmelegített edényfedőt borítottak a szenvedő hasára. Ezek a gyógyító módok már racionális tapasztalatokon alapulnak. Reális gyógyító hatásukkal könnyítik a beteg állapotát.

A hiedelmek és a tapasztalatokon alapuló, némelykor irracionális cselekedetek az élet bizonyos területeiről még a mai nap sem felejtődtek el Aknaszlatinán. A kutatás célja nemcsak az archaikus elemek rögzítése volt, az elmaradottság bizonyítására, hanem egy kis magyar népcsoport gondolatvilágába való betekintés, mely önmagában, más tájegységekkel való összehasonlítás mellőzésével is értékes lehet a magyar néprajzi összképhez, a 21. századi olvasók számára meg érdekes.

Felhasznált irodalom

GYÖRGYI Erzsébet

- 1990 A házasságkötés szokásai. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* 32–66. Budapest: Akadémiai Kiadó

HOPPÁL Mihály

- 1990 Népi gyógyítás. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* 693–724. Budapest: Akadémiai Kiadó

KAPROS Márta

- 1986 *A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén.* Debrecen
1990 A születés és a kisgyermekkor szokásai. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* 9–30. Budapest: Akadémiai Kiadó

KERTÉSZ Judit

- 1989 *A születés és a kisgyermekkor folklórja a Szuha-völgyben. Gömör néprajza XV.* Debrecen

KUNT Ernő

- 1987 *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe.* Budapest: Gondolat Kiadó
1990 Temetkezési szokások. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* 67–100. Budapest: Akadémiai Kiadó

MARKOS Gyöngyi

- 1986 *A születés hagyományai Makón.* Folklor és Etnográfia 27. Debrecen

PÓCS Éva

1990 Néphit. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* 527–693. Budapest: Akadémiai Kiadó

KÉSZ Margit

2006 *Gyógyító hagyomány Kárpátalján. Úgy ne ártson néked...* Ungvár: Kárpátaljai magyar Kulturális Szövetség

KOTYUK Erzsébet

2000 *A népi gyógyászat hagyományai egy kárpátaljai magyar faluban.* Budapest: Európai Folklorintézet – Osiris Kiadó

TÁTRAJ Zsuzsanna

1990 Jeles napok – ünnepi szokások In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII.* 102–329. Budapest: Akadémiai Kiadó*Ivett Nazarovics*

DATA ABOUT THE BELIEF SYSTEM OF SOLOTVYNO

Solotvyno is a small town in Subcarpathia with 9000 inhabitants. There are Hungarians, Romanians, Ukrainians and Rusyns living there. Within Subcarpathia, here can be found the largest community of people speaking Romanian as their mother tongue, and thus, Solotvyno became a fosterer of Romanian culture. All three of the ethnic groups cling to their traditional cultures, however.

Our ethnographic research found a remarkable number of irrational explanations in the Hungarians' way of thinking, as well as actions based on these. It is the insecure livelihood of people that has sustained phenomena associable with irrational thinking for a long time. These irrational ideas are usually related to such turning points in human life like childbirth, marriage or death. It is told in an almost mythical fashion how to prevent the effects of an undesirable event or to remedy misfortune that has already happened. From the stories and suppositions put on record lead us to conclude that they have been handed down from generations to generations, and are still determining in the behaviour of people from Solotvyno, serving as explanations for certain problems.

The beliefs published in this paper contribute to the exploration of historical layers of this genre and to the mapping of general and specific characteristics of human cognition. One cannot find a considerable difference between beliefs related by the various ethnic groups; therefore this part of the traditional culture does not become part of the national identities.

Korzs milajnyij, pite – Brindza fesztivál, Rahó. Készítette: Bödi Erzsébet, 2009.

Szabó Piroska

Bődi Erzsébet

Ruszinok a lengyel néprajzi folyóiratokban

SZABÓ PIROSKA

A lengyel néprajztudományban kezdetektől fogva mind mai napig különös figyelemmel kísért kérdésköre a ruszinnak nevezett keleti szláv etnikum.¹ A kérdésekre sok vonatkozásban a lengyel és az ukrán néprajzosok között vitatott megoldásokkal válaszolnak. Két szempontból is fontos a ruszinok társadalmi, kulturális helyzetének objektív ismerete. Egyrészt azért, mert a mai Lengyelország területén élnek ruszinok, mégpedig a lemák, lemkók népcsoporthoz tartozók, akiknek egy része Északnyugat-Lengyelország területén alakított ki otthont a második világháborút követő kitelepítés áldozataként, másik részük megmaradt régi szülőföldjükön, Délkelet-Lengyelországban. Másrészt azért is lennének fontosak a tényfeltáró kutatások, hogy rámutassanak a ruszin etnikai népcsoport történeti, kulturális specifikumaira, amelyeknek ismeretével és tudatos hiteles érveléssel közösségi identitásukat ki tudják alakítani, meg tudják fogalmazni, képesek lesznek elhelyezni magukat a közép-európai népek sorában.

A lengyel néprajztudomány két fő orgánumát, a *Lud*² és az *Etnografia Polska*³ nevű folyóiratait, azoknak az elmúlt tíz évben megjelent számait néztük át keresve a választ a fenti problémákra.

Tanulmányok

A történelmi Lengyelország területén, közelebbről az Osztrák-Magyar Monarchia idejéből Galiciának nevezett országrészen (amely részt Lengyelország utolsó és végleges felosztása után, 1772-ben csatolták teljes egészében a Habsburg Birodalomhoz; és amelynek keleti térsége alkotja a mai Nyugat–Ukrajnát) a

¹ A tanulmány az OTKA K 68694 támogatásával készült.

² A *Lud* (Nép) 1895-től folyamatosan megjelenő lengyel néprajzi folyóirat. Első számát Lembergben adták ki. A Lengyel Néprajzi Társaság egyik központi orgánuma.

³ Az *Etnografia Polska* (Lengyel Néprajztudomány) vagy (Lengyel Néprajz) 1958 óta jelenik meg megszakítások nélkül. Első kötetét Varsó adta ki.

kárpáti ruszinok mindhárom néprajzi csoportja nagy tömegben élt.⁴ A lemákok (lemkók) a Latorcától a Poprádig húzódó hegyvidékeken, az Alacsony-Beszkidék lejtőin alakították ki otthonukat. Tőlük keletre a Szopurka folyótól a Laborcig elterülő hegyvidéken, a Verhovinán a bojkók hazája található. A mai Ivano-Frankivszk (korábban Stanislávov) vidéken, közelebből Csernyivci környékét lakják a huculok.

A lengyel néprajztudomány két reprezentatív folyóiratának utolsó tizenkét számát néztük át abból a szempontból, hogy milyen, a ruszinokra⁵ vonatkozó néprajzi anyag található bennük és milyen látószögekből hívják fel a figyelmet rájuk az egyes szerzők. A *Lud* nevezetű orgánus az, ami több tanulmányt szentel a számunkra érdekes témának. Ha tanulmány nincs is valamelyik számban, a recenziók, beszámolók rovatban mindig találunk *ruszin* témájú írást.

A másik folyóirat a Lengyel Tudományos Akadémia Régészeti és Etnológiai Intézetének (korábban az Anyagi Kultúra Történetének Intézete) kiadványa, az *Etnografia Polska* a mai lengyel határ túloldalán élő lengyelek néprajzából közöl cikkeket. Minden általunk átnézett számában, és a folyóirat tíz évfolyamából csak egy tanulmány foglalkozik a kárpáti ruszinokkal. Ez a tanulmány is a huculokat érinti, azt a népcsoportot, amely már az első világháború után nagyobb részt a lengyel határokon kívül maradt, a második világháború után pedig az általuk lakott terület teljes egészében a Szovjetunióhoz, azaz Ukrán Szovjet Köztársasághoz került.

A bojkók lakta terület egynegyede maradt Lengyelország határain belül 1945 után. A bojkók maguk már a háború alatt tömegesen áttelepültek Ukrajnába, később pedig kitelepítették őket a lakosságcsere keretében. Így a kárpáti ruszinok közül ma csak a lemákok élnek Lengyelország területén.

A Lengyel Népismereti Társaság (korábban Népismereti Társaság) 1995-ben ünnepelte alakulásának 100. évfordulóját. A már említett *Lud* folyóirat 80. évfolyama közli az ebből az alkalomból tartott nemzetközi konferencia előadásainak írásos változatát.

A neves ukrán kutató, Roman Kyrziw a Lembergben létrehozott Lengyel Népismereti Társaság ukrán vonatkozású eseményeinek kezdetére emlékezett vissza.⁶ Jelesül Ivan Franko szerepére.⁷ Ivan Franko aktívan részt vett a Társaság munkájában, és arra törekedett, hogy az ukrán etnográfusokat összefogja, s megnyerje, bekapcsolja a Társaság célkitűzéseinek megvalósításába. Arra is törekedett, hogy lehetővé váljon a Lengyel Népismereti Társaság eredményeinek publi-

⁴ Nyelvi-nemzeti többségek 1910-ben. (Rumpler 2010.)

⁵ Popovics 1998: 175–189.

⁶ Kyrziw 1996: 31–36.

⁷ Köztudott, hogy Ivan Franko (1856–1916) egyik leghíresebb ukrán író, költő, tudós és filozófus volt. Az ukrán kultúra kiemelkedő alakja, város és egy nagy ukrán vidék is róla van elnevezve.

kálása az ukrán folyóiratokban. A Társaság programja nemcsak a lengyel, hanem a vele szomszédos népek, különösen az ukrán népcsoportok megismerését is célul tűzte ki. Ivan Franko rendkívül aktívan hozzájárult a Lengyel Társaság munkájához: tagja lett az ügyvivő testületnek, a Társaság első tudományos ülésén elmondott beszédében az európai trendek ismeretében mutatott perspektívát a követendő kutatásoknak, a Társaság szociológiai szekcióját vezette és széles körben propagálta a Társaság szakmai célkitűzéseit. Rendszeres szerzője lett a *Ludnak*, a Népismereti Társaság folyóiratának. Neki köszönhetően kiváló kapcsolat épült ki az ukrán értelmiséget tömörítő Sevcsenko Tudományos Társasággal, aminek eredményeként egymás munkáinak recenzióit kölcsönösen megjelentették a folyóirataikban. Jól tájékozódtak a kutatások állapotáról, gyakorta hivatkoztak a lengyel és ukrán néprajzkutatók egymás eredményeire. Sajnos mindössze két évig tartott ez a kiegyensúlyozott és mindkét fél számára kielégítő együttműködés. Az elkövetkező években többé már ez a kölcsönös elismerésen, megbecsülésen alapuló együttműködés nem ismétlődött meg. Igaz évtizedekkel később Adam Fischernek,⁸ a Lembergi Egyetem néprajzi tanszéke professzorának – úgy is, mint a *Lud* akkori szerkesztőjének – sikerült az 1920-as, '30-as években javítani a két nemzet néprajzosainak együttműködésén. Némileg megnyerte a folyóirat számára olyan kiváló fiatal ukrán etnográfusokat, mint Roman Harasymczuk és Kalistrat Dobriański, akik a lengyel folyóiratban, a *Ludban* publikálták saját eredményeiket.

Ehhez a tudománytörténeti érdekességhez kapcsolódik a következő írás is. A lemergi Stepan Pawluk és Oksana Sapelak sok adatot felvonultató összefoglalójukban a kárpáti ukránokról és a galíciai ukránokról szólnak.⁹ Felidézik a 19. század utolsó harmada etnográfusainak érdeklődését e néprajzi csoportok iránt. Alaptételük, egyben kiindulópontjuk szerint az ukrán népet a Kijevi Rusz szétesése után gyarmatosították, az ezt követő hosszú évszázadok alatt az ott élő nép ennek ellenére megőrizte önazonosságát. Ebből következően, az általuk a Kárpátokban őslakosnak tekintett, az érdeklődésünk középpontjában álló kárpáti ruszinok is ukránok, az ukrán kultúra részei. A Ruska trijca (Rutén triád),¹⁰ majd pedig a Tarasz Sevcsenko Társaság működésének hatására a 19. század utolsó harmadában a korábbi romantikus érdeklődés után megindul az ukrán értelmiség körében is a tudományos szándékú és alapú kutatás a kárpáti és a galíciai ukrán népcsoportok megismerésére. A tudósok mindenekelőtt az ukrán néprajzi csoportok közötti határok kijelölésére irányították figyelmüket. Ez utat nyitott a néprajzi régiók meghatározásához. A kutatási eredmények publikálását segítette az 1894-től, Mychajlo Hruszewski kezdeményezésére megjelenő *Etnohraficznyj zbirny*, majd a

⁸ Fischer, Adam (1889–1943) első lengyel néprajzos professzor, tanszékalapító, 1910–1939 között szerkesztette a *Lud*-at.

⁹ Pawluk–Sapelak 1996: 39–45.

¹⁰ Ruska trijca az ukrán nemzeti ébredés korszakának mozgalma.

Fedir Wowk szerkesztette *Materiały do ukraińsko-ruskiej etnologii*. A kutatómunka előrehaladtával Lemberg mellett regionális népismereti központokat hívtak életre: Szamborban a Bojkiwszczyzna (Bojksföld), Sztrijben a Werchowyna, Munkácson a Pidkarpatska Rus népességének vizsgálatára. A szerzőpáros tanulmányában, a cím tartalmától (*A néprajz Galíciában a 19. század végén és a 20. század elején*) eltérően, amely ígérete szerint a néprajz eredményeit mutatná be Galíciában a századfordulón, csak az ukrán kutatók ukrán népcsoportok felé irányuló kutatásairól esik szó.

A következő tanulmány,¹¹ amelynek szerzője Oleh Hryniw, a modern ukrán nemzet kialakulásáról értekezett ugyanezen a konferencián. A szerző szerint a modern ukrán nemzet kialakulásának kezdete a Chmelnicki-féle felkeléshez köthető (1648), ugyanis ebben a kozákság, a nemesség és a papság mellett az ukrán társadalom minden csoportja részt vett. A nemzeti ébredés folyamatában 19. század irodalmi, tudományos és politikai mozgalmai meghatározóak lettek. Ennek sorában a szerző kiemelte az ugyan oroszul író Gogol munkásságát. Gogol érdeme, hogy művein keresztül beemelte a gazdag ukrán folklórelemait az irodalmi köztudatba. Példaként a *Tarasz Bulba*, és a *Szörnyű bosszú* folklórmotívumaira hivatkozott. Nézeteinek igazolására idézi a Rusalka Dnistrovaja (Dnyesztter Nimfa, 1837), népi énekeket tartalmazó almanach előszavát, miszerint a ruszok nemzete a Beszkidektől a Donig elterülő területen él. Az almanach megjelenésével közel egy időben kezdenek ukrán nyelven istentiszteletet tartani a templomokban. A görög katolikus egyház a 19. században a Rutén triád tevékenysége nyomán elsőrendű szerepet játszott az ukránok nemzeti öntudatának formálásában. (Mivel a szintén jelen lévő pravoszláv egyház orosz irányítás alatt működött). Oleh Hryniw szerint szintén kiemelkedő fontosságú irodalmi-történelmi mű az Istorija Rusiv, aminek szerzőjét még ma sem ismerik, a kéziratot az 1820-as években találták meg, és amely munka a nemzeti érzés, a nemzettudat meghatározó katalizátora lett. Alaptétele, hogy a Kijevi Rusz ukrán állam volt. Oleh Hryniw hivatkozik František Palackýra is, aki 1830-ban a ruszinok (a cikk szerzője megjegyzi zárójelben, azaz ukránok) területi elhelyezkedését rajzolja meg, és azt is kijelenti, hogy a kozákok mind ruszinok és nem oroszok(!). Sajátos helye van az ukrán nemzettudat alakításában Tarasz Sevcenkónak, akit az ukrán értelmiség szellemi vezérének tart. Sevcsenkó formavilága magán hordozza a népdalok világát, témaválasztása a nép gondjaira, a nemzeti önazonosság ideájának keresésére irányul.

A 18–19. század fordulójának politikai mozgalmi, a felálló pártok az állam újjászületését etnikai keretek között képelték el a kilenc vidék egységeként, ezt hirdette az 1919-es Egyesülési Aktus. Az 1991 után megalakult független Ukrajna szintén a nemzet konszolidációjára törekszik. Ezért ellenzik a föderációs törekvé-

¹¹ Hryniw 1996: 77–84.

seket, a második állami nyelv elismerését, a regionalizmust, a szeperatista törekvéseket, mint pl. a ruszintsztvo mozgalmat Kárpátalján.

Mirosław Pecuch,¹² a *Lud* 82. (1998) kötetében megjelent tanulmányában a térnek a sacrum, a szakralizáció által történő belakását, birtokba vételét elemzi a kitelepített ukránok példáján. Az 1944. szeptember 9-én aláírt nagypolitikai szerződés értelmében lakosságcserére került sor, amit Lengyelországban 1946. július végéig végre is hajtottak. A jaltai szerződésben figyelembe vett lengyel határok között 700 ezer ukrán (egy részük *ruszin*nak vallotta magát, vagy annak tartották) élt. A megadott határidőig több mint 482 ezer személyt telepítettek át a Szovjetunióba, azaz az Ukrán Szövetségi Köztársaságba. Lengyelország területén maradtak többségét az ún. Visztula-akció keretében deportálták a frissen visszaszerzett északi és nyugati területekre, kb. 150 ezer embert érintett ez az akció. 10 megye 71 járásában úgy telepítették le az érintetteket, hogy egy-egy településen számuk ne legyen több, mint a lakosság 10%-a. 1956 után a deportáltak csekély hányada visszatért szülőföldjére. Mirosław Pecuch tanulmányában azt mutatja meg, hogy a kitelepített lakosság milyen módon szakralizálja fokozatosan a számára idegen teret. A részben görög katolikus, részben pravoszláv ukránok (a szerző következetesen ezt a népvétet használja) rendkívüli mód ragaszkodtak vallásukhoz. Ezért kezdetben lakásokon, családi körben tartottak istentiszteletet. Majd előbb a pravoszlávok, 1956-ot követő tilalomfeloldás után pedig a görög katolikusok is egyházközségeket szerveztek. A pravoszlávok kezdetben a kitelepített német lakosság használaton kívüli evangélikus templomait vették birtokba, majd az 1980-as évek közepén lehetőségük nyílt felépíteni első saját templomaikat. Az 1980-as évek végén megjelentek az újonnan emelt görög katolikus templomok is. A lakosság etnikai és vallási hovatartozásáról az elkülönülő temetőrészek sírfeliratai is árulkodnak. Lengyelország visszaszerzett nyugati területeire áttelepített ukránokat, ruszinokat nem engedték egyik helyen sem nagyobb tömbben megtelepülni, ami kezdetben a közösségi élet szinte teljes megszűnését jelentette. Ahogy a politika szorítása engedett, megjelentek az integráló szerepet betöltő intézmények, mint az ukránok közt leglátogatottabb búcsú Biały Bórban (Koszaliny járás, Észak-Lengyelország). Az ukránok számára világi „sacrum” jelentősége van az ugyancsak Biały Bórban épült, internátussal működő ukrán nyelvű iskolának, és a Lengyelországban egyetlen, kurhánra emelt Tarasz Sevcsenkot ábrázoló szobornak.

Az 1960-as évektől sokasodtak a szociológusok és etnográfusok tanulmányai az áttelepültek és repatriáltak problémáiról (wrocław, poznań kutatóhelyek, *Przegląd Zachodni* c. folyóirat publikációi). A szociológiai irodalom az új társadalmi csoportok kialakulását követte nyomon. A kutatókat főleg az izgatta, hogy a telepesek hogyan honosodnak meg, hogyan kapaszkodnak meg az új környezetben.

¹² Pecuch 1998: 87–94.

Ahogy a kitelepítettek lassacskán magukra találtak az új körülmények között és lehetőségük nyílt, alkalmuk kínálkozott saját kultúrájuk megmutatására az 1970-es, 1980-as években nagy számban szervezett népzenei fesztiválokon, úgy jelentek meg egymás után az ukrán és ruszin művészi csoportok, együttesek is. Piotr Dahlig népzenei tanulmánya¹³ a *Lud* 82. számában (1998) a személyes perspektíva szemszögéből vizsgálódik, zenészek sorsát mutatja meg és adaptációjukat az új környezethez. A betelepülő zenészek között kitűnnek a vilniuszi és kelet-galíciai cimbalmosok. Az 1980-as évektől válik láthatóvá az újjáéledés. Nagy nyilvánosság előtt mutatkoznak be a kulturális hagyomány folytonosságának, megőrzésének igényével alakult zenekarok. Műsoraik egyre népszerűbbé váltak, fesztiválokon kitüntető elismerésben részesültek. Azért is érdemel nagyobb figyelmet az ilyen jelenség, mert maguk a zenészek nem egy helyről származnak, szétszóródva élnek telepes vidékeken, ezért nem úgy „viselkednek”, mint a kisebbségben levő közösség tagjai, de a zenéjük egy forrásból fakad. A repertoár jó része ezért lokális eredetű hagyomány.

A keleti határvidéken a 19. században a kisnemesi udvarok és a városok divatos hangszere volt a cimbalom. A század második felében a kisvárosi kocsmák zsidó zenészei elhagyták a cimbalmot, amely ezután a paraszti lakosság között lett népszerű. A ma játszott műsorprogramban történelmi énekek, balladák, katonanóták, hazafias énekek és nemzetek feletti, a cári Oroszország és a Habsburg Monarchiát idéző alkotások, köztük magyar vonatkozású dalok szólnak meg. A cimbalmosok repertoárja több etnikum zenei világát egyesíti. Vannak köztük fehérorosz, orosz, lengyel, zsidó, ukrán, litván motívumok.

Anna Milewska-Młynik a huculok és lengyelek 19. századi kapcsolatát vizsgálta.¹⁴ A szerző abból, a lengyel tudományosság által elfogadott tételből indul ki, hogy a huculok kultúrája határozottan különbözik szomszédaiétól, ez pedig a vlach hatásnak köszönhető. A 14. században a vlachok elérték a ma huculok lakta területeket és részben tovább vándoroltak a Beszkidekbe, Sziléziába, Morvaországba. A vlachok kezdték meghonosítani a juhtartást a Kárpátokban, a juhsajtkészítést; sajátos építészet, eszközkészlet, díszítés, viselet, szokások és hiedelmek fűződnek hozzájuk. Az itt élő ruszok és a velük keveredő, betelepülő vlachok kultúrájának formálására komoly hatással voltak egészen a 19. század elejéig a keletről érkező kereskedők. A ma ismert hucul kultúra meghatározó inspirátora a vlach pásztorok közössége volt. A hucul népcsoport „felfedezése” a 19. század első felére esik. Ekkor jelenik meg Jan Wagilewicz lemergi görög katolikus pap, akinek betyár történeteket közreadó könyve indította el a hucul kultúra iránti érdeklődést. Egy másik ukrán szerző, Jakow Hołowacki pedig a magashegyi pász-

¹³ Dahlig 1998: 133–154.

¹⁴ Milewska-Młynik 1997: 97–118.

torok életét mutatta be 1839-es kiadványban. Ezt a korszakot zárja Wincenty Pol 1847-ben megjelent munkája, amely saját megfigyelésein alapulva többé-kevésbé teljes képet nyújt a kárpáti gurálok kultúrájáról, benne nem éppen kedvező karakterként jellemezte a huculokat.

A 19. században hét galíciai hegyvidéki (az északkeleti Kárpátok keleti oldalán) járásban meghatározó többségben voltak a ruszinok (85%): Turka, Dolina, Bogorodcsány, Nadworna, Peczenizyna, Kosowa, Śniatyn és Jaworow. A görög katolikus szláv népességet tekintették ruszinoknak, akik elsősorban a szegény, tanulatlan falusi lakosságot alkották, míg a városokban a római katolikus lengyelek laktak többségben. Ők voltak a földbirtokosok, jelenlétük meghatározó volt a hivatalokban és a kulturális-oktatási intézményekben. A korabeli Galíciában a ruszin a paraszt, míg a lengyel az úr szinonimája volt.

A 19. század első felében a kutatók érdeklődése az archaizmusok, egy-egy kultúra jellegzetes vonásainak megismerése, a „szépség” felfedezése felé irányult. Így ebből az időszakból elsőként a betyárdalok, betyártörténetek, különösen Dowbusz személyét övező elbeszélések, mondák, legendák lejegyzése és közlése ismert.

A hucul folklór másik nagy tematikus csoportja a katonasorozás. A hucul katonanóták is az otthon utáni vágyódásról szólnak, de találunk köztük olyant is, amelyben köszönetet mondanak a császár Ferenc Józsefnek a jobbágyfelszabadításért és a forradalom (1848–49) leveréséért. A hétköznapi lét, a szegénység, a földesurak túlkapásai szintén gyakran témái a hucul népdaloknak.

A század második fele a vasút kiépítésével, a fakitermelés- és feldolgozás, az olajipar beindulásával, és nem utolsósorban a turizmus megjelenésével közelebb hozta a lengyel és a hucul népcsoportot egymáshoz. Azonban a századvég romantikus hucul képének, a szabad és büszke hegyi embernek nem sok köze volt a valósághoz. A huculok első számú ellensége lett a földbérő, a második a vállalkozó, aki kihasználta őket, a harmadik pedig a hivatalnok, aki velük szemben igazságtalan, aki rossz tanácsokat ad. Az ellenség kép lokális és nem etnikai alapú volt. A lengyel hivatalosság valóban elhanyagolta a hucul társadalmi-gazdasági problémák enyhítését. Ha csak az oktatást nézzük, az analfabéták száma körükben 92% volt! Nemcsak az oktatás volt elmaradott, hanem rémesek voltak a higiénés állapotok is.

A civil szervezetek sokat tettek a régió megismertetéséért, népszerűsítéséért. A Lengyel Tátrai Társaság fiókintézményt nyitott 1878-ban Kolomijában. Munkájuk első komoly eredménye a Pokutia kézművességét bemutató néprajzi kiállítás megnyitása 1880-ban. Nemcsak maga a kiállítás hozott maradandó sikert, hanem ennek nyomán a háziipari tevékenység sokak kereseti lehetőségévé vált. A turizmus növekedése segített az életszínvonal javításán, ugyanakkor erősítette a

terület rezervátumjellegét, hiszen egyedisége, különlegessége adta vonzerejét az egyre táguló külvilág felé.

Noha változott a megítélés és a „betyárokból” vendégszerető, szívélyes emberek lettek, mégis a századvég gazdag irodalma a huculokat idegeneknek tekintette, olyan egzotikus figuráknak, akik a korabeli lengyel kultúrába erős gyökerekkel kapaszkodnak, ám a lengyelek már ekkor sem tartották a huculokat őshonos népnek azon a területen, ahol éltek. Ezzel szemben a huculokat felfedező ukrán értelmiség, autochton jellegüket hangsúlyozta. A lengyelek a kárpáti gurálokat a többkultúrájú közösség részének tekintették, olyan közösségnek, amelyben a lengyel etnikum és kultúra dominál, de helyt kapnak a huculok is. Az ukránok, törekedve az önálló államiságra, igyekeztek a ruszin népcsoportoknak az ukránokkal való eggyé tartozását bizonyítani. Azonban az ukrán nemzeti mozgalom a 19. század végén csak a városokban tudott mozgósítani, a mély nyomorban élő falusiakhoz nem jutott el. A huculok önmagukat „rusznyákoknak” nevezték és más-
ságukat védték, és büszkéek voltak rá.

Agnieszka Jankowska-Mann szintén hucul tematikán mutatja be¹⁵ a Fiatal Lengyelország (Młoda Polska) művészeti irányzat festészetében megjelelő népi-
séget. A 19. század végi, Krakkóból induló művészeti-társadalmi mozgalom a népi kultúra bővületében fogant, ez uralta az irodalmat, az építészetet, a szobrászatot, a kézművességet, a divatot és mindenekelőtt a festészetet. Gondolataik kifejtésére, a népiség kérdésének teoretikus megfogalmazására, a közös megjelenésre a *Lamus* c. folyóiratban nyílt lehetőség. A „vissza a gyökerekhez” szellemében működtek a kortárs modernistái. A művészek találkozóhelye Zakopáne volt, ahol gyakran hónapokat töltöttek, mások végleg letelepedtek az akkor divatossá vált tátrai üdülőhelyen.¹⁶ Míg korábban elsősorban a müncheni iskola hatását tükröző szinte fotografikus hűségre törekvő tájképek kerültek ki a festők műhelyeiből, addig az új irányzat kimagasló tehetségű képviselője, Leon Wyczółkowski portréi keltettek feltűnést.

Ebbe a szellemi környezetbe ágyazva jelenik meg a hucul téma is. Az első számon tartott hucul témájú kvalitásos kép Juliusz Kossak *Betyárja*. Juliusz Kossak, Karol Młodnicki, később Leon Wyczółkowski, Teodor Axentowicz a huculok életéből merített jeleneteket, a munkát és a szórakozást, a szokásokat örökítették meg a vásznon; például az imádkozó hucul, a táncoló hucul, halászok, ünnepi szokások, képeik témái.

Ezzel egy időben a lemergi lengyel festőcsoportból csak hárman – Władysław Jaroński, Fryderyk Pautsch és Kazimierz Sichulski – teszik művészetük

¹⁵ Jankowska-Mann 2001: 13–42.

¹⁶ A Fiatal Lengyelország művészeti kulturális mozgalom, amely a 20. század elején bontakozott ki. Nagy hatással volt a lengyel szépművészetre, az irodalom és építészet fejlődésére.

fő témájává a hucul világot, ők fedezik fel a festészet számára a „vad” és a nagyközönség előtt kevésbé ismert hucul vidéket. Művészi programjukat nem foglalták írásba, mint tette azt Tetmajer a Podhale vidékét bejárva. Figyelmüket családi hagyomány irányította a hucul viselet és tárgyi kultúra megörökítése felé. Władysław Jarocki a nyarakat gyermekként hucul falusi környezetben töltötte, Frydryk Pautsch, erdész fiaként, a Keleti-Kárpátok vidékeivel alakított ki közeli kapcsolatot. Az ösztönzésüket tehát a gyerekkori élmények adták, festészetük már a Fiatal Lengyelország művészeti mozgalom népiségről alkotott elképzeléseit követte: a megismerés igénye és visszatérés a természethez, ahhoz a természethez, amelynek szerves része, formálója a vele közeli kapcsolatban élő „bennszülött” ember. A „Huculok”, ahogy hármukat nevezték, festészete mintegy dokumentálta a valóságot, gazdag portrékban és az ünnepi szokások megörökítésében. A napi élet küzdelmei, nehézségei, fájdalmasan szomorú jelenetei nem érdekelték őket: a nehéz munka, az alkoholizmus, a lakhatás áldatlan körülményei. A viselet egzotikus színessége és a civilizációs másság ragadta el fantáziájukat. Ez a romantikus látásmód a kiemelt, színessé tett motívumok idealizálásához vezetett. Pedig az erdőmunkák idején ugyanúgy velük éltek, mint a nyári szállásokon. Az organikus egység kifejezése szellemében a képek mindig a tájban elhelyezve, a huculok mintegy oda „gyökerezve” jelennek meg. Értelmezésükben a huculok nemcsak a táj, a környezet gyermekei, hanem össz-láv típusok.

A hucul gurálok nem lettek szereplői a lengyel nemzeti mítosznak, mint a tátrai gurálok vagy a Krakkó-környéki parasztok, nem írtak számukra fontos szerepet a jövő formálásában, így a kor népiségének nemzeti-történeti modellje nem is tükröződik a „Huculok” műveiben. Ez a megállapítás egybecseng Anna Milewska-Młynik az előzőekben már említett tanulmányának konklúziójával.

Beata Wasilewska-Klamka az elveszett paradicsom toposzát felhasználva azt a képet elemzi, amit a háború előtti világról őriztek a szülőföldjükről kitelepített lemákok, és amit szomorúan szembesítettek az átalakult környezettel az 1956 után visszatelepültek.¹⁷ Az elveszett paradicsom az a táj, millió volt, amit ott kellett hagyniuk a kitelepítéskor. Az új helyen idegennek érezték magukat: síkságra kerültek a hegyvidékről, ismeretlen volt az épített környezet, ahol lakniuk kellett, állami mezőgazdaságokban kaptak munkát, míg korábban önállóan gazdálkodtak. Szétszóródtak nemcsak az egy faluból valók, hanem a rokonság is, a hitélet közösségi megéléséhez hiányzott a templomuk stb. Ebből a kiábrándító, sokszor fájdalmas valóságból a múlt tényeinek mitizálásával, felnagyításával, a szülőföldről mesélt történetekkel igyekeztek szabadulni. E történetekben a kitelepítés a paradicsomból történő kiűzetéssel volt egyenlő. A vizsgált narrációk már arról szólnak, hogy visszatéréskor az elveszett paradicsomot sem erkölcsi, sem etikai,

¹⁷ Wasilewska-Klamka 2006: 69–88.

sem anyagi tekintetben nem találták meg. A kitelepítés idején megőrzött emlékek, kreált képek a visszatérés után megerősödnek, amikor szembesülnek az évek alatt történt változásokkal: sok egykoron lemák a falukban az emberek nem járnak össze, meglazultak az emberek közötti kapcsolatok, kevesen gazdálkodnak, nem működik a szomszédsági segítség, még a gabona sem úgy nő, mint régen, a víz sem tiszta, az erdő – ami háború előtt minden gazda büszkesége volt – állami tulajdonban van. Azt a képet, amit a szívükben, az átírt emlékeikben tartogattak a szülőföldről, az oly annyira vágyott visszatérés után a valóság nem igazolta. Az is meg kell jegyezni, hogy a szerző-kutató vizsgálataiba bevont személyek tizen-, illetve huszonévesek(!) voltak a kitelepítéskor.

Helena Kręć a *Lud* 84. kötetében a Délkelet-Lengyelországban megmaradt görög katolikus templomok listáját teszi közzé.¹⁸ A Jagelló Egyetem Etnológiai Intézete a Kárpát régió népi kultúráját felölelő adatbázis létrehozásába kezdett a népi kultúra változásának okait és következményeit érintő kutatás keretében. Ennek során vették számba a görög katolikus templomokat. A tárgyalt cikk csak a krosznói vajdaság (az 1978-as adminisztratív beosztás szerinti) területén található egyházi építményekre vonatkozik. Az 1936. évi püspöki összeírás szerint 276 templom működött a vajdaságban, ma csupán 6 olyan görög katolikus templom van, amelynek megmaradt eredeti funkciója. A keleti egyház a kereszténység felvétele óta jelen volt Lengyelországban. A görög katolikus egyház, az 1595. évi breszt-litovszki unió óta, amikor is a görögkeleti egyházból kivált ruszok és lengyelek csatlakoztak a katolikus egyházhoz elismerve mindenekelőtt a pápai primátust, de megtartva a bizánci liturgiát. A görög katolikus egyház 1815-ig az ország keleti területein komoly befolyással bírt. Ekkortól kezdve korlátozták fejlődését. A három részre szakadt Lengyelországnak csak az Ausztriához tartozó területén, Galíciában működhetett szabadon a görög katolikus egyház a ruszin népesség között. A lengyel római katolikusok és a ruszin görög katolikusok között a második világháborúig korrekt volt a kapcsolat, különösen a Mária-kultusz kapcsolta össze a két vallási közösséget. A két világháború között az egyházak tekin-télyét is igyekeztek felhasználni a politikai befolyás megszerzésére mind a ruszin, mind az ukrán lakosság között. A lengyelek és ukránok közötti ellentétek tragédi-ába torkoltak a második világháború alatt és után. Ennek áldozatául estek a görög katolikusok templomai is, ami pedig megmaradt, hívek nem lévén, az enyészé- lett, jobb esetben átvette a katolikus egyház, de szép számmal alakítottak ki bennük raktárt, használták gazdasági épületnek, vagy csak egyszerűen széthordták építési anyagnak. Az 1960-as, még inkább a '70-es évektől mind a przemysli püs-pökség, mind a műemlékvédelem próbálta megmenteni a megmaradt, „gazdát-lan” görög katolikus templomokat. A *Lud* 86. kötetében (2002) a volt przemysli

¹⁸ Kręć 2000: 83–101.

és a rzeszowi vajdaság,¹⁹ a 87. kötetben (2003) pedig a volt nowosądecki vajdaság²⁰ görög katolikus templomainak helyzetét vette számba a szerző. Hasonló helyzetről, folyamatokról számolt be, mint az első részben.

Recenziók

A *Lud* szerkesztősége követi az elődöket, hiszen a folyóirat általunk átnézett minden számában található recenzió elsősorban ukrán szerzők munkáiról. Ezek számunkra fontos információkat tartalmaznak.

A *Lud* 2004-ben megjelent 88. kötetében egy kiállítási katalógust és a kiállítást megelőző kutatómunkát ismerteti a recensens (Zapomniane skarby. Stroje ludowe Polski i Ukrainy w rysunkach J. Głogowskiego i K. W. Kielisińskiego). A katalógus szerzője és a vándorkiállítás koncepciójának megfogalmazója, Aleksander Błachowski két 19. század első felében tevékenykedő festő a nép viseletét megörökítő munkáiból állította össze a kiállítást. Tudatosan az eredeti formák, színek, motívumok, viselet együttesek megörökítésére törekedtek, mellőzték egyéni művészi ambíciójukat. Az állami építészeti munkák inspektoraként Głogowski beutazta egész Galíciát, így az általa megörökített viselet a 18–19. századforduló népi kultúrájának értékes, sok esetben unikális dokumentuma. Ugyanezt a feltáró és öröklő munkát Kielisiński Kis-Lengyelország nyugati felében, Mazóviában, majd a bojkok és lemákok között végezte el. Ő azonban nemcsak a falusi emberek öltözködését hagyatékkozta ránk, hanem a látott szokásokat, a mindennapi környezetét, eseményeit is lefestette, lerajzolta.

2002-ben jelent meg annak az életrajzi enciklopédiának az első kötete,²¹ amelynek 112 két portréjából megismerhetjük a 19. és a 20. század lengyel néprajzkutatóit: a népismerettel foglalkozó lelkes amatőröktől napjaink kulturális antropológusáig. A teoretikusok, kiváló egyetemi tanárok, muzeológusok mellett megjelennek a könyv lapjain az önkéntes gyűjtők, helytörténészek, ismeretterjesztők, kulturális intézmények munkatársai is, akik komoly teljesítménnyel járultak hozzá a szakma ismertségéhez, elismertségéhez, népszerűsítéséhez – a recenziót lásd a *Lud* 87. kötetében.²² Ugyanebben a kötetben jelent meg ismertetés a hucul pásztorkodás monográfiájáról. A lengyel és ukrán etnográfusok 1998–2001 közötti kutatása kiterjedt a gazdálkodásra, a környezeti világra, a pásztorok táplálkozására, a kalendáriumi szokások bemutatására, építkezésre (a könyv címe:

¹⁹ Kręć 2002: 229–238.

²⁰ Kręć 2003: 173–180.

²¹ Fryś-Pietraszkowa–Kowalska–Lewicka–Spiss 2002.

²² Lud 87. 2003. 314–317.

Pasterstwo na Huculszczyźnie. Gospodarka. Kultura. Obyczaj).²³ Zofia Szromba-Rysowa mutatja be szintén a *Lud* 87. kötetében a František Rehoř munkásságáról készített monográfiát.²⁴ Rehoř tizenhat éven át lakott Lemberg környékén a 19. század végén. 1891-től folytatott kutatásokat a Hucul földön, az ennek folyamán gyűjtött 1200 tárgy a prágai Nemzeti Múzeumban található. Különösen a kalendáriumi és az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokások, a népművészet, népi gyógyászat, hiedelemvilág, népi próza témái érdekelték. Pontos rajzokat készített tárgyakról, épületekről és fotókat, amelyekhez igen részletes leírásokat csatolt.

2002 novemberétől 2003 márciusáig volt megtekinthető Nowy Sączban az addigi legteljesebb, a lemákok viseletét bemutató kiállítás több múzeum együttműködésének eredményeképp. A szlovákiai anyag megszerzése lehetővé tette, hogy a Kárpátok két oldalán élő lemákok mindkét csoportjának viselete együtt legyen látható.²⁵

Zbigniew Jasiewicz a *Lud* 90. (2006) kötetében számolt be ukrainai látogatásáról, különösen az etnológia 1991 után kiépült szervezeti rendszeréről. A kutató beszámolt arról, hogy az ukrán etnogenezis és a nemzettudat konszolidációja az egyik fő kutatási téma, a másik pedig az ukránok és Ukrajna kultúrája. Több kiadvány foglalkozik Ukrajna etnikai szerkezetével és megjelent az Ukrajna népeinek néprajzát ismertető kézikönyv is.²⁶ Számos kiadvány látott napvilágot a nemzeti és etnikai kisebbségekről. Ezek témái például az etnikai csoporthoz tartozás mentális vonásai, az anyagi kultúra etnikai szimbólumai. Történeti néprajzi munkák foglalkoznak a hagyományos falusi kultúrával; egy-egy néprajzi régió monográfiáját is elkészítették, például a lemákok lakta vidékről, Poleszjéről vagy Kis-Poleszjéről. Nem hanyagolják a jelenkutatást sem, ugyanakkor a jelenkori etnológia és kulturális, szociálanropológia korszerű eredményei kevésbé tükröződnek, mutatkoznak meg az ukrán kollegák munkáiban a lengyel professzor szerint. Ennél nagyobb figyelmet kapott az etnológia története, általában a történeti, időben visszanyúló tényeket felidéző kutatások, vizsgálódások jellemzik az ukrán néprajz minden szegmensét. Zbigniew Jasiewicz beszámolójában gazdag bibliográfia található.

Mirosław Pecuch és Andrzej Stachowiak alapos recenziót²⁷ szentelt az ukrán kutatók kétkötetes, lemákokról szóló könyvének: *Lemkivšina. Istoriko-etnografične dosliďžennâ u 2-h tomah*, 1. kötet: *Material'na kul'tura* és 2. kötet: *Duhovna kul'tura*.²⁸ Ez a kiadvány az első, a második világháború után Ukrajnában kiadott,

²³ Gudowski 2001.

²⁴ A monográfia: Valášková 1999. A róla készített recenzió: Szromba-Rysowa 2003.

²⁵ *Lud*, 87. kötet, 2003. 398–399.

²⁶ Marčuk 2004.

²⁷ Pecuch–Stachowiak 2006. 237–245.

²⁸ Goško 1999. és Pavlúk 1999.

ukrán kutatók írásait tartalmazó munka a lemákok lakta régióról. Interdiszciplináris összefoglaló mű. A kiadványban a történelem, historiográfia, geográfia, fizikai antropológia, nyelvészet, néprajz, folklór, népzene, népművészet jeles kutatói kaptak benne helyet. Néhány téma az ötvennégy tanulmányból: a vidék néprajzi határai, a fő foglalkozás a földművelés és az állattartás bemutatása, fakitermelés, zsindelykészítők, drótosok (szepességi lemákok), faszénégetők; település formák (a sem lengyel, sem német befolyást nem mutató sorfalu és szalagtelkes települések), építkezés, a tűzhely szerepe, táplálkozás (különös hangsúllyal a kenyér helyére a táplálkozásban), az ukrán művészet jegyeit képviselő szakrális építészeti, család, szokások, társadalom és vallási élet a lemák faluban. Helyet kap a szépirodalmi vonatkozások bemutatása, szó esik a múzeumi anyagról és hivatkoznak az Óceán túlsó felén található tekintélyes lemák múzeumi gyűjteményre is. Fontos eredménye az ukrán és szlovák kutatók összefogásának, hogy mind az északi, mind a déli (Szlovákiához tartozó) Lemák földet figyelembe veszi, hiszen mind nemzetiségi hovatartozásukat, mind vallásukat és a hagyományos gazdálkodásukat tekintve, egységet alkotnak. Természetesen mind az anyagi, mind a szellemi kultúrájukat a szomszédos népektől kölcsönzött hatások tagolják. Az ukrán kutatók elutasítják a vlach kolonizáció teóriáját, álláspontjuk szerint a lemákok, hasonlóan a huculokhoz és a bojkókhöz, autochton lakosság a Kárpátok területén és genetikailag is elszakíthatatlan része az ukrán nemzetnek. A lemákok sajátos kultúrája a protoukrán és a velük szomszédos népek kultúrájának egymásra hatásából alakult. Kiemeljük, hogy igen részletesen foglalkozik az egyik tanulmány a 19. századi, Magyarország területére irányuló szezonális migrációval. A lengyel recenzensek kifogásolják, hogy a szerzők alig támaszkodtak a népcsoporttal foglalkozó lengyel kutatók, Kolberg, Moszyński, Bystroń, Reinfuss eredményeire. A népcsoport életének bemutatásában 1947-ig mennek el.

Mirosław Pecuch a folklorisztika területéről jelentkező tanulmánykötetet recenziál a *Lud* 90. kötetében (2006).²⁹ A kiadvány: Roman Kyrziew, *Iz folklornych rebioniw Ukrainy*.³⁰

A kötet kilenc rövidebb-terjedelmesebb Ukrajna folklór-földrajzát érintő esszét, tanulmányt tartalmaz. A cikkek egy része a folklór régiók problémakörének elméleti, metodológiai kérdéseit taglalja, másik része néhány néprajzi csoport folklórjának bemutatásán keresztül azt igyekszik bizonyítani, hogy a lokális, regionális sajátosságok ellenére az ukrán folklór más népek hasonló szellemi termékeitől megkülönböztethető és összefüggő egységet képez. Kizárólag határ menti ukrán néprajzi csoportok: mint huculok, bojkók, lemákok, poleszjeiek folklór alkotásait mutatja be. A szerző szerint a folklór régiók megismerésének célja az

²⁹ Pecuch 2006. 245–246.

³⁰ Kyrziew 2002.

egységes ukrán folklór sajátosságainak tudományos megfogalmazása, azé a folklóré, ami az etnosz egyik integráló ereje. Roman Kyrziw Ukrajna területén harminc régiót jelöl ki, amelyek közül legnagyobb teret jelen kötetben a bojkók népköltészetének szentelt. A huculok szóbeli költészetéből a motívumoknak és a költői eszközöknek és képeknek szentelt nagyobb figyelmet, míg a lemák folklór hagyományt a népcsoport és az ukránok évszázados etnogenetikai és etnokulturális egysége melletti legfontosabb érvként értékeli. A többi régióra vonatkozó cikkek témái a naptári ünnepek és az emberélet fordulóihoz köthető ünnepek költészete, történeti énekek, balladák, epikus népköltészet, népi próza (szólások és közmondások), pásztorénekek reliktumai a ladkaniék; kolomijki.

Felhasznált irodalom

- BLACHOWSKI, Aleksander
2002 *Zapomniane skarby. Stroje ludowe Polski i Ukrainy w rysunkach J. Głogowskiego i K. W. Kiełsińskiego, informator wystawy, koncepcja wystawy i katalogu*. Lwów-Toruń 48.
- DAHLIG, Piotr
1998 Z badań nad tradycjami muzycznymi na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Cymbaliści z Kresów Wschodnich. *Lud*, 82. 133–154.
- FRYŚ-PIETRASZKOWA, Ewa – KOWALSKA-LEWICKA, Anna – SPISS, Anna (red.)
2002 *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. I. 354. Kraków
- GOŠKO, Ů. (red.)
1999 *Lemkivšina. Istoriko-etnografske dosliđžennâ u 2-h tomah*, t. 1: *Material'na kul'tura*. Institut narodoznavstva NAN Ukraïni, L'viv
- GUDOWSKI, Janusz (red.)
2001 *Pasterstwo na Huculszczyźnie. Gospodarka. Kultura. Obyczaji*. Warszawa
- HRYNIW, Oleh
1996 Kształtowanie się nowoczesnego narodu ukraińskiego. Aspekt historyczny i etnologiczny. *Lud*. 80. 77–84.
- JANKOWSKA-MANN, Agnieszka
2001 Ludowość w twórczości malarzy młodopolskich. Na przykładzie tematyki huculskiej. *Lud*. 85. 13–42.
- KRĘT, Helena
2000 Cerkwie greckokatolickie w południowo-wschodniej Polsce. *Lud*. 84. 83–101.
2002 Cerkwie greckokatolickie w południowo-wschodniej Polsce II. Byłe województwo przemyskie rzeszowskie. *Lud*. 86. 229–238.
2003 Cerkwie greckokatolickie w południowo-wschodniej Polsce III. Byłe Województwo nowosądeckie. *Lud*. 87. 173–180.
- KYRCZIW, Roman
1996 Związki uczonych ukraińskich z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym. *Lud*. 80. 31–36.
2002 *Iz folklornych rehioniv Ukrajinu*. Narysy j statii, Nacionalna Akadmiia Nauk Ukrajinu, Instytut Narodoznavstva, Lwiv
- MARČUK, S. (red.)
2004 *Etnografija Ukraïni*. L'viv

MILEWSKA-MŁYNIK, Anna

- 1997 Huculi, polscy panowie i „surdutowcy” w XIX-wiecznych Karpatach. *Etnografia Polska*. XLI. 1–2. 97–118.

PAVLŮK, S. (red.)

- 1999 *Lemkivšina. Īstoriko-etnograficzne doslidžennā u 2–h tomab*, t. 2: *Dubovna kul'tura*. Īnstitut narodoznavstva NAN Ukraīni, L'viv

PAWLUK, Stepan – SAPELAK, Oksana

- 1996 Etnografia w Galicji w końcu XIX i na początku XX wieku. *Lud*. 80. 39–45.

PECUCH, Mirosław

- 1998 Wrastanie poprzez sacrum. Ukraińcy na ziemiach zachodniej i północnej Polski. *Lud*. 82. 87–94.

- 2006 Roman Kyrzczwi, Iz folkłornych rehioniw Ukrajiny. Narysy j statti, Nacionalna Akadmija Nauk Ukrajiny, Īnstytut Narodoznavstva, Lwiv 2002. *Lud* 90. 245–246.

PECUCH, Mirosław – STACHOWIAK, Andrzej

- 2006 *Lemkivšina. Īstoriko-etnograficzne doslidžennā u 2–h tomab*, t. 1: *Material'na kul'tura* (red. Ŭ. Goško), t. 2: *Dubovna kul'tura* (red. S. PavlŮk), Īnstitut narodoznavstva NAN Ukraīni, L'viv 1999. *Lud* 90. 237–245

POPOVICS Tibor Miklós

- 1998 Adatok a ruszin etnonim értelmezéséhez. In Eperjessy Ernő (szerk.): *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából*. 2. 175–189. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság

RUMPLER, Helmut (Hrsg.)

- 2010 Die Gesellschaft der Habsburgermonarchie im Kartenbild. In *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. IX/2*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften

SZROMBA-RYSOWA, Zofia

- 2003 Nad'a Valášková: František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče), 1999. Praha. *Lud* 87.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a

- 1999 *František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče)*. Praha

WASILEWSKA-KLAMKA, Beata

- 2006 O małej ojczyźnie Łemków. *Lud*. 90. 69–88.

Piroska Szabó

RUTHENIANS IN POLISH ETHNOGRAPHIC JOURNALS

The East Slavic ethnic group of the *Rusyns* has been studied with special attention by Polish ethnography from the earliest times to the present. Several aspects of the problematic issues are addressed through methods debated among Polish and Ukrainian ethnographers. Objective knowledge about the social and cultural status of the *Rusyns* is important because of at least two reasons. On the one hand because there are *Rusyns* in Poland (namely the ethnic group of the *Lemaks* or *Lemkos*) who settled down in Northwest Poland after having been deported following the Second World War, while others stayed in their homeland, in Southeast Poland. On the other hand, such explorations would be very much needed for the highlighting of historical and cultural specificities of the *Rusyns*, which would enable this ethnic group to formulate and express a theoretically supported and conscious collective identity, and to find its place within the range of Central European people.

We studied two of the most important mediums of Polish ethnography, the journals titled *Lud* and *Etnografia Polska* (issues published in the past ten years), searching for information that can help solve the above outlined problems.

A huculok között.

Néprajzi adatok a huculok hagyományos kultúrájához

BŐDI ERZSÉBET

Kárpátalja földrajzi, lingvisztikai és történelmi-néprajzi kutatásokból adódó megállapításokra épülő regionális tagolódásában, felosztásában különleges helyet foglalnak el a huculok.¹ Történetük és életmódjuk, de kiváltképpen az ún. oprisokról² szóló gazdag folklóruk különíti el a többi ruszin népcsoporttól, így a velük majdnem egy tájnyelvet beszélő szintén hegyi lakó, szomszédos bojkoktól.³ Kikről is szólnak a hucul legendák, történetek, énekek? Az oprisokról, sokolokról, azok hősiek harcos sikeres történeteikről. Az oprisok a huculok betyárjai. Szabadon mozgó, igazságért, szabadságért harcoló, törvények felett intézkedő, a szegény nép javát szolgáló, lovon harcoló férfiak voltak, akiket hősökke eszményítettek. Tanítványaikat nevezték sokoloknak. Számátalan elbeszélés őrzi cselekedeteiket, harcmódorukat, vezéreik sikereit s tragikus sorsukat. A 17. századtól⁴ már számon tartotta őket a hatalom teljesen a 19. század végéig. Fegyverzetükkel és gyors rajtaütésen alapuló támadásukkal értek célhoz. Raboltak és védtek területüket, Kárpátalja határán túl található Csornahora (Feketehegy) völgyeit, hegyoldalait, ahonnan támadásokat indítottak az idegenek ellen vagy az idegen földesurat szolgálókkal szemben.

Bonkáló Sándor szerint az Erdős-Kárpátok északkeleti csücskét, a Tisza forrásvidékét lakják a huculok. Ide vándoroltak a Galíciából és Bukovinából jött pásztorok hozzátartozóikkal, nyájaikkal együtt. Rahón 1518-tól már számon tartják őket.⁵ A huculok hazájává vált terület ettől északabbra található. A huculok vi-

¹ A tanulmány az OTKA K 68694 támogatásával készült.

² Oprisiekek harci cselekedetekkel kapcsolatban különféle tisztségek jöttek létre: így csorny chlopec (fekete fiúk), vatak (csoportvezető), molojec (fiú), pustak (legény), sokul, sokol (már bizonyított derék harcos ifjú); Oprisiekek betyároknál még nem készült néprajzi összefoglalás. (Lásd Küllös 1988.) Ám jó néhány szépirodalmi alkotásban lehet róluk olvasni, és nagyok sok népdal szól róluk. (Vójcicki 1840; Kolonkowski 1989; Kolbuszewski 1988; Tegoź 1960.)

³ Bonkáló é. n.: 83–92.

⁴ Lásd Küllös 1988: 10–12, 38.

⁵ Bonkáló é. n.: 74.

szonylag nagy területen élnek a Csornagorat, Csarnahorat (Feketehegy) körbevevő körzetben.⁶ Jelenleg Ukrajnához és Romániához tartozó vidékeken. Történelmileg megkülönböztetünk galíciái, bukovinai és magyar huculokat.⁷

Néprajzi kutatásainkat a Rahó környékén lakó magyar huculoknál végeztük, Tiszabogdányon, Vidráspatakon és Láposmezőn. Jártunk a Romániához csatolt Havasmezőn, Visóoroszipán és Oroszkőn, mely falvakat szintén ruszinul beszélő emberek lakják. Köztudott, hogy nagy munkabírásu, szívós lófajtát tenyésztettek ki, a hucul lovakat.⁸ Lovas népnek vallják őseiket. A férfiak harciasságuk mellett, kiváló lovagló tudásukkal büszkélkedtek. A puska, a toporec (fokos) harci felszerelés és a hucul ló birtoklása hozzátartozott életükhöz.

A 18. századtól az erdők tervszerű kitermelésében és a fagerendák tutajos szállításában a huculok új munkakörre tettek szert. A betelepített német famunkásoktól eltanulták a fakitermelés, a tutajozás és a faházépítés fortélyait. „Azelőtt a huculok még a fűrész sem ismerték, mert csak fejszével dolgoztak” – írja Bonkáló Sándor.⁹ Nemcsak híres erdőmunkásokká és tutajosokká váltak, kiváló nagy mesterei lettek a faragásoknak, a finomabb kézügyességet igénylő faragó népművészetnek, az agygművességnek,¹⁰ a nők a len és gyapjú feldolgozásnak.¹¹

A pásztorkodással kialakult életformájukat a mai napig nem adták fel. Nyár elején még jelenleg is kihajtják a (chid poloninszki) juhnyáját, kecskéket és borjúkat a hegyi tisztásokra legelni. A pásztorok (a vatások¹² és a juhászok) legeltetik, gondozzák az állatokat, fejjik a juhokat. Vatah, vata feldolgozza a tejet budznak, brindzának és urdanak. Ahol szarvasmarhát legeltetnek, ott rétgazdálkodást is folytatnak. A szénakaszálást az egyik legfontosabb feladatnak tekintik. Számukra nagyobb jelentősége van, mint az aratásnak. Ugyanis csak a faluban, lakóházuk környékén művelnek némi szántóföldet, amelybe zabot, korábban lent, krumplit, babot, fok-

⁶ Brzezina 1992: 18–20.

⁷ Ossendowski 1990: 25.

⁸ A hucul ló – vagy ahogyan ők mondják a huculik – erős, kitartó, takarmány nélkül akár 12 óráig is munkaképes, arányos felépítésű zömök lófajta. A honfoglaló magyarok tarpán és taki típusú lovainak közeli rokona. Jelenleg nagyon kevés található a huculok gazdaságában, ám előnyös tulajdonságai miatt Közép-Európa szerte fenntartanak hucul méneseket.

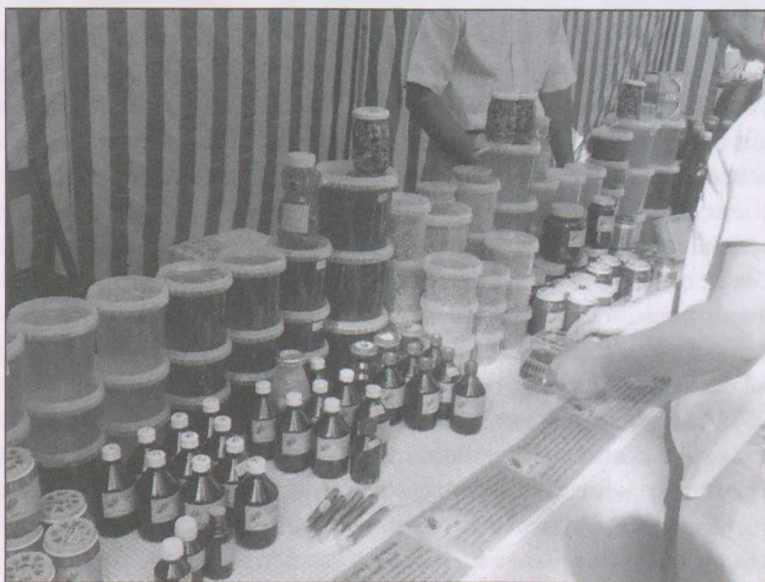
⁹ Bonkáló 1940: 78.

¹⁰ Bangó Aliz néprajzos-kerámikus kedvelte meg a hucul motívumok alkalmazását. A hucul kerámia nem Kárpátalján, hanem a Keleti-Kárpátok túloldalán (Prikarpatya) virágzott, Koszív központtal. A hucul cserépedényeket ugyanolyan motívumokkal díszítik, mint a férfingek elejét. (Huculsczyzna: 1987.)

¹¹ Tisztaborkúton néhány asszony nehéz gyapjútakarók szövésére specializálódott. Szatyivának nevezett masszív szövőszékeken szövik, ottani sebes folyású helyi patakokban áztatják, amitől felülete selymessé válik, egy-egy gyapjútakaró akár 5–6 kg is lehet.

¹² Vatás, vatárok, vatázksa név főpásztort jelöl, de jelenthet bandavezért is, például az opriska csoport vezetőjét.

hagymát és zöldséget vetettek. A vadászatra és a méhészetre a mai napig specializálódtak.

1. kép. *A hucul méhészet javai.* Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

Az erdei méhészetre specializálódott egyén a mézet natúr állapotában összegyűjti és kicsurgatja. Ezután ízesítenek vele különféle aromájú italokat, üdítőket, alkoholtartalmúakat, borokat, söröket. Kirakodó vásárokon mindig lehet látni mézitalokat árusító bódékat, amelyek előtt nagy az érdeklődés. Mivel édeskés ízűek, ezért igen kedvelik az emberek, a huculok még azt is hozzáteszik, hogy jótékony, gyógyító hatásukról sem szabad megfeledkezni. (1. kép)

A huculok görög katolikus vallásúak. Legnagyobb tisztelettel övezik Jézus Krisztus mellett Szent Miklós, Szent György és Szent Barbara alakját. Óvják magukat Archijudától, az ördögök királyától. Templomi búcsúkat megtartják, neve chram. Bonkáló Sándor megjegyezte, hogy a hucul ember „görcsösen ragaszkodik hitéhez, illetve szertartásához, de emellett rendkívül babonás is”.¹³ Ennek számtalan jegyét tapasztaltuk. A karácsony esti vacsorán kínált ételekből a gazdasszony egy-egy kisadagot összegyűjt, azokat összekeveri, majd kisüti, kiszárítja és Jurij (Szent György) napkor megeteti vele az állatait. Félnék a kisgyermekeket ellopó, eltüntető bohíniktól, a lisua nevű erdei szellemtől, a majka és a niauka, szintén erdős, bokros helyen megbúvó, az állatok tejelőképességét megrontó, képzeletbeli lényektől, a nicsnicától, nocnicától, amely sötét éjszakában kóborló nő alakjában jelenik

¹³ Bonkáló 1940: 79.

meg. Beszélnek a rahmanyikról, olyan jó emberekről, akik annyira messze vidéken élnek, hogy azt sem tudják, keresztények is léteznek. Azért emlékeznek meg róluk nagyhét szerdáján (rahmanyszi velik djen) úgy, hogy tojáshéjakat dobálnak a folyókba, hogy így üzenetük, jó kívánságaik eljussanak hozzájuk messze földre. Így tartják velük a kapcsolatot. Szent Iván napját megelőző hétfőn ülik meg a rozihry ünnepet. Ekkor zöld ágakkal díszítik fel az ablakokat, ajtókat. A scsezun nevű lénytől szintén féltetni kellett a gyerekeket, mert az erdőben téves útra vezeti őket. A vidma, vidmina (boszorkány) elferdíti, elveszi az emberek józan eszt. Ráveszi a legényeket arra, hogy cigánylányokat vegyenek el feleségül. A volkun farkasember, képes egy esküvői menetet is átváltoztatni. A gradovnik jégverés felett uralkodik, a molfar jóra is, rosszra is képes személy. Az uriczny szemmel rontó alak. A huculok szerint a magyarok között vannak olyan személyek, akik szemmel rontanak. A csuhajster erdőket járó hiedelmi lény, aki segíti az emberek tájékozódását. Az épületeket, lakóházak, kunyhók környékét védik a házi szellemek: antypka, semenka, domovka. A nem természetes halállal elhunytak lelke – a potopenik, stratnik, ubijnik – visszajár bosszúra, hogy áldozatra leljen. Éjszaka nem tanácsos fát úsztatni a folyón, mert topieleccel találkozhat a faúsztató, aki vízbe fulladhat. Sosem szabad olyan fagerendát felhasználni építkezéshez, amelybe már bele ütött a villám. Nem tanácsos beszélni a betegségekről, a rosszul végződő eseményekről, a kárt okozó szellemekről, mert valóban megjelennek. Azokra még gondolni sem jó, nemhogy másokkal hangosan megvitatni.

Rahón, Gyertyánligeten és Tiszabogdányban jelentős számú magyar közösséggel élnek együtt a huculok. Ezeken a településeken minden népcsoport közül a magyarokat tisztelik legjobban. Legszívesebben magyaroknak dolgoznának, vagy Magyarországra járnának el munkára, például az építőiparba. Ez utóbbi vágyukat vízumkényszer miatt nem tudják valóra váltani. A mai helyzetben a Huculföld nem tudja eltartani lakosait. Helyben kevés munkahely van, kevesen találnak megélhetési lehetőségre.

Az ingázó életformát a mai társadalmi rendszer kényszeríti rájuk. Ezt érzelmi-
leg nagyon nehezen fogadják el. Úgy vélekednek, hogy a jelenlegi állami berendezkedés céltudatosan szegényíti el őket. A piacgazdálkodás elszakítja őket szülőföldjüktől, hagyományos életformájuktól. A hatalmi intézkedések életmódbeli változtatásokra kényszeríti őket, amit ők nehezen tudnak felvállalni. Gazdasági helyzetük most nagyon nyomasztja őket.

A valóság az, hogy a szülőföld, a szépség és a csodák hazájának tartott erdő-hegyes térség jelenleg nem elég az igényüknek. Sem erdőgazdálkodásból, sem legeltető állattartásból, sem állami alkalmazásból, sem turizmusból, bármennyire is hátráltalanul gazdag tájuk természeti képződményekben és különleges emberi alkotásokban. Elsősorban a közutak elégtelen állapota hátráltatja a gazdasági lépéseket helyben. Az emberek kénytelenek eljárni dolgozni. A kenyérkereseti munka utáni

elvándorlás miatt a családok, a rokoni, lokális közösségek meglazulnak, szétesnek. Ezért erősen összefogó hatásúak lettek a hucul kulturális fesztiválok, amelyeket ugyan olyan elképzelésekkel és szándékokkal rendeznek meg, mint mindenhol máshol a társadalmi változások után a volt szocialista országokban,¹⁴ mégis úgy néz ki, hogy saját szórakozásukra, találkozásukra tartanak meg. A társadalomkutató pedig azt állapíthatja meg, hogy ezek a fesztiválok nagyon nagyban hozzájárulnak az adott csoport identitásának megfogalmazásához, tudatosításához, megerősítéséhez és elismertetéséhez saját maguk gondolavilágában és mások által is. Megmutatkozás és kitárulkozás lehetőségével egyértelműen megtapasztalható, szemmel láthatóvá válnak sajátosságai: ünnepi népviseletük, hagyományos zene, ének és táncviláguk, népművészetük, gazdálkodásukból származó termékeik, lakáskörülményeik, ünnepi asztaluk és nem utolsósorban hagyományos ételeik, melyek kínálásával megmutatják vendéglátásuk mikéntjét. Egy ilyen alkalomra összesűrített hagyományos kultúra a huculok egész életét átszövi. Ám ez az évente egyszeri bemutatkozás csakis intézményi keretek között lehetséges. Költségek, szervezők, rendezők kellenek hozzá. Ez a hagyományápolásnak már megrendezett, tudatos ápolása. Ezért történhet torzulás, stilizáció, csakis a letisztult, tetszetős, színes formák szerepeltetése, kiállítása, megmutatása, közszemlére tevése.

A huculok körében a leghíresebb és egyben legnagyobb a Brindza Fesztivál. Rahó egyik festői szépségű völgyében tartják minden év szeptemberének első hétvégéjén. Itt csak hucul települések mutatkoznak be. Jönnek Romániából is. A rendezők meghívják ugyan a verchovinai bojkok hagyományörző együtteseit is, azzal az érveléssel, hogy ők is hegyi lakók, közös nyelvet beszélnek és életmódjukban a huculokhoz legjobban hasonlíthatók, ám megfigyelhető közöttük létező különbség is, amit most meg is mutatnak a fesztiválon.

A fesztivál három nagy helyszínen zajlik. Kezdődik egy zenés, vidám felvonulási menettel, amikor a települések névtáblái mögött iskolások, hagyományörző művészeti csoportok, zenészek, táncosok, havasi kürtösök megrendezett sorrendben vidám hangulatot teremtve sétálnak végig Rahó főutcájától utcákon át a rendezvény kirakodó helyszínéig a hegyoldalra, a nagy közösségi térhez. Ezen a bizonyos helyoldalon szabadtéri szórakoztató-kulturális rendezvényeknek helyt adó művelődési parkot alakítottak ki. A park egy nagy színpadból és az emelkedő domboldalra rögzített padokból áll, ahol több száz ember helyet foglalva élvezheti a színpadon zajló eseményeket, valóban a huculok ízléséhez méltó festői környezetben. A fesztiválon résztvevő hagyományörző, folklór együttesek itt mutatkoznak be, zenés-táncos-énekes előadásaikkal biztosítják a nagyközönség szórakoztatását a fesztiválszervezők által összeállított kötött műsorprogram szerint.

¹⁴ Bódi 2008: 44–52; 2009: 99–103.

kint a zöld szabadban alkotnak. A különbség abban van, hogy ezt a látképet, látványt kívülről érkezett emberek, idegenek nézegetik kíváncsiságból és szórakozásból, nem önmagáért spontán jött létre.

A mások, az idegenek megnézhetik, megcsodálhatják a huculok életmódjáról tanúskodó tárgyakat, viseleti darabokat, a hucul lizsnikiket (cseregéket, takarókat), fafaragásokat, de e mellett megkóstolják a helyben rögtönzött tűzhelyen főtt, sült ételeket a már említett banost, bográcsost (pörköltféle), a kuliszt (kukoricapuliszka), a brindzát, vurdát, a meleg budzát, a különféle lepényeket (2–3. kép). A nagyszámú vendégváró helyekhez viszonyítva azonban még kevés, távolabbi területről érkező látogató keresi fel a fesztivált (4–5. kép). A hegyoldalban tömegekben hömpölygő emberek jó része huculföldi.

4. kép. *Vendégváró asztal ételeivel: kifjenkik, fehér és vörös, gyümölcsbor, gyümölcskosár, főtt cékla saláta, félbevágott paradicsomba töltött juhtúró.*
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

5. kép. *Vendégváró asztal.*
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

A fesztivál alatt árúsítanak az őstermelők, illetve a gyermekjátékokat, bizzuk árulók. Néprajzi szempontból a hagyományos kultúra három nagy területéhez kapcsolhatók a figyelemre méltó árúk. Az egyik a méhészet, a másik a népművészet, a harmadik a juhtej és a tehéntej feldolgozása során készített termékek.

A huculok étkezését a mai napig a juhtej, attól kevesebb alkalommal a tehéntej termékei határozzák meg. A zsentica, az urda, a bálmos, a guszte kiszle maloko, a tehéntejből köpült vaj és főleg a különböző lágyságú sajtok, a sirek és a végterméknek számító, hosszabb-rövidebb ideig érlelt brindza-félék, erős juhtúró (szir ovecsij) biztosítja (6–9. kép). Ezeket a tejtermékeket kukoricadarával,

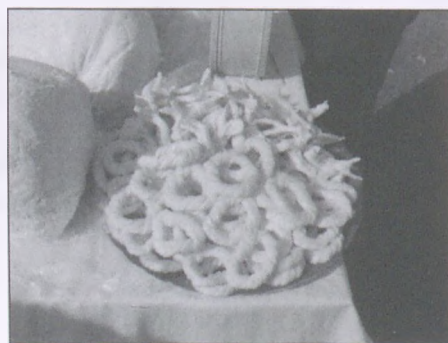
6. kép. Háromféle érlelésű brindza és juhsajt.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

7. kép. Sajtból készült huculke (lovacska).
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

8. kép. Sajtból készült hattyúk.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

9. kép. Sajtpercek és lovacska (huculke).
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

greckával (hajdinakása), boltban vásárolt kenyérrel, főtt tésztákkal és sült burgonyalepények ízesítőjeként fogyasztják. Kukoricát a faluban házak udvarán termelnek, de vásárolnak a magyaroktól is. A kulesza, puliszkaszerű daraételüket kuleszinnik nevű öntött vassfazékban főzik. A malaj a kukoricalisztből sült kenyér. Az erdőre járó embereknek mindig volt a tarisznyájukban egy darab malaj és egy kis budz. Budz a lágy sajtnak az a fajtája, amely tejoltást követően már összeállt. Valamennyi savó, azaz szervetka kicsepegett belőle. Egy kicsit savanykás ízű, puha, sőtlan sajt. Azt a polcot, ahol szárítják a budz, budza sajtokat, szintén bundzának hívják. Huslenkának nevezik a frissen fejt tejet beoltás utáni állapotban. Huslenka a természetes módon megalvadt tehéntej is. Mind a kétféle változatát fogyasztják. Gyermekeknek szívesen adnak egy csupor juhtej huslenkát malajhoz, hogy éhségüket csillapítsák. A tehén aludttejet kuleszával eszik. Amikor már besűrűsödött a kulesza, akkor hozzákezdenek enni, s hozzá huslenkát, aludttejet isznak. A frissen fejt tehéntejet olyan nagyra becsülik, hogy azt mondják mannát iszunk. Mert a tej, az maga az élet a huculok megítélésében. Urda, hurda, wúrda, horda, orda nevű túrójuk az egyik legalapvetőbb ételük. A gomolyakészí-

tés után megmaradt savót újra felfelelegítik, felforralják az üstben, az összesűrűsödött, felszínen úszó részt fogyasztják el sózva. A savót zsenticának, zsinticának nevezik. Puliszkával, kenyérrel fogyasztják, de falatozhatnak hozzá gomolyát is. Ünnepi alkalomkor perepicska kalácsfélét esznek hozzá.

Legfőbb ételük a brindza, melyet mindenhez lehet enni. Bebernicákban tárolják, ha már elkezdett szagosodni, akkor újból átgyúrák sóval, és kisebb edényekbe, rakivkákba adagolják szét, hogy könnyebben ellenőrizhető és szállítható legyen. Ha forró vizet öntenek egy adag rakivka tűróra, akkor levesként eszik meg.¹⁵

A huculok hagyományos étele még a korzs nevű, zsíros tészta, melyet kukoricalisztból vagy vegyesen kukorica- és gabonalisztből sütnek. Egykor a vándorok eledele volt, ma már gyakran elkészítik, hogy mindig legyen a háznál valamilyen sült tészta. A korzs a huculok lepénykenyere volt, jelenleg, ahogyan a fesztiválon is láthattuk, töltelék nélküli sütemény,¹⁶ piteszerű kalácsá formálták, fejlesztették.

A legnépszerűbb és egyben legkedveltebb falatjuk szintén lepény, amit kremzlikinek hívnak.¹⁷ Reszelt burgonya, kevés liszt, vöröshagyma, tojás, só, bors összetételű étel, melyet bárhol hamar ki lehet sütni. Tenyérynyi nagyságú lepényhez még evőeszköz sem kell. Lehet zsírban vagy anélkül kisütni. Gombával, juhtúróval és bármivel, édesen és sósan enni. Ehhez az ételcsoporthoz tartozik a ripljaniki zsiradékon sült hucul lepény is.

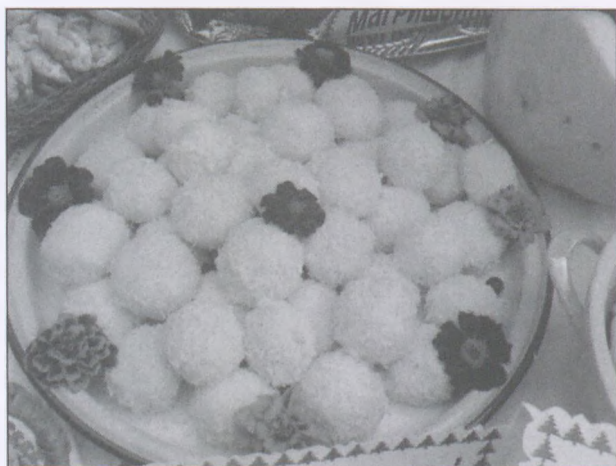
A kremzlik a magyarok által ismert lepcsánkának, lapcsonkának felel meg. A rahói magyarok úgy is határozzák meg, hogy a kremzli a huculoké, a lepcsánka a magyaroké. Ha nyersburgonya helyett főtt burgonyát tesznek tésztájába, akkor tócsni lesz belőle. A huculok ezt az ételt nem készítik. A kremzlisütés szabadidő ténykedés lett. A huculoknál egyre gyakoribb látvány, hogy az erdei tisztáson tüzet raknak és felette sütik a kremzlit.

A főtt tészták sorában első helyen kell említeni a vajas prézliben megforgatott golibovci kat, gombócokat. (10. kép) A pirogikat gombával, krumplival és káposztával töltik. Szorgos munkanapokra készíti el a gazdasszony, vagy kisebb családi összejövetelre. Mind a két főtt tésztához kell jó minőségű liszt, ezért is ritkán főzték. Egyszerre sokat készítenek, ha megmaradt belőle másnapra, akkor vajon felpirítják. Ha ünnepnapra tálalják, akkor kissé édesített, cukrozott zsemlemorzsával hintik meg.

¹⁵ Mihajlo 1994: 332–356.

¹⁶ Pákozdi Judit azonosítja a málékenyérrel (Pákozdi 1992: 186.). Az ő tapasztalata szerint a magyarok kemencéjében sült málékenyér egy nagyon tápláló, fejlett konyhatechnológiával készült ünnepi eledel, amihez a friss kapor és az újhagyma illik.

¹⁷ Pákozdi 1992: 183–184.

10. kép. *Gombóc*.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

A huculok nem ismerik a száraztésztákat. Hozzájuk legközelebb a viski magyaroknál láttam. Az üzletekben vásárolnak ugyan makarónit, amelyet köretnek főznek ki. Tejfeles sós szósszal leöntve önálló ételnek elfogyasztják. A makaróni új élelmiszer náluk, a hagyományos konyha ünnepi ételnek tekinti még ma is.

A főtt tészták kategóriájában külön csoporthoz sorolhatjuk a palacsintákat. Urdával, brindzával töltik meg. Tésztájukat főzhetik és süthetik. Ha főzik, akkor kisebb hengerdarabokra formázzák, ha sütik serpenyőben vagy régebbi módon szabad tűz felett egy vaslapon, akkor hosszabb tekercseket csavarnak. A palacsintit – ahogy a huculok mondják – az idősek sült szalonnadarabokkal ették régen. Sajttal, szírrrel, urdával töltve közkedvelt étel. Brindzával felületét szórják meg. Ha az ilyen töltetű palacsintát vajon pirított cukros darában forgatják meg, akkor ünnepi étel lesz belőle.

Szintén külön ételcsoportot jelentenek a fánkik.¹⁸ A huculok elmondása szerint ez a valódi süteményük. Fánkikat sütöttek lakodalmakra, vallási nagyünnepekre, vendéglátásra, ezzel kínálták meg a tavaszi állatkihajtásra összegyűlt embereket. Régen a gazda fánkít vitt fel a hegyi legelőre pásztorainak. A fánkik olyan süteményük a hucul asszonyoknak, amelyet minden háznál meg tudtak sütni, amely annyira hozzátartozott a jeles eseményekhez, ünnepekhez, hogy a lányokat meg kellett tanítani a sütésére. Ha módjuk megengedte, akkor városban való jártukkor cukrászdában fánkikat vásároltak. A pampuska elnevezését is ott tanulták meg. Pancsiknak mondják a jól megkelt, a megszokottól nagyobbra sikerült fánkokat. Sőt úgy vélik, hogy a kövér gyerekek azért híztak meg, mert túl sok

¹⁸ Kisbán 1979.

pancsikat ettek. Rá is szólnak a gyerekekre, hogy ne egyenek már annyit, mert olyan pancsikosok lesznek. Amennyiben a tészta közepére gyümölcslekvárt raknak, akkor már ők is a cukrászokkal egy színvonalon tudnak pampuskát sütni.

A kemencében sült tészták közül külön figyelmet érdemel a pogácsi nevezetű hucul sült lepény. Minden változata 20–30 cm átmérőjű, kétujjnyi vastag tészta.¹⁹ Lehet kelt, vagy csak aludttejjel dagasztott. Nem sós ízű. Inkább természetes édes ízű. Ha élesztővel sütik, akkor édesebb, mint aludttejjel. Olykor a meleg pogácsit kristálycukorral hintik meg. A pogácsi olyan nagy tészta, hogy egy évre egy ember nem tudja megenni. Ezért törnek belőle vurdához, tejhez vagy zseniticához, de magában is kiadós étel. Pásztorok, erdei munkások tarisznyájába – bordinek, dziobenka – való étel. A huculoknál ismeretlen tészta az apró sós pogácsa. Szesziesitalhoz sós kenyérdarabot vagy sós vurdát csipegetnek.

A kultúrjavak átvételét tudjuk nyomon követni a kifenki nevezetű töltelékes süteményük esetében. Viskről nyugatabbra ezt a süteményt a magyarok rogalikinek nevezik. A kifenkik és a rogalikik Magyarország-szerte ismert apró kiflik, melyeket egyaránt sütnek a háziasszonyok és a szakipari pékek, régebben a cukrászok is. A ruszin ajkú huculoknál az eredeti elnevezésével találkozunk, míg a kárpátaljai magyarok rogalikikre cserélték át a terminológiáját. Ebben az esetben a névszóváltás azért következett be, mert ezeket az apró kifliket élelmiszerboltokban is lehet kapni, rogaliki név alatt. Kimérve árulják, nagyon népszerű, könnyen elérhető.

A huculoknál megmaradt kínáló süteménynek a kifenkik. Lakodalmak, nagyobb létszámú vendégséget fogadó alkalmakra sütötték. A kifenkiknek azaz a kiflik csoportjába tartozó sült tésztáknak csak az édes ízű változatait készítik házilag. Gyümölcslekvárral és cukrozott urdával töltik.

A kifenkik nevű sütemények mellett ugyancsak népszerűek a bábá, bábká nevű tészták, melyeket gyakran kínálnak vasárnapi ebédhez. A keleti szlávoknál a bábka a legáltalánosabb sütemény. Minden töltelék nélküli kelt tésztából, némely helyen piskótaszerű öntött tésztából, kerek vagy négyszög formájú sült tésztát bábkának neveznek. A bábka az a sült tészta,²⁰ amelyet bármilyen lisztből gyorsan meg tudnak sütni, nem igényel nagy tapasztalatot és összetett műveletet. A huculok általában kukoricalisztből sütik. A síkvidékeken búza- vagy rozslisztből. A hucul bábka nagyon hasonlít a magyarok által közismert tepsiben sült kukoricamáléhoz vagy olykor a pitéhez.

A huculok finom búzalisztből kalácsot csak húsvétra és lakodalomra sütöttek. Nagy körültekintéssel dagasztották, kelesztették, védték az ilyen kalács tésztáját, nehogy valaki, váratlanul jött idegen személy befolyásolni tudja minőségét.

¹⁹ Tátrai 2010: 165–182; Kisbán 2010: 80.

²⁰ Kowalski 2000: 118–124.

Kerekre formálták, felületét kalácstésztából díszítették. A húsvéti ünnepi szertartás után megszentelt kerek fehér bélű kalácsot neveztek pászkának és ma is így hívják (11–13. kép). A hucul asszonyok elmondása szerint manapság már olyan gyakran süthetnek kerek finom kalácsot, ahányszor kedvük tartja, mert a búzaliszt már nem különleges áru, bármikor és bárhol meg tudják vásárolni. Azért még szóhasználatukban a kerek kalácsot, függetlenül attól, hogy milyen alkalomra sütik, páskának, pászkának mondják, hangsúlyozva különös értékét. Hasonló technológiával sütik lakodalomra, vagy jeles alkalomra, amikor kitüntetett vendéget fogadnak. Korábban ilyen alkalmakra kenyeret sütöttek. Még most is van olyan közösség, ahol a kerek sima kalácsot, amelyet nem húsvét alkalmára készítenek, chlibnek, azaz kenyérnek mondják.

11. kép. Húsvéti kalács kenyérről szóló versikével.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

12. kép. Húsvéti kosár, Tiszaborkút.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

13. kép. Húsvéti kosár, Koszív.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

A hucul lakodalmi kalács kerek és a középén lyukas. Egy nagy perechez hasonlítható. A tetejét fonott dísz ékesíti. Régen csak egy nagy lyukas kalácsot sütöttek lakodalomra, később már többet, de kisebb méreteken. A lakodalmi menetben az asszonyok karján viselték a kerek kalácsot, a közös lakomához megterített

hosszú nagy asztalon pedig a kalács közepébe tett italos üveggel díszítette a terítéket (14–17. kép). A kerek kalács a huculok vallási életében, családi ünnepek szertartásaiban különleges funkciót tölt be. Hozzá kapcsolódó mágikus cselekedetek támasztják alá ezt a különös kapcsolatot ember, társadalom és kalács minősítése között. Az emberek kerek kalács felett fognak kezét, ha barátságukat meg akarják erősíteni, ha valamit közösen el szeretnének érni, ha az ifjú pár tanúk előtt szövetséget köt.

14. kép. *Menyasszonyi kalács.*
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

15. kép. *Lakodalmi kalács.*
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

16. kép. *Lakodalmi, hukas kerek kalács.*
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

17. kép. *Lakodalmi hukas kalács gyümölcstállal, ún. kifjenkikkel (kiflikkel).*
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

A huculok a szomszédos népcsoportokhoz, a kárpátaljai magyarokhoz, románokhoz, a ruszinul beszélő bojkokhoz viszonyítva ritkán fogyasztanak húskételeket. Azok közül is a bárányhúst, a sertésszalonnát és a füstölt sertéshúsokat dolgozzák fel hagyományos módon. A húskételeket tejtermékekkel, legfőképpen érett juhtúróval, kukorica őrleményekből készült ételekkel helyettesítik. Nem is vágyakoznak húskételek után. Ha vadat ejtenek, a vadhúst nyáron megsütik. Feldolgozásával és konzerválásával nem nagyon foglalkoznak.

Szerény háztartási eszközeiknek többsége is a tejfeldolgozással kapcsolatos. A már említett juhtúrótáról berbenicán kívül a tejoltó putyra, a hordozható vaj-tartó rakva, a kisebb rakivka, a polonnik, azaz nagy fakanál mind faedény. A sütő vastárcsa és a vafazék a legfontosabbak egy hucul konyhában.

A hucul férfiak bicskája hosszú pengéjű kés, csepelik, melyet széles bőrvögre rögzített bőrtokban hordanak. A bőrvöket a csereszt vasveretekkel tették komoly ruhakellékké.

Jellegzetes felső kabátjuk a szabásnélküli bajbarak, melynek közepén egy ékalakú nyílást vágtak ki. A gugla a magyaroknak is jól ismert guba. Vannak hétköznapi és ünnepi gubák, attól függően, hogy miből szőtték. A lakodalmi gulgát kifehéritett kendervászonból szabták, úgy hogy fejre való csuklyát is varrtak hozzá. Hácsi, gácsi a férfiak nadrágja, a kapci meg a kapcájuk, mely leggyakrabban gyapjúból szőtt ruhadarab. Ha kecskeszörből készítették a férfiak nadrágját, akkor volosenyának nevezték. Ezt a könnyű, vékony felsőruhaneműt nyáron viselték a férfiak. Durvára szőtt vászondarabot veretának hívnak, abból is varrhattak nadrágot.

Ujjatlan bőrmellényük a keptár (kiptár), amelyet elől két függőleges hímzett csík díszít. Ha az egész bőrkeptárt sikerült pirosra befesteni, és egy ilyen drága felsőruhanemű került az ifjú huculnő ruhatárába, akkor már krasanyek lett a neve, és élete végéig féltve őrizte a tulajdonos. A perimatkával együtt hordta ünnepi alkalmakkor. A perimatka piros cérnával kivarrt fehér kendő, melyet hátul a tarkó alatt kötöttek meg. Hucul menyecskék viselték. A rukavnyik szószerinti fordításban ujjas. A huculok juhbőrből varratták. Csak a módosabb személyek hordtak rukavnyikot. A szerdákja, rövid kabátja már mindenkinek volt. Sierak a szerdák hímzett és piros, fehér, sárga bojtokkal, zsinórokkal díszített változata. A mente, manta huculoknál is elterjedt.

Sorocska a neve a hucul ingnek. A lenvászonból varrt sorocskákat elől két sorban keresztaszemes öltéssel kihímezték. A kendervászonból szabott sorocskák alját hosszabbra hagyták mindennapi viselésre. Ilyen vászon sorocskát lányok is hordtak, de lenvászonból való hímzettet már nem. A férfinkeket édesanyák hímezték. Minden anya ajándékozott fiának legalább egy hímzett inget, melyet maga varrt meg és hagyományos motívumokkal maga hímzett ki, amelyet a fia ünnepi alkalomra büszkén viselt élete végéig.

Szapka, sipka, siplica, solomienka (szalmakalap), kresania a hucul férfiak fejviseleti darabjai. A hucul nők jellegzetes lapszoknyája a zapaszka, melynek szélességét a szövőszék mérete határozza meg, ezért előfordul, hogy két zapaszkat kellett összefogni derékban egy széles gyapjú, színes övvel, a popruzkával.

A huculok kétféle bocskort hordtak. A postolit és a kierpcét. Nyáron mezítlábra postolit kötöttek, a kierpcét ünnepekre. A kierpcét bőrből varrták, az olcsóbb lábbelit faháncsból. A lábbelik tartozéka volt a voloki, a férfiaknak fekete,

a nőké világosabb színű erősgyapjúfonál, amellyel a lábszárukra erősítették a bocskort. Lehetett bőrszűj is a voloki.

Mindezeket a tárgyi jellegű értékeket igyekeznek a hucul fesztiválon kiállítani, hogy a szórakozás és a vendéglátás mellett vagy közben megmutassák önmaguk világát. Külön figyelmet érdemelne a kolomijka műfajhoz tartozó népdalkincsük és a hozzá kapcsolódó ún. huculka táncuk, amelynek változatait színpadi előadásokban és a helyi asztalok körül mutattak be.

18. kép. Meggykompót és savanyúságok.
Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

19. kép. Hímzett hucul kendőkkel kiállított jeles személyeket (Sevcsenko, Leszka Ukraínszka, Ivan Frankot) ábrázoló gobleinek, festett szentképek, tájképek.

Készítette: Bódi Erzsébet, 2009.

Megállapíthatjuk, hogy a huculok Brindza Fesztiválja tömörítve mutatja be a hagyományos kultúrájukat. Évente egy alkalommal és egy helyszínen, egy tágas közösségi térben összegzi, reprezentálja sajátosságait (18–19. kép). Ezeknek a sajátosságoknak az általuk történő demonstrálása, felmutatása és a látottak, hallottak, tapasztaltak alapján mások, idegenek elismerő véleménye nagyban gazdagítja és erősíti a huculok etnikai tudatának tartalmát. A másik nagy hatása abban mérhető, hogy a munka utáni elvándorlások miatt a meglazult közösségi összetartozásnak újbóli értelmet ad. A hucul fesztivál alatt a javak cseréjénél még nem lehetett észrevenni a gazdasági haszon iránti vágyat sem a rendezők, sem a résztvevők oldaláról. A tömegkultúra termékei sem uralták a kerekedői standokat. Szeszkes ital árusítása is csak némely helyen volt. Nem volt feltűnő ilyen igény. A valós életet visszatükröző, ünnepi köntösben öltöztetett hucul kultúra egy nagy szabadtéri kiállítása valósult meg, ahol kortól, lakóhelytől függetlenül mindenki jól érezhette magát, és ahol büszkén vállalhatták a huculok múltjukban formálódott kulturális sajátosságait, amiket a szocialista korszakban el kellett hallgatni.

Felhasznált irodalom

BONKÁLÓ Sándor

é. n.(1940) *A rutének (ruszinok)*. Budapest

BÓDI Erzsébet

2008 A hagyomány újraértékelése a jelenben. In Örsi Julianna (szerk.): *Nemzedékek kútatóúton*. 44–52. Túrkeve

2009 A hagyományos táplálkozáskultúra újraértékelése. *Ethnica* XI/4. 99–103.

BRZEZINA, Maria

1992 *Stylizacja bucharska*. Kraków

HODINKA Antal

1923 *A kárpátaljai rutének lakóhelye, gazdaságuk és műltjük*. Budapest

HUCULSZCZYŻNA

1987 *Huculszczyzna. Katalog Wystawy Muzeum Okręgowego w Radomiu*. Radom

KISBÁN Eszter

1979 Táplálkozáskultúra. In Balassa Iván (szerk.): *Magyar Néprajz IV. Életmód*. 417–585. Budapest

2010 A cukor (gyógyszer – fűszer – csemege – élelmiszer – társadalom). *Studia Caroliensia*, 3–4. 49–102.

KOWALSKI, Piotr

2000 *Chleb nasz powszedni o pieczywie w obrzędach, magii, literackich obrazach i opiniach detetyków*. Wrocław

KÜLLÖS Imola

1988 *Betyárok könyve*. Néprajzi Kiskönyvtár. Budapest

MAGOCSI Paul Robert

1996 *A ruszinok*. Budapest

MIHAJLO, Tivadar

1994 *Tradycyjne szkotarstwo Ukraińskich Karpat drugiej połowiny XIX – pierwszej połowiny XX stł.* Uzsgorod

OSSENDOWSKI, Adam F.

1990 *Huculszczyzna: Gorgany i Czarnohora*. Wrocław

PÁKOZDI Judit

1992 *Kárpátaljai kóstoló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó

POPOVICS Tibor Miklós

1998 Adatok a ruszin etnonim értelmezéséhez. In Eperjessy Ernő (szerk.): *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából*. 2. 175–189. Budapest

TÁTRAI Zsuzsanna

2010 Ünnepi fánkok. *Studia Caroliensia*, 3–4. 165–182.

TEGOŻ, Witold

1960 *Zbójcy w Galicji*. Kraków

TÓTH Imre

2004 *Kárpátalja a rabói járás. Honismereti olvasókönyv*. Szeged

Erzsébet Bódi

AMONG THE HUTSULS
(ETHNOGRAPHIC DATA ABOUT THE TRADITIONAL CULTURE
OF THE HUTSULS)

One of the most characteristic East Slavic ethnic group of Subcarpathia is that of the Hutsuls. They live around the area of Hoverla, in mountain villages belonging to Ukraine and Romania. Their history and lifestyle distinguishes them from other neighbouring ethnic groups. Historically, they were never, strictly speaking, subjects of the current elite classes. They have always worked as mountain shepherds, forest workers and raftsmen. Good skills in horsemanship and fighting have been characteristic of them. Rich folklore and folk art are illustrative of the Hutsul culture (e.g. highwayman folklore and kolomyjka folk songs). We can differentiate between Galician, Bukovina and Hungarian Hutsuls.

This paper describes the diversified belief system, eating habits and clothing of the Hutsuls, and also studies the role of cultural festivals in this people's life. A well-organized festival is an event that has the potential to simultaneously represent several areas of traditional culture in as short time as a day. It is an ideal opportunity for the realization and strengthening of collective consciousness within an ethnic group living sporadically in an area. If mass culture can successfully be put aside, ethnic identity gains such positive values that enable the members of the group to identify with them in the long run. It is a proven fact that within this practice of self-identity formulation and expression, traditional culture is the most crucial or even the only foothold for both the individual and the community.

E számunk szerzői

2012/2.

BÓDI ERZSÉBET

etnográfus

MTA-DE Néprajzi Tanszék

bodi.erzsebet@freemail.hu

KÉSZ BARNABÁS

történelem–földrajz szakos tanár

Salánki Mikes Kelemen Középiskola

Ukrajna

keszmargit@gmail.com

KÉSZ MARGIT

magyar nyelv és irodalom szakos

főiskolai tanár

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar

Főiskola

Beregszász, Ukrajna

keszmargit@gmail.com

NAZAROVICS IVETT

magyar–angol nyelv és irodalom szakos

főiskolai hallgató

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

Magyar Főiskola

Beregszász, Ukrajna

SZABÓ PIROSKA

etnográfus

MTA Néprajzi Kutatóintézet

piroska12@t-online.hu

SZUJEMBAJEVA OKSZÁNA

magyar–történelem szakos

főiskolai hallgató

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

Magyar Főiskola

Beregszász, Ukrajna

ETHNOLOGIC HORIZONS

A Periodical Published by Györfly István Ethnological Association
Volume 21 Number 2 (2012)

Founders

IVÁN BALASSA and ZOLTÁN UJVÁRY (1992)

Founding Editor

GYULA VIGA (1992–2001)

Editor

RÓBERT KEMÉNYFI

Guest Editor

ERZSÉBET BÓDI

Head of the Editorial Board

ZOLTÁN UJVÁRY

Members of the Editorial Board

DÁNIEL BÁRTH, MÁRTA FATA (Tübingen), VIIMOS KESZEG (Kolozsvár),
MARGIT KÉSZ (Salánk/Beregszász), VERONIKA LAJOS, KÁROLY LÁBADI,
JÓZSEF LISZKA (Komárom), GYULA VIGA

Copy Editor

MONIKA GÖNCZY, ERIK LÁSZLÓ KOVÁCS

Translation

ORSOLYA TAKÁCS, VERONIKA LAJOS

Technical Assistant

ÉVA BIHARI NAGY

Cover design by:

CSABA DALLOS

Publication Sponsored by

Ministry of Human Resources, Museum Department

The Local Government of Debrecen

HRSR K 68694

HAS UD Ethnologic Research Group

Department of Ethnology

Published by

ELEK BARTHA, President of Györfly István Ethnological Association

ISSN 1215-8097

Printed in Debrecen by *Kapitális Ltd.*

www.neprajzilatohatar.hu

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Folyóiratunk a térségünkben együtt élő nyelvi, etnikai, vallási közösségek tárgyi-szellemi hagyatékát elemző, az asszimilációs, akkulturációs, integrációs folyamatokat értelmező írásoknak biztosít többnyelvű fórumot. Nem csupán térbeli és tárgyköri változatossággal, hanem különböző generációs nézőpontokból mutatja be a folytonosan alakuló Közép-Európa néprajzi örökségének jelentségeit. A tematikus tartalommal megjelenő egyes számainkban kiemelten foglalkozunk egy-egy szórvány-közösség kultúrájának több tudományágot átfogó megközelítésével.

Our periodical aims to provide a multilingual forum for scholarly works analyzing the intellectual and material heritage of co-existing communities of language, ethnicity or religious denomination in our region while interpreting assimilation, acculturation and integration processes. It intends to present meanings of the continuously changing Central European ethnographical traditions not only with geographical diversity and variety in fields but from different generations' points of view. In our thematic issues, we place emphasis on studying the culture of a particular Diaspora by means of approaching it from the viewpoints of several scholarly disciplines.